

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
“ИЖОД” ЖАМОАТ ФОНДИ

ИФТИХОРИМСАН ВАТАН

(Адабий-бадиий тўплам)

ТОШКЕНТ
«АДИБ» НАШРИЁТИ
2012

УДК: 821.512.133-1

КБК: 84(5Ў) 7 -

И-89

И-89 **Ифтихоримсан Ватан** [Абадий-бадий тўплам] /Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси, «Ижод» жамоат фонди. –Тошкент: Адиб, 2012 - 168 б.

ISBN 978-9943-317-94-9

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси томонидан Ватанимиз муқтақиллигининг 21 йиллигига бағишлаб ўтказилган “Ватан учун яшайлик” танловида юртимиз ижодкорлари ўзларининг энг сара ижодий ишлари билан фаол иштирок этишди. Ушбу тўпламдан танлов ғолибларининг ижод намуналари ўрин олган.

УДК: 821.512.133-1

КБК: 84(5Ў) 7

ISBN 978-9943-317-94-9

© «ADIB» nashriyoti, 2012.

Шахсан мен шоир ва адибларни доимо жамиятнинг олдинги сафларида юрадиган, ҳаётни кузатиб, одамларнинг юрагида, дунёқарашида бўлаётган ўзгаришларни ҳаммадан аввал сезиб, уларни таъсирчан образлар, ёрқин бадий бўёқлар орқали маҳорат билан ёритиб бера оладиган, эл-юрт учун куйиниб яшайдиган фидойи инсонлар деб биламан.

Ислом КАРИМОВ

Маҳмуд ТОИР, Ўзбекистон халқ шоири

ЯНГИ ТОШКЕНТНОМА (Достон-фахриядан боблар)

МУҚАДДИМА

Қалам олдим китобат учун,
Улуғ ишда ижобат учун,
Киндик қоним томган тўпроқда
Топганим бахт, саодат учун!

Миллатимнинг номи – мадорим,
Борлигидан бор ифтихорим.
Ўн саккиз минг бу олам аро
Ўзбекистон – танҳо диёрим.

Номус-орим асраб яшай деб,
Ифтихорим асраб яшай деб,
«Тошкентнома» дафтарин очдим,
Дилда борим асраб яшай деб.

Замин – улкан, олам – бепоён,
Вале бошда биттадир осмон.
Осмон ости, замин устани
Ватан тутмиш ҳазрати Инсон.

Бу оламнинг тоғлари бисёр,
Бу оламнинг боғлари бисёр.
Шаҳарлар бор – дунёнинг шони,
Шаҳарлар бор – мангу ифтихор.

Барчасига биздан хуш салом,
Барчасига меҳримиз инъом.
Бу дунёда қурган, яратган
Савоб ила яшар бардавом.

Бироқ айтсам, Чочкент биттадир,
Бу дунёда Шошкент биттадир.
Ўзбекистон туғини тутган
Шарқ гавҳари – Тошкент биттадир.

Кимлар уни мадҳ айламаган,
Мадҳ айлашга бел бойламаган.
Элдан ҳикмат зиёсин олиб
Эл кўнглига сўнг жойламаган.

Шукур, борман шу сафда мен ҳам,
Хуш ниятда қўлимда қалам.
Кўз ўнгимда юз очган Тошкент,
Ўзга маъво, ўзга бир олам!

I боб

Сўзимга жиловдор аждодлар ёди,
Сўзнинг султонлари, элнинг устоди.

Тарих осмонида қолган қуёшлар,
Маърифат аҳлига абад дилдошлар.

Битган битиклари – тарих садоси,
Ўтмишнинг оҳлари, эллар нидоси.

Ҳикмат гулларидан ноёб гулдаста,
Аждодни авлодга этар вобаста.

Уларда битилган не-не сир-асрор,
Ўқиб, уққан киши бўлгайдир иқрор.

Шаҳарлар, қишлоқлар, эллар тақдири,
Тирик тарих каби сўйлар ҳар бири.

Ҳақнинг бандалари ҳақ ёзмиш албат,
«Шоҳнома»да битмиш Фирдавсий ҳазрат.

Минг йиллар аввал ҳам Чочнинг камони,
Тенгсиз забт айламиш бутун дунёни.

Алпомиш келбатли ботир полвонлар,
Чочнинг камонини орзу қилғонлар.

Гўзаллик – азалдан кўзнинг шифоси,
Кимни мафтун этмас гулнинг зиёси.

Тингласанг, товуш бор ҳар битта тошда,
Асрлар садоси шу кўҳна Шошда.

Низомий Ганжавий – сўз айтиб зариф,
Тилидан бол томиб айлаган таъриф.

Тошкент бу – жаннатнинг жамоли, деган,
Ҳикмати дунёнинг камоли, деган.

Қардошлар, қондошлар, дўсту дилдошлар,
Бу ҳаёт йўлида ҳамкор, йўлдошлар.

Тошкентни кўҳна Шарқ шони, деб билган,
Қадрини қалбининг қони, деб билган.

Камол Хўжандийнинг лутфидаги нур,
Шоир шеърларига бахш этган сурур.

Олам шоирларин асл султони,
Назм осмони ҳам назм уммони.

Навоий шеърида наво топган у,
Боқий ашъорларда садо топган у.

Шундай шараф топган Шош овозаси,
Меҳрдан қурилган ҳар дарвозаси.

Шоҳ Бобур – назмда сўнмас бир бўстон,
Мардлик, матонати туганмас дoston.

Соғинч сарғайтирмиш гулдек юзини,
Тошкент воҳасида топган ўзини.

Илоқ, Оҳангарон тоғлари ичра,
Паркентнинг жаннатий боғлари ичра,

Бўзлаган, тин олган, ўйларга толган,
Шундами Ҳинд ёдин кўнглига солган.

Ололса ўзидан ўч олган Бобур,
Тошкент тупроғидан куч олган Бобур.

Шош номин ҳар сўзда зорланиб айтган,
Ватангадоликдан орланиб айтган.

Бир он унутмади Андажонини,
Фақат соғинч олди Бобур жонини.

Боболар тахтининг Қуёши – Тошкент,
Боболар армони, кўз ёши – Тошкент.

Бир кўрган минг бора қайтиб соғинган,
Дийдор тилагида Ҳаққа сиғинган.

Восифий васф этган бу кўҳна шаҳар,
Қуёшга дарвоза ҳамон – ҳар саҳар.

Ўн олтинчи аср тарих саҳнида,
Ёрқин из қолдирган сўз маҳзанида.

Бир асар бизларга мерос этилган,
Унда Шош беҳиштга қиёс этилган.

Фурқат тафаккурин чархи бўлган Шош,
Ҳам Фурқат меҳрининг тархи бўлган Шош.

Жаҳонгашталиikka чорлаган ҳам у,
Бетакрор назмида порлаган ҳам у.

Боғларин боллари тилда қолган юрт,
Қут ҳам баракани Ҳақдан олган юрт.

Қодирий насрида қадри осмондир,
Аҳли байт жамланган мисли бўстондир.

Йил-йилга ўхшамас, армони – бўлак,
Ҳар асру даврнинг достони бўлак.

Кўнгилга очилур кўнгил қўрғони,
Ўзбекнинг шоири, озар ўғлони

Дарёдил, Ҳотам феъл Мақсуд Шайхзода,
Дил дардин, эл меҳрин қилиб ифода,

Сўзда садоқатдан кийиб жомани,
Элга тўхфа этди «Тошкентнома»ни.

Ойбек балқиб ёзган ҳар бир каломни,
Тошкент бўлбул қилган ғафур Ғуломни.

Икки дўст – Тошкентнинг икки дилбанди,
Кўҳна Шош мадҳида йўқдир монанди.

Тошкент таърифида қалам тутган кўп,
Гоҳ қувонч, гоҳида алам ютган кўп.

Аслида, бу шаҳар дарддан яралган,
Соғинч сабосидан, гарддан яралган.

Тўфонлар ичидан тўлғониб чиққан,
Вале руҳлар қўллаб уйғониб чиққан.

Эртанинг умиди сақлаган уни,
Бобо Шошийларим асраган уни.

Демангиз, Тошкентни тошдан яралган,
Мунаввар қуёш – кўз ёшдан яралган.

Сўзим аввалида қилдим тавалло,
Энди қўл кўксимда, дейман тасанно.

Юртим осмонида кетганлар руҳи,
Нек ишда мададкор ўтганлар руҳи.

Шу боис тиз чўкдим она заминга,
Қўл очдим дуога, куч беринг менга.

Демангиз, бу ишни осон бошладим,
Минг бир хижолатда, ҳайрон бошладим.

Асли авлодларга бу дилномадир,
Хўррият тўхфаси – «Тошкентнома»дир.

II боб

Яратган оламини бино қилганда,
Шошни ҳам шу сафда имло қилганда.

Тупроғин барака бағридан олган,
Қўйнига жаннатий насимлар солган.

Неки ато этган, мўл қилиб берган,
Заминин чаманзор, гул қилиб берган.

Деҳқони ер билан тиллаша олган,
Боғбони гул билан сирлаша олган.

Болари ҳар гулда чандон яйраган,
Қумри чаҳ-чаҳ урган, булбул сайраган.

Кўхна Шош азалдан шундай яралган,
Ундан бу оламга ҳикмат таралган.

Тарих бу – мозийнинг талқини асли,
Тарих – ўчмас руҳлар ёлқини асли.

Зардуштий боболар хитоби ичра,
Муқаддас «Авесто» китоби ичра

Турон одамлари «Тур» деб аталган,
Қароргоҳи – «Қанға» – ҳур деб аталган.

«Маҳабҳорот», бу ҳинд ҳикмат каломи,
Унда ҳам битилган Қанқанинг номи.

Асли, милоддан ҳам минг йил илгари,
Макон тутган дарё орти саклари.

Қадим Эрон шоҳи Шопур Биринчи,
Фатҳномасини очиб кўринг-чи.

Сосонийлар ила жангу жадалда
Чоч аҳлин мардлиги битилган унда.

Араблар «Ч» ҳарфин билмай ўтганлар,
Шу сабаб Чоч эмас, Шош деб битганлар.

«Мадинат аш-Шошу» ҳам «Бинкат» номи
Араблар даврининг Чочга «инъоми».

Кун келди пойтахти Мингўрик бўлди,
Кўрку салобати ҳуш кўрик бўлди.

Қурдилар, бўздилар минг йиллар аро,
Ким бахти қародир, ким бағри яро.

Миллатнинг шонидир – Шошнинг тарихи,
Асрий армонидир – Шошнинг тарихи.

* * *

Мингўрик, Мингўрик, эй қадим боғим,
Асрлар кўксида ёнган чироғим.
Ўйлаб ўйларимга етмайман ҳамон,
Қалбимни қалқитар минг бир титроғим.

Гулларинг бўронлар совурдим, айт?!
Жисмингни суронлар қовурдим, айт?!
Ғалвали дунёда қанча гулладинг,
Мингўрик, Мингўрик, ўйлайман шу пайт.

Кўзлар ҳам гул бўлган гуллаган пайтинг,
Ҳар дил булбул бўлган гуллаган пайтинг.
Сенинг гулларингдек бокира қизлар,
Пойингда қувнашган алёрлар айтиб.

Дилдорлар диллашса, дил бўлар дунё,
Тинч бўлса, аслида, гул бўлар дунё.
Аждодлар мероси қадрин топганда,
Ҳикматлар жамланиб нур бўлар дунё.

Эй, ўн уч аср ичра таралган нури,
Минг йиллар нарида товланган дури,
Санъат самосида шарафлар топган,
Мингўрик, Мингўрик, қадримсан, қўрим.

Дунё талашганлар дунёдан кетди,
Тўпроқ остидалар, зиёдан кетди.
Сен-ку, тушмагайсан абад тиллардан,
Сени вайрон қилган – дуодан кетди.

Асрлар кўҳна Шош пойтахти бўлиб,
Миллатнинг ғурури ҳам тахти бўлиб,
Бугун-чи, табаррук номинг яшайди,
Мингўрик – Мингўрик дарахти бўлиб.

* * *

Бир кунда қурилмас ҳеч битта шаҳар,
Бир кунда бузишар қасд қилса агар.

Икки минг икки юз йиллар ичинда,
Не дардлар кечмади диллар ичинда.

Неча бор қурилди кўҳна Шошимиз,
Бўзилса тош ювди кўзда ёшимиз.

Абадий дунёда умри онийлар,
Сомонийлар ёки қорахонийлар.

Гоҳида қалб меҳрин тафтига олди,
Гоҳ кимдир қаҳрининг забтига олди.

Мўр-малах мисоли мўғул талади,
Қасру қалъаларга оташ қалади.

Доду фарёд билан ўтган у кунлар,
Руҳларнинг оҳида бергайдир унлар.

Дунёда элатлар, эллар бисёрдир,
Кимлар хур, кимлар қул, тўқ ва ночордир.

Хар кимнинг нияти йўлдоши бўлгай,
Эътиқод, иймони қўлдоши бўлгай.

Умидсиз қилмагай умидли дунё,
Чин дилдан сўрсангиз, бергайдир Худо.

* * *

Кўҳна Кеш замини ногоҳ тўлғонди,
Бағрида порлаган нурдан уйғонди.

Барча кароматлар Парвардигорда,
Бир ўғлон туғилди Хўжа Илғорда.

Миллат ори бўлди, соҳибқирони,
Амир Темур олди ярим дунёни.

Азиз-авлиёлар қўлини тутди,
Пири комилларнинг йўлини тутди.

Масжиду мадраса, мақбара дейин,
Шошнинг бағрида ҳам кўрсатди бўйин.

Адолат туғини тутиб самода,
Буюк номи қолди кўҳна дунёда.

Тарихда битмишлар – Султони шариф,
Шошга саккиз бора буюрган ташриф.

Юришлар олдидан фикру ўй қилган,
Жаҳонгир Мирзога шунда тўй қилган.

Ҳар бир ташрифидан қутлуғ из қолган,
Савобу саҳоват, ёруғ юз қолган.

Бир-бир санаш мушкул хонлар номини,
Ҳеч ким тўлдирмади ҳаёт жомини.

Ким қазган чоҳининг қурбони бўлди,
Кимдир элнинг оқил сарбони бўлди.

Аммо боқий эмас ҳеч ким дунёда,
Олмас насиб этганидан зиёда.

Ким қурди – ортида Қуёш қолдирди,
Ким бузди – ўзига қарғиш олдирди.

* * *

Бугун қадим Шошнинг чироғи бўлиб,
Илму маърифатнинг маёғи бўлиб,

Кўҳна обидалар порлаб турибди,
Оламни бағрига чорлаб турибди.

Хўжа Аъламбардор мақбараси бу,
Шайх Зайниддин бобо мартабаси бу.

Шайх Хованди Тоҳур, Бароқхон бобо,
Руҳи покларидан олгани дуо.

Бугун келгувчилар турна қатордир,
Кўкалдош кўҳна-ю, хўб пуравқордир.

Абулқосим Шайхнинг мадрасаси ҳам,
Нуру зиё сочар ўзидек кўркама.

Ҳазрати Имомнинг мажмуасида,
Ҳар дилда юз очар минг бир қасида.

Кўринг, Қалдирғочбий, Занги отани,
Зиёратга келган кичик-каттани.

Чехрасида офтоб, сўзларида бол,
Тақдиридан рози, умридан хушҳол.

Минг йиллар наридан сўйлаш кўп қийин,
Тарихнинг бўйига бўйлаш кўп қийин.

Чунки бу кунларга осон келмадик,
Рухлар армон қилар: «Омон келмадик!»

Тилдан айирганда диллар сўзлади,
Диндан айирганда иймон бўзлади.

Комига тортганда Сибир сургунни,
Миллат мардларининг битганди кунни.

Мисоли кўринмас шамол кетдилар,
Элнинг фарзандлари увол кетдилар.

III боб

Кўҳна Шош бағрида минглаб шаҳидлар,
Қанча азобларнинг овози бордир.
Шафқат қилмади ҳеч қонхўр палидлар,
Элу юрт бу дарддан ҳамон абгордир.

Йигирманчи йиллар, йигирма минг чоҳ,
Шўролар миллатнинг шўри бўлди-ку!
Ўттизинчи йиллар, элу юрт гувоҳ,
Маърифат аҳлининг гўри бўлди-ку!

Элда очарчилик, хорлик ҳам зорлик,
Инқилоб сўзини еб бўлмас эди.
Бу дунё кўзларга қилса ҳам торлик,
Бир оғиз ҳақ сўзни деб бўлмас эди.

Илму иршод истаб, чироқ тутганни,
Қўлларин боғлашди, тўсишди йўлин.
Хурлик деб эл ичра байроқ тутганни,
Ҳолин хароб қилиб, кесишди тилин.

Маърифат ўчоғи – кўҳна Шош забун,
Зиндонга сиғмасди бутун бир миллат.
Кўп ўйлаб ўтирмай айтилди шу зум,
Қатлгоҳ керақдир, қатлгоҳ, албат.

Алвасти кўприк-эй, Алвасти кўприк,
Номингга лаънатлар ёғилган сенинг.
Бағрингда фарёду фақат дод кўрдик,
Минглаб жонни ютиб чиқмади унинг.

Бўзсувнинг бўйида алвасти,
Ғаразнинг кўйида алвасти,
Шунча узун эканми дасти,
Қайга кўмди боболаримни?

Чоҳинг шунча чуқурмиди, айт?!
Дийданг шунча сўқирмиди, айт?!
Мен бўзлайман Бўзсув бўйида,
Қайга кўмдинг доноларимни?

Уч қатлгоҳ, уч дўзаҳ сенда,
Кундуз қўрқиб, отдингми, тунда.
Ўн уч минг жон ётурми, шунда,
Қандай кўмдинг, боболаримни?

Бирин боши бирин қўлида,
Ким бор билмас ўнгу сўлида.
Не армонлар кетган дилида,
Қандоқ кўмдинг боболаримни?

Ўздан чиққан лаганбардорлар,
Ўз элига тикнанми дорлар?
Сўрар ахир иймони борлар,
Қайга кўмдинг, боболаримни?

Қодирий – бу қалбимдаги шон,
Юз йилда бир келарми Чўлпон,
Қўлдан кетди энг нодир имкон,
Қайга кўмдинг, доноларимни?

Маърифатда ҳар бири булбул,
Элбек, Боту увол кетган гул.
Мингта булбул, минг дастада гул,
Қандоқ кўмдинг, боболаримни?

Қонга тўлган ҳаёт жомларин,
Эрта ботган умр шомларин,
Қандоқ санай, бир-бир номларин,
Қайга кўмдинг, боболаримни?

Бўзсувнинг бўйида Алвасти,
Кимда кимнинг бор эди қасди?
Лаънат сенга хиёнат дасти,
Қайга кўмдинг, боболаримни?

* * *

Инқилоб, изингга ўт тушсин,
Инқилоб, сўзингга ўт тушсин,
Инқилоб, ўзингга ўт тушсин,
Сени тилаб олганмидик, айт?!

Сен келгансан шимол шаклида,
Гўё элга камол шаклида,
Поён топдинг завол шаклида,
Сени тилаб олганмидик, айт?!

Сен Ленинни осмон қилгансан,
Сталинни султон қилгансан,
Оддий халқни қирон қилгансан,
Сени тилаб олганмидик, айт?!

Бойлик ташиб толди вагонлар,
Неки топса, олди вагонлар,
Русияда қолди вагонлар,
Сени тилаб олганмидик, айт?!

Бешикларда бўзлаган бола,
Онасини излаган бола.
Ўзбекистон, эй қадим нола,
Бизлар шунча толганмидик, айт?!

Душман ичда бўлса, кўп ёмон.
Хўрланган эл яшайди нолон.
Саксонинчи йилда ҳам ҳамон,
Сени тилаб олганмидик, айт?!

Йигирманчи аср ташвиши,
«Пахат иши» – Гдлян қилмиши.
Асли қизил салтанат иши,
Сени тилаб олганмидик, айт?!

Ҳар нокасга букилса тизлар,
Кеч очилса шунчалар кўзлар.
Демак, миллат юз йиллаб бўзлар,
Маломатга қолганмидик, айт?!

Армони кўп бу кўҳна Шошнинг,
Адоғи йўқ кўздаги ёшнинг.
Тилаб олган ёмғирли бошнинг,
Селобида қолганмидик, айт?!
Сени тилаб олганмидик, айт?!

* * *

Ким айтади кўҳна тарихнинг
Армонларин адоғи бўлган.
Боболарнинг қўллари надир,
Юрагида қадоғи бўлган.

Ҳар куннинг ўз ташвиши бордир,
Ҳар кунда ҳам умид юз очар.
Кимдир сенга гулдаста тутса,
Кимдир атай кўзга туз сочар.

Кўҳна Шошнинг тарихи – азал,
Ҳар онига минг дафтар керак.
Ҳақсизликдан титрайди вужуд,
Эркинликдан энтикар юрак.

Ўтмишимиз азоб овози,
Яқин тарих хорликнинг юзи.
Бутун бир эл пешонасида,
Ажин эмас, машаққат изи.

Ризқ сўрашдан аввал оқиллар,
Элга одил пешво сўраган.
Подшо сўрса – Соҳибқирондек –
Бу оламда якто сўраган.

Ким кўрибди ётларни келиб
Эл корига яраганини.
Кутар эди асрлар элим
Раббисидан сўраганини.

Ҳар ниятнинг аввали Ҳудо,
Чироғини тутгайдир ўзи.
Керак эди ахир бу элга
«Уйғон!» – деган бир марднинг сўзи.

Нияtlари босафо элнинг,
Нидолари етгай Ҳудога.
Бир оқилнинг шафоати-ла
Нуқта қўйгай асрий жафога.

Келди шундай замон ҳурнафас,
Берди Аллоҳ элга сарбонни.
Эълон қилди бутун оламга
Ҳурриятин Ўзбекистонни.

Минг тўққиз юз тўқсон биринчи
Йил августнинг ўттиз бирида.
Олам кўрди Ўзбекистонни,
Ҳуррият Ҳумосин нурида.

Ўзбек кимнинг олқишин олди,
Кимларнингдир дўқу дашномин.
Муҳради лек минг-минг қалбларга,
Миллат ўз бир мардининг номин.

Олам аҳли билди ўшал кун,
Бордир унинг ўз тамойили.
Сиёсати инсонийликдир,
Энди бўлмас ҳеч кимнинг қули.

Ва ниҳоят қадим Шошнинг ҳам
Кулиб отган тонглари бўлди.

Ҳар жаранги жонга уланган
Мустақиллик бонглари бўлди.

Яхши кунни тўйламоқ яхши,
Лекин бирдан кетмадик куйлаб.
Ҳар бир қадам ўйлаб босилди,
Ҳар бир сўз ҳам айтилди ўйлаб.

Амир Темур мерос қолдирган,
Адолатнинг туғини тутдик.
Тенг кўрганга бағримиз очиб,
Ҳасад, ғараз, кинни унутдик.

Аввал руҳлар ризосин тилаб,
Қалбимизни озод этдик биз.
Юртимизни обод айлабон
Эл кўнглини обод этдик биз.

* * *

Шу кунларга етолмай кетган,
Неъматларин тотолмай кетган,
Ватаним деб дунёдан ўтган,
Бу мажмуа ўларнинг шони
Шаҳидлар хотира майдони.

Бунда Бўзсўв оқади сокин,
Ним-ним сўкиб қирғоғи чокин,
У– дарёмас, дардли бир оқин,
Шунда оққан ўларнинг қони,
Шаҳидлар хотира майдони.

Бунда Қуёш оҳ билан турар,
Тунда осмон Моҳ билан турар,
Миллат нури, чироғи улар,
Чорлаб қўйинг майин сабони,
Шаҳидлар хотира майдони.

Феруза ранг гүмбаз остида,
Ғозғон мармар, ганжлар ўстида,
Қабр турар миллат дастида,
Тарк этмангиз сиз ҳеч дуони,
Шаҳидлар хотира майдони.

Қатағонда кетган қурбонлар,
Расмлардан термилган жонлар,
Шу музейда тоза иймонлар
Суратидан кўрар дунёни,
Шаҳидлар хотира майдони.

Майли бўзлар, майли оҳ урар,
Бунда тарих тирилиб турар,
Буюк бир эл кўнгилга кирар,
Меъморидир юртнинг сарбони,
Шаҳидлар хотира майдони.

* * *

Ҳар гўшаси хиёбон,
Ҳар кўчаси гулзордир.
Бугун Тошкент оламга
Тинчлик учун тумордир.

Амир Темур номида
Хиёбон бор кўп аъло.
Чор тарафи улуғвор,
Чор тарафи нур, зиё.

Тангри тутган тулпори,
Соҳибқирон остида.
Адолат шамчироғи,
Нур сочади дастида.

Етти аср оламда
Буюк зотнинг номи бор.
«Куч – адолатда» деган
Абадий каломи бор.

Ҳақиқат қарор топиб,
Ўз ўрнига келгунча.
Эл тилидан тушмаган,
Сўз ўрнига келгунча.

Бу хиёбон не зотлар
Турин, тусин кўрмади.
Эл талаган, юрт босган
Итлар исин кўрмади.

Илк бор золим Кауфман,
Хайкалини қўйишди.
Инқилобдан сўнг эса,
Ундан ҳам хўб тўйишди.

«Озод меҳнат» тимсоли
Пайдо бўлди бу жойда.
Меҳнат эмас, машаққат
Оҳи эди ҳавода.

Уни қўйди бўлмади,
Бунисидан кўйишди.
Кун келди... қирқинчи йил,
Сталинни қўйишди.

* * *

Қаҳридан қон томган зот,
Сафдошлардан тонган зот,
Турди бунда ғурур-ла
Эл қонига қонган зот.

Тилин тишлаб юрган эл,
Қўлин тишлаб юрган эл,
Шўроларга ишониб
«Дилин хушлаб» юрган эл.

Салом бериб шу зотга,
«Олқиш» ўқиб ҳаётга.
Ори ўртаб ётса ҳам
Чидади шу фарёдга.

Тарих, сенинг тошинг бор,
Кўзинг тўла ёшинг бор.
Наҳот, ахир, юз йиллаб
Заҳар солган ошинг бор.

Кеч очилди бу кўзлар,
Кеч айтилди бу сўзлар.
Сталиндан қолгани
Қон излар... қонли излар!

* * *

Йил келди олтмиш саккиз
Яна бир янги қарор –
Энди Маркс ҳайкали
Турди бунда барқарор.

Хиёбондан ўтганлар,
Унга таъзим қилдилар.
Гўёки ғарбдан чиққан,
Кунга таъзим қилдилар.

Аммо шундай дейман-у,
Томиримда зардоб бор.
Бундан ўтган ҳар дилда
Ҳурриятга хитоб бор.

Юзи кулган ўзбекнинг,
Кўзи кулган ўзбекнинг
Юраги йиғлар эди
Ўзи кулган ўзбекнинг.

Бу хиёбон, аслида,
Не зотларни кўрмади.
Хурлик деб ўтган эрлар,
Не додларни кўрмади.

Кун келди юрт кўкида,
Балқиди кутган Қуёш.
Ўзбекнинг асл қадрин
Қўлига тутган Қуёш.

Мустақиллик туғини,
Баланд кўтарди сарбон.
Қутлади дўсту ёрлар,
Қутлади руҳлар шоён.

Амир Темура номида,
Хиёбон бор кўп аъло.
Чор тарафи улуғвор,
Чор тарафи нур, зиё.

Аслида бу хиёбон –
Хуррият хиёбони,
Адолат нурин сочган
Хур ниёт хиёбони.

Таралади шу жойдан
Гўё тинчлик жананги.
Хушёрликка хитобдир
Тошкент курантин занги.

Муҳаммад АЛИ, Ўзбекистон халқ ёзувчиси

ЖАҲОНГА АЙТИЛГАН СЎЗ

I

Сўзни озгина тарихдан бошламоқчиман.

Буюк Британиянинг “Интернейшнл Трейд энд Эксибишн Лимитед” фирмаси ходимлари 1997 йилда Москвада катта Халқаро автомобиль кўргазмаси ташкил қилдилар. Ушбу “Автосалон – 97”нинг Москвада очилиши бежиз эмас: Россия жаҳонда тан олинган катта автобозорлардан саналади. Ўттиз беш минг квадрат метрдан иборат майдоннинг бир қарич ҳам бўш ери қолмади. Жаҳоннинг манаман деган қирқ мамлакатидан беш юздан ортиқ фирма ўз маҳсулотларини кўз-кўзлаб томошага қўйди. Одамларнинг диққати, албатта, автосалонни бежаб турган енгил автомашиналарга қадалди.

Халқаро кўргазмада “Хонда”, “Сузуки”, “Тойота”, “Форд”, “Шевролет”, “Волво” каби ва ҳоказо жаҳоннинг машҳур автогигантлари ўз маҳсулотларини кўргазмага қўйган. Ана, ярақлаган машиналар тортинмай, қимтинмай елка-кифтини чиқаришиб, қўр тўкишиб, бор кўрку маҳобати билан барчанинг диққатини ўзига қаратган... Одамлар уларнинг атрофида айланишиб қолишган, бири-биридан гўзал машиналарни томоша қилишдан сира чарчашмайди. Кимдир “Форд” машиналарини мақтайди, бошқаси эса “Энг замонавий машина – “Хонда!”, дея оғиз кўпиртиради, учинчиси очикдан-очик

“Волво”ни маъқул кўради, ундан зўри йўқ, дейди.

Ана шу ерда кўпларни ҳайратга солган бир ҳодиса юз берди. Машҳур автогигантлар қаторида ҳали ҳеч кимга маълум бўлмаган “ЎздЭУавто”(ҳозирги “GM O”zbekiston” ёпиқ акционерлик жамияти) корхонаси ҳам ўзининг “учирма қуш”лари – “Нексия”, “Тико”, “Дамас” каби хушбичим автомашиналари билан кўрғазмада иштирок этди. Бу Мустақил Ўзбекистоннинг биринчи марта ўз машиналарини намоиш қилиши эди! Кўплар бунга ишонмадилар, баъзи, умрида велосипед ҳам ишлаб чиқарилмаган бир жойда машинага йўл бўлсин, дегувчилар эса ҳайрат бармоғини тишлаб қолдилар. Ажабо, Ўзбекистонда автомашини ишлаб чиқарилган эмишми?.. Деҳқончиликка асосланган мамлакатда-я?.. Хомашёларгина етказиб берувчи бир республикада-я? У ерда ҳатто миҳ ҳам ишлаб чиқарилмас эди-ку! Бўлмаган гап-е, деб кулиб қўйганлар ҳам бўлди.

Шундоқ, жаноблар, тан олишга тўғри келади, бугун энди Ўзбекистонда жаҳоний талабларга жавоб бера оладиган, мутахасислар фикрига кўра, Россиянинг “09” ёки “99” каби, ҳатто “Форд”, “Хонда” сингари машҳур автомобиллар – “кўча гуллари” билан холисона рақобатга кириша олиш қудратига эга автомобиллар ишлаб чиқарилмоқда! Замон олға бормоқда, тарих собитқадамлик билан ўз йўлида давом этмоқда. Бунинг ўзи бир мўъжиза бўлса, шундай замонавий даражаларда жиҳозланган корхонанинг бор-йўғи уч йилда бунёд этилиши алоҳида мўъжиза дейишга муносибдир! Ҳа, бу Президент Ислон Каримов таъкидлаганидай, чинакам Истиқлол мўъжизасидир!

Киши хаёли узоқларга кетади. Мустақилликка эришган озод Ватан олдида тараққиётнинг қайси йўлидан бормоқ зарур, кимга эргашиш керак, қандай имкониятлар этагидан тутмоқ жоиз қабалида ҳаётий муаммолар кўндаланг эди.

Президентимиз ҳеч иккиланмай: “Ўзбекистоннинг ўзига хос тараққиёт йўли бор, биз шу йўлдан ҳеч оғишмай олға бора-вера-миз”, деган шиорни ўртага ташлади. Бозор иқтисодига ўтиш, жаҳон бозорига чиқиш бу йўлнинг муҳим шартларидан саналади. Бунинг учун эса, рақобатларга бардош бера оладиган, ўзаро “қўраш”да ғолиб чиқадиган маҳсулотлар ишлаб чиқаришимиз лозим, токи улар мамлакатнинг барча пучмоқларига, шунингдек, Марказий Осиё, Россия ҳамда Европа мамлакатларига ҳам етиб борсин.

Саноат, айниқса, оғир саноатни ривожлантириш ҳар қандай тараққиёт йўлига кирган мамлакат олдида дарҳол ечимини талаб қиладиган муаммога айланади. Бу ҳамма мамлакатларда ҳам хорижий сармоя ёрдамида амалга оширилган ва оширилади. Бу аксиома. Жаҳон бозорида катта эҳтиёж сезиладиган соҳалар бор. Масалан, баъзи мамлакатлар ўз корхоналарини космосга тегишли маҳсулотлар ишлаб чиқаришга ихтисослаштирган, айримлари яна ҳам сердаромадроқ соҳа – қўрол-яроғ ишлаб чиқариш ва уни сотишни касб этган... Аммо Ўзбекистон Республикаси – тинчликсевар мамлакат, қўрол-яроғ ишлаб чиқармайди, ҳеч кимга сотмайди. Учинчи соҳа – автомобилсозлик соҳаси. Ўзбекистон ана шу ҳаётбахш учинчи йўлни танлади.

1992 йилнинг июнь ойида Президент Ислом Каримов Жанубий Корея Республикасига расмий сафар қилди. Уни бемалол тарихий сафар, деб айта оламиз. Сафар давомида йўлбошчимиз ўша пайтда оламга машҳур “ДЭУ” корпорациясини бориб кўрди, “ДЭУ Паблик Моторс” заводи билан танишди, ҳамкорлик қилиш ҳақида корпорация раҳбарлари билан музокаралар олиб борди. Бир ойдан сўнг икки давлат ўртасида меморандум имзоланди. Яна бир ойдан кейин, август ойида эса “ЎЗДЭУавто” қўшма корхонасини ташкил этиш ҳақида расмий ҳужжатга имзо чекилди. Ишнинг боришига

эйтибор беринг. Вақт тиғиз, замон суръати тез... Улкан корхонани Фарғона водийсининг шинам шаҳарларидан бири Асакада қуришга қарор қилинди, чунки бу ерда аҳоли зич, кўп одам иш билан таъминлана олади, шаҳарда аввалдан саноат анъаналари мавжудлиги ҳам бу ишда қўл келади.

Шуни айтиш керакки, ўша пайтда мамлакатнинг иқтисодий аҳволи оғир эди, эсимда, ўзимиз ҳам, умуман катта-кичик ҳамма, дўкондан оиладаги ҳар кишига тегишли улуш – саккиз хил турмушда зарур нарсаларни рўйхат орқали олардик. Асакадаги машина заводи очилаётганини билиб, айримлар ҳозиргидай танг замонда, серхаражат иш бўлган завод қурилиши ҳаммани қийнаб қўймасмикин, деган хавотирга ҳам тушди. Лекин катта умидлар билан қурилган Асака заводи бутун ишончларни оқлади ва оқлаб келаётирки, бунга жумла-жаҳоннинг ўзи гувоҳ...

II

Менинг болалигим шу ерларда кечган, бизнинг ҳозир боғ-бўстонга айланган Бўз тумани тарафларни ўша пайтларда чўл дейишарди. Тасаввуримизда Асака улкан бир шаҳар, обод маскан бўлиб жонланарди. Асакага бориб келиш бизлар учун ҳамиша катта байрам, бемисл хурсандчилик тимсоли эди. Биз чўлдан чиқиб, Жийдақатор қишлоғи, Катта Фарғона каналидан ўтиб, Найнаво ариғини ёқалаб Бўстон қишлоғини оралаб Асакага қариндаш-уруғларникига меҳмонга борардик. Қайтиб келгач, ҳамқишлоқларимга мақтаниб, “Асакага бориб келдим!” деб юрганларимни эслайман. Асака – фариштали юртимнинг гўзал чаманларидан бири. Кўп йиллар олдин Асака ҳақида шундай ёзгандим: “Дунёда фақат биригина чўнтакка тушиш гуноҳ эмас, балки савоблидир: бу – Асаканинг Чўнтаги!” Асаканинг табиати, ажойиб одамлари

таҳсинларга лойиқдир. Энди ўзбекнинг доврўғини дунёларга таратиш Асаканинг чекига тушиб турибди.

1994 йил октябрида монтаж ишлари бошланиб кетди. Иш суръати таъкидлаб ўтилганидек, шу қадар тезки, қурувчиларнинг бош қашишга фурсатлари йўқ.

– Оҳ, укунлар!.. – юзларига табассум ёйилиб ҳикоя қилади бизга Маврутали Раджапов, корхонанинг бош директор ўринбосари, сенатор. – Эсласам, ҳозир ҳам кўнглимни ҳаяжон чулғайди. Мана шу ерда эски прицеп (тиркама) заводининг биноси бўларди. Янги завод шу ерга жойлашади, деб мўлжалланганди, бироқ ўйлаб кўриб, уни яроқсиз, деган қарорга келдик. Ахир бу ерда тиркама эмас, келажақда замонавий автомобиллар ишлаб чиқарамиз. Технология мутлақо бошқача-да. Унинг устига, эскини эплагунча эсинг кетади, деган гап ҳам бор. Эски заводдан фойдаланиш у ёқда тўрсин, кўчириш ишларининг ўзига нақ икки йил вақт кетса бўладими! Қурилишда андижонликлардан бошқа, турли вилоятлардан ва хориждан келган мутахассислар ҳам иштирок этдилар. Бу чинакамига умумхалқ қурилишига айланиб кетди. Умумхалқ қурилиши! Завқи ҳам бошқача...

Шошилмай, босиқ овозда гапирадиган Маврутали Раджаповнинг ҳар бир сўзида ўз корхонаси билан фахрланиш туйғуси сезилиб турарди. Шундай бўлиши керак ҳам. У асли заводнинг ёнгинасида жойлашган “Иттифоқ” маҳалласида туғилиб ўсган. 1992 йилда Тошкент политехника институтининг машина қуриш технологияси факультетини битаириб Асакага қайтади. Завод қурилишининг биринчи йили, Маврутали 26 киши сафида илк қалдирғочлардан бири бўлиб Жанубий Кореяга малака оширишга борган эди.

– Ўзбекистонданмиз, десак, билишмасди, қаерда у, деб сўрашарди, – дейди у, – дарҳол ёнимиздан харита олиб ёзардик-да, мана бу ер, мана, деб юртимизни кўрсатардик, кейин тушунтириб кетардик.

Мавруталининг “Оҳ, у кунлар!..” деганича бор эди. Чиндан ҳам, у кунлар ҳамманинг хотирасида ҳаяжон билан эсланадиган кунлар бўлиб қолди. Марказий Осиёда ягона ҳисобланадиган корхонада 1996 йил 25 мартда “Дамас” русумли биринчи машина тайёр бўлди, 15 июнда эса “Тико” ҳайдов майдонига “югуриш”га чиқди... Ўн кундан кейин, яъни 25 июн куни Андижонда байрам бошланиб кетди. Нуфўзли ва хушбичим “Нексия” автомобиллини ишлаб чиқариш йўлга қўйилган кунда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримов корхонага ташриф буюрди. Озод Ватан автомобилсозлигининг дастлабки ғалабаси ҳақидаги хушхабар бутун мамлакатга таралди.

Мустақилликка эришганига эндигина беш йил бўлган давлатнинг Президенти ўз мамлакатида ишлаб чиқарилган “Нексия”нинг нишона машинасига ўз рамзий имзосини чеккар экан, мамнунлигини яширмади:

– Андижон нафақат мамлакатимизнинг, балки бутун Марказий Осиёнинг жаннатга тенг гўшаларидан бири бўлиб, бетакрор табиати, сахий, мард, ғурурли, ориятли меҳнатсевар кишилари билан ўзига муносиб ном таратган, – деди Ислон Каримов.– Иймоним комилки, тарихни жоҳарлар ва адоват эмас, балки халқлар ўртасидаги ҳамкорлик ва ишонч олға ҳаракатлантиради. Бугун жаҳон автомобилсозларининг ҳавасини келтирадиган “ЎЗДЭУавто” автомобиль заводи уч йил ичида қуриб ишга туширилди. Айни пайтда Ўзбекистон дунёда автомобиль ишлаб чиқарувчи 28 мамлакатнинг бирига айланди!

Йигирма саккиз мамлакатнинг бири! Жаҳонда икки юз ўттиздан зиёд мамлакат борлигини бир хаёлдан ўтказсак, бу ҳодиса Ўзбекистон Республикаси учун катта шараф эканини кўрамыз. Осон эмас, бу нуфўзи кучли, ўзига тўқ, имкониятлари кенг, истиқболи порлоқ давлатнинггина қўлидан ке-

ладиган вазифа. Чунки, XIX асрнинг буюк кашфиётларидан бири бўлган автомобиль, табиийки, автомобилсозлик соноати бизнинг замонамизда қаерда ривож топса, ўша ерга обрў-эътибор олиб келадиган соҳа экани жаҳонга маълум. Шунинг учун ҳам, Президентимиз бу муҳим ишга диққатни қаратди, унинг: “ЎЗДЭУавто” қўшма корхонаси республикамиз ҳаётида катта сиёсий, маънавий аҳамиятга эга бўлиши билан биргаликда, мамлакатимиз иқтисодиётида муҳим ўрин эгаллайди”, деб таъкидлаши бежиз эмас. Ҳа, бугунги кунда бундай ишга қўл урмоқ, унинг ўддасидан чиқмоқ – мардларнинг иши!

– Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 21 февралдаги Фармонида (№ПП-800) биноан “GM O‘ZBEKISTON” очиқ акционерлик жамияти корхонаси таъсис этилди, – дейди Маврутали Раджапов. – Машҳур автогигантлардан бири “General motors” хорижий инвестор этиб белгилади. Бу ишимизга катта ва кенг йўналиш берди. Ҳозиргача 1 636 385 дона машина ишлаб чиқарилди. Унинг 673 933 донаси экспортга жўнатилди. Қиёслаш учун айтсам: 1998 йилда бор-йўғи 8610 дона машина экспорт қилган эканмиз. Корхонамизнинг қудрати ортиб бормоқда. Еттита цех ишлаб турибди, шундан иккита пресс цехи, иккитаси пайвандлаш цехи, биттадан иккита янгидан қурдик.

– Ўзим ҳам интернетда кўрдим, Россияда харид қилинаётган хориж машиналарининг 42 фоизи бизнинг машиналаримиз экан! – дедим мен.

– Ҳа, тобора машиналаримиз бозорбоп бўлиб бормоқда, бошқариш қўлай, қишда музламайди, эсингизда борми, қишларда кечқурун рус машиналарининг музлаб қолмасин деб, сувини тўкиб ташлардик, эрталаб яна қуярдик... Қанча ташвиш. Бизнинг машиналаримиз мутлақо ўлардан фарқ қилади. Ундан ташқари автомобилларимиз ёқилғини тежаб

ишлатади, дизайни жаҳоний андозаларга мос... Ниятимиз – автомобилларимиз ўз эгаларига яхши хизмат қилсин, иложининг борича, камроқ ташвиш орттирсин.

– Мана яқинда Мустақиллигимизнинг 20 йиллигини нишонладик... Энди биз, адаблар ичида бир гап юради-да... Автомобилларимизнинг номлари жуда яхши, замонавий. Уларни... ўзбекча номлашга ҳам вақт етмадимикин? Мана, “Кураш” жаҳонга чиқиб кетди-ку...

Бош директор ўринбосари дафтарига ниманидир қайд этиб қўйди.

– Корхонамизнинг қудрати ортиб бормоқда, дедингиз... – сўрадим яна. – Шуни соддароқ тушунтириб беролмайсизми?

– Хўп, – деди кулиб Маврутали. – Корхонамиз қудрати ортганини шу мисолдан ҳам билишингиз мумкин: ҳозир бизда ҳар бир ярим дақиқада битта автомобиль ишлаб чиқарилмоқда

– Нима-нима? Бир ярим минутда? ЙўҒ-е... – қандайдир ақл бовар қилмас эди бунга. Бир автомобиль, каттагина нарса – бир ярим минутда-я... Бировга салом бериб алиқ олгунингча бундан кўпроқ вақт кетади-ку.

– Худди шундай! Бир ярим минутда – битта! – деди Маврутали бу мўъжиза ҳақида бағоят хотиржамлик билан. – Бир соатда 40 та чиқяпти, бир кунда 800 та... Йиғув цехига бориб соатингизга қараб турсангиз, уч минутда иккита машинанинг юриб чиқаётганини кўрасиз. Ҳа, бизда минутлар қадри жуда баланд...

Ҳақиқатда шундай экан. Кейин цехларни айланганимда, айниқса йиғув цехида бўлганимда барини ўз кўзим билан кўрдим. Дарвоқе, Мавруталининг ўзи айти ўша йиғув цехидан ўсиб чиққан мутахассис экан.

Озгина тарих.

Жахонга кенгроқ назар солиб кўрайлик. Жахонда биринчи буғ двигателли машина 1769 йилда француз Ж. Конье томонидан тайёрланган эди, Г. Даймлер ва К. Бензлар (Германия) 1885-1886 йилларда ишлаб чиққан ички ёнув двигателли машинагача юз йилдан зиёд вақт ўтди. Шу даврдан бошлаб кўп мамлакатларда автомобилсозлик нуфузли соҳага айлана бошлади. Ўз иқтисодини авж нуқтага чиқараман деган, жахон ҳамжамиятида ўз сўзимни айтаман, обрў-эътиборга эга бўламан, деб ният қилган давлатки бор, автомобиль саноатини ривожлантириш йўлида сармоя юзига қарамай сарф этиб келади.

Бугунги кунда иқтисодий бақувват, буюк давлатга айланган Америка Қўшма Штатлари автомобиль саноати тўфайли шундай қудрату шарафларга эришди, бунини олам кўриб турибди. Мисол учун, 1996 йилда АҚШда дунёда энг кўп автомобиль ишлаб чиқарилди – 11 миллион 796 мингта! Япония ҳақида ҳам ҳамма оғзидан бол томиб гапирди. Японияда 1996 йилда 10 миллион 346 минг автомобиль тайёрланди. Муқоясани давом эттирсак, шундай манзара намоён бўлади: Германияда – 4 миллион 844 мингта, Францияда 3,5 миллиондан ортиқ, Жанубий Кореяда сал кам 3 миллион, Буюк Британия, Канада, Бразилияда салкам 2 миллиондан ортиқ автомобиль ишлаб чиқарилди. Бу ерда Италия билан Испанияни ҳам айтиб ўтиш лозим.

Дарвоқе, бозор ҳақида. Ҳозир жахонда асосан олти автомобиль бозори мавжуд. Булар – Ғарбий Европа, Шимолий Америка, Япония, Осиё ва Шарқий Европа бозорлари. Япон автобозори япон машиналарининг ўзи билан тўлиб тошган, импорт автомобиллар нуфузи у ерда жуда кам, бор-йўғи 6,5

фоизни ташкил қилади. Шимолий Америка бозори ҳам қўл етмас даражада. Бу ерда “Женерал моторс”, “Форд”, “Крейслер” компаниялари маҳсулотлари кўпроқ бозоргир саналади. Ўзбек автомобиллари учун қулай бозор бу Осиё бозоридир. Айтиш керакки, бу бозор катта бозорлардан бири. Ҳозир Россия, Қозоғистон ва МДХнинг бошқа мамлакатлари бозорлари ҳам аста-секин забт этилмоқда... Бозорларда стратегик жиҳатдан қулай, харидорнинг кўзи тез тушадиган жойни эгаллаб олиш жуда ҳам муҳимдир. Қувончли жойи шундаки, Ўзбекистоннинг бугун шундай қилишга қурби ҳам бор, имкони ҳам!

– Миллий автосаноатимиз, – деди биз билан сўхбатда Ўзбекистон Қаҳрамони Ҳасанбой Қосимов, корхонанинг ишлаб чиқариш технологиялари бўлими бош технологи. – Ўзбекистон иқтисодиётининг янги таянчидир. Жаҳон бозорига чиқиш янгидан-янги талаблар қўймоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти 1994 йил 21 январда “Сельхозмаш” концернини “Ўзавтосаноат” – Ўзбекистон автомобилсозлик корхоналари уюшмасига айлантириш тўғрисидаги Фармонга имзочеккан эди. Бу мамлакатимиз автомобилсозлигида қутлуғ ўзгаришларга ва қувончли самараларга олиб келди.

Ҳа, замон суръати тобора ортиб бормоқда, вазифалар ҳам кечагидан мураккаброқ. Энди корхона фақат машина чиқарувчи бўлибгина қолмай, ўз маҳсулотини ҳам ички, ҳам ташқи автобозорларда қойиллатиб сота оладиган ишбилармон менежер даражасида фаолият юритиши керак. Тармоққа молиявий хизмат кўрсатиш тизимини ташкил этиш, бозорни ўрганиш бўйича маркетинг, илмий-техник тадқиқотлар олиб бориш, бу йўлда сармоялар жалб қилиш, сертификатлаш ва стандартлаш ишларини йўлга қўйиш – бари айтмоққа осон. Натижада, Ўзбекистон жаҳонга хомашёгина етказиб берувчи эмас, балки саноати ривожланиш чўққисига чиқаётган, янги

“Осиё йўлбарси” сифатида тан олинаётган автомобиль мамлакатига айланмоқда. Хорижий тажрибаларни чуқур ўрганиб, бошқарув сифатини ўзгартириш, яхшилаш, бошқарувнинг ҳам давлат, ҳам ҳар бир фуқаро манфаатларига мос келувчи, муаммоларни маърифий ва соф иқтисодий усуллар билан ҳал қилиш имкониятини яратувчи тизим бунёд этилмоқда.

Ҳасанбой Қосимовнинг умуман автомобилсозликни ривожлантириш ҳақидаги фикрларини мароқ билан эшитардим. У ўзининг фидокорона меҳнати ва намунавий фаолияти учун Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 23 августдаги Фармонида кўра “Ўзбекистон Қаҳрамони” олий унвонига сазовор бўлди. У ниҳоятда ўзини камтар тутарди.

Корхонанинг файзли ҳовлисида ўтиб цехларга қараб борар эканмиз, йўл-йўлакай сўхбатда айрим маълумотларга эга бўлдим. Ҳасанбой 1958 йилда Асака музофотининг Кужган қишлоғида туғилган, оддий қишлоқ боласи. Ҳасанбойнинг отаси раҳматли Хотамбой ота иккинчи жаҳон уруши қатнашчиси, урушдан қайтиб “Ўзсельхозтехника” ташкилотида ишларди, уч ўғлини тарбиялаб вояга етказиб, эл сафига қўшди. Ҳасанбойнинг укаси Ҳусанбойдир, исмидан билднгизки, улар эгизак туғилишган. Ака-ука бир-бирига меҳрибон, юрт ҳурматида сазовор инсонлар бўлиб етишишди.

Эгизаклар ажойиб тақдир соҳибларидир: бир синфда аъло баҳоларга ўқишди, чизмачилик фанини барчадан ортиқ яхши кўришарди, турли хил мураккаб чизмалар, проекциялар чизишиб, муҳокама қилишар, баҳсу мунозаралар аро ақлларини чархлашар, ўқитувчиларини ҳам ҳайрон қолдиришарди. Мактабдан кейин бирга (умуман улар ҳақида гапирганда “бирга” сўзи доим ҳамроҳ) Тошкент политехника институтининг механика-машинасозлик факультетига киришиб, уни тугатишгач, бирга Андижон механика заводида иш бошладилар, Ҳасанбой инженер-технолог бўлиб

ишлади. Кейин бирга Асакадаги прицеп заводига ишга келдилар. Бу ерда улар инженер-технолог, бўлим бошлиғи, турли цехда менежерлик қилишди, қурилиш жараёнида, монтаж, синов ишларида фаол қатнашишди. 1993 йилда ўттиз киши сафида Жанубий Кореяга бориб келишди.

(Шуни айтиш керакки, корхонада агар барча ишчилар ўша мамлакатга бориб ўз малакаларини ошириб қайтишди, дейилса ҳам муболаға бўлмайди).

Хусанбой шу корхонада локализация бўлимларидан бирини бошқармоқда, акаси билан бирга меҳнат қилмоқда.

Эгизакларнинг тўйлари ҳам бирга бўлди, бир кунда уйланишди, кўнгилларга майин фараҳ солган ёр-ёр садолари бир кечада Кужган қишлоғининг осмонини жаранглатди. Келинлар ҳам шу қишлоқнинг ўзидан. Ҳозир Ҳасанбойнинг Хурсаной деган қизи ўн тўрт ёшда, Хусанбойнинг Бобур деган ўғли 15 ёшда ўсиб вояга етишмоқда.

Уч ака-ука, уч келин бир ҳовлида табаррук оналари Мас-турахон ая дуоларини олиб, хизматини қилиб баҳамжиҳат истиқомат этишмоқда. Қозон битта, ўчоқ битта, дастурхон битта, оила битта, оқибатда дил битта...

– Катта қўрғонда турамиз ака-укалар... – дейди кулиб Ҳасанбой. – Отамиз, “Уйдан сигирни узма!” деб насиҳат қилганлар. Шу сабабдан уйда бир-иккита мол-қўй ҳам бор...

Яқинда Ҳасанбой уй қуриш учун ер олди. Қурилиш ҳам бошланиб кетди. “Уй битса, унга фақат ётгани чиқаман холос! Бошқа вақт аввалгидек қўрғонда онаизорим ҳузурда бўламан!” – деб қўяди қатъий Ҳасанбой.

Ҳасанбойни корхонага келганда ишлаб чиқариш технологияси бўлими бош технологи вазифасига қўйдилар. 1996 йил 25 мартда корхонада илк машина – бу “Дамас” эди – чиққанини кўрган Ҳасанбой кўзлари қувончдан ёшланиб кетганини билмай қолди.

Унинг мақсади янги моделларни ишлаб-чиқаришга жорий қилиш, янгилаш, бошқа мамлакатлар автомобилсозлари билан ҳамкорликда янгича дизайнлар ихтиро этиш, автомобилда қулайликлар яратиш, маҳсулот ҳажмини кўпайтириш, экспортни 50 фойиздан ошириш, рақобатда ортада қолмаслик, оқибатда катта талабларга жавоб бера оладиган замонавий автомобиллар ишлаб чиқаришга эришиш, бунинг билан Ватанимиз доврўғини дунёга ёйишга ўз ҳиссасини кўшишдан иборатдир.

– Катта мукофот билан табриклайман, – дедим Ҳасанбойга, кейин сўрадим. – Автомобилларимиз ҳақида нималарни айта оласиз? Қандай фазилатлари бор?

– Аввало табригингиз учун раҳмат. Президентимиз, ҳукуматимизнинг эътиборлари азиз. Мукофотни аванс сифатида қабул қиламан, у менга эмас, балки корхонамизга берилган деб ҳисоблайман. Кўп меҳнат қилишимиз керак ҳали. Автомобилларимизга келсак... Очиғи, ўзим ҳам жуда ҳавас қиламан машиналаримизни кўриб. Ҳозир бизда бир неча автомобиль ишлаб чиқарилади. Булар “Damas”, “Matiz”, “Nexia”, “Lasetti” “Epica”, “Captive”, “Chevrolet Spark”. Ҳар бирининг ўз афзалликлари бор.

– Шунақа денг...

– Мана “Damas” ни олайлик. Уни тижорий машина деймиз, юз километргача тезликка эга, 0,8 литр ёқилғига юз километр йўл юради. Икки йўсинда ишлаб чиқарилади: биттаси одам ташишга мўлжалланган, иккинчи қапа (фургон) лиси – юк учун. Ҳар бир оилага жуда зарур. “Matiz” шинамгина салонга эга, ҳар қандай тиқинларда ҳам йўл топиб кета олади. Тежамкор машина, бир литр ёқилғида 22,2 км йўл босади. Янгиланган “Nexia” 2008 йилдан чиқа бошлади. Унинг ташқи бозорда ҳам, ички бозорда ҳам нуфузи ошгандан ошиб бормоқда. Жуда қулай машина. Орқа ва олдинги чироқлари унга кўрку

чиroy бағишлаган. Салонининг дизайни ҳам яхши топилган, нафис ва замонавий. Мотори ишчан, калит солсангизоқ юриб кетади. “Lasetti”, “Epica”, “Captive” – булар қадри-қиммати ўзларига муносиб баланд, нафис машиналардир, ўларда кўп қулайликлар, афзалликлар бор. Улар ҳақида кўп гапириш мумкин. Мен “Chevrolet Spark”ка бир оз тўхталмоқчи эдим. Бу турли мамлакатлар дизайнчиларининг биргалиқда қилган ижодий изланишлари меваси! Бошдан-оёқ қараб нақ “Chevrolet”нинг ўзи дейсиз. Жуда чаққон, ихчамлигидан исталган тиқинда, тор жойда ҳам йўл топиб кета олади. Айрим машиналар бежирим, “олифта”лиги билан ажралиб туради, бошқалари эса спорт машиналарига ўхшаган учқурлиги билан диққатни ўзига тортади. “Chevrolet Spark”да ҳар иккиси мужассам бўлган. Ўриндиққа ўтирсангиз яйрайсиз...

Рост айтади.

IV

...Тошкентдан келар эканман, самолётимиз Андижон аэропортига қўниш тараддудида пастлай бошлади. Пастда ям-яшил водий ястаниб ётарди. Бир-бирига уланиб кетган обод қишлоқлар, боғ-роғлар, сойлару ариқлар, кўм-кўк пахтазорлару олтиндай кўринган буғдойзорлар, гўё минг йиллар меҳнат қилиб, она ерга бош қўйиб “ҳордиқ чиқараётган”дай ястанишган сулув адирлар...

Бирдан манзаралар орасида бошқа иморатларга ўхшамаган улкан зарғалдоқранг биноларга кўзим тушди. Ҳамма жонланиб қолди:

– Ана, Асака заводи! – деди кимдир ғурур билан. – Бизларнинг заводи!

– “Нексия”, “Матиз”, “Дамас”... – сўз қўшди бошқа биров. Машиналар фазилатлари ҳақида суҳбат бошланиб кет-

ди. Кимдир “Нексия”ни мақтади, кимдир “Дамас”ни. Учинчиси бўлса “Матиз”ни яхши кўрар экан. Лекин тўртинчиси “Спарк”ни гапириб осмонга чиқариб қўйди.

Шу пайтгача “Gm O‘zbekiston” очиқ акционерлик жамиятининг номдор корхонаси ҳақида матбуотда нима ўқиган бўлсам, муаллифлар, албатта, “мўъжиза” сўзини ишлатишар, ҳудди шундоқ таърифлашга келишиб олишгандек иш тутишар эди. Ўқир экан, мийиғда кўлиб қўяр эдим. Буни қарангки, сезмаган ҳолда, ўзим ҳам ушбу очеркда беихтиёр ўша сўзга мурожаат қиляпман. Бу табиий, чунки корхонани томоша қилиб чиққан киши “мўъжиза” сўзини ишлатмай иложи йўқ...

Аввало, бу бизнинг тушунчамиздаги заводларга асло ўхшамайди. Сирасини айтганда, завод деганда қандайдир шаҳардаги темир дарвозали, мўрисида ўқтин-ўқтин тутун чиқиб турадиган, ҳовлиси унда-бунда уюлган темир-терсақлару тартибсиз қалашиб ётган қурилиш материаллари билан тўла, бурчак-бурчакларда қаққайган бузуқ машина, занг босган кўзовлар ёки эски кранлар уюлган тунд бино кўз олдингизга келади. Бунда эса, манзара мутлақо бошқача. Ҳовли бағоят озода, ораста. Ям-яшил майсалар билан қопланган майдончалар кўнгилга хушнуд туйғулар ҳадея этади, ям-яшил арчалар кўзларни қувнатади. Корхона бош офиси коменданти Ҳаётбек Мамадалиев арчалар ҳақида гапириб, кўчат ўтказганларида биттаси яхши кўкармаганини, қарийб барча корхона аҳли бундан бохабар бўлиб ташвишланганини айтиб берди.

– Наинки ишчилар, корхонамиз ҳудудидаги ҳар бир дарахт ҳам жамоамиз аъзосидек ҳисобланади, биз у ҳақда қайғурамиз, ташвиш чекамиз, - деди у.

Умумий майдони 65,7 гактардан зиёд завод кўзга шинам ва файзли кўринади. Асосий цехлар ягона бинода жойлашган, бу нарса ишда жуда ҳам кўп қўлайликлар туғдиради. Ўша бинога кирганимда бинонинг баланд шифтидан тортиб то ерга-

ча фойдасиз, бўш қолдирилган бир суюм ҳам ерни кўрмадим. Тепаларда улкан конвейерлар автомат бошқарувида тинимсиз меҳнат қилганлари қилган. Машиналар конвейерлардан қўлма-қўл ўтиб, навбатма-навбат цехларни айланиб чиқишади... пастга тушишади, яна юқорига кўтарилишади. Ҳаракат оқими тиним билмайди...

V

Мен Ҳасанбойга танишувни 1-босма (пресс) цехидан бошлашни илтимос қилдим. Жанубий Кореядан келтирилган автостал (хомашё) ўрами шу цехга келади, бир қараганда у бир ўрам темир, холос. Буни бичув цехи деса ҳам бўлади, 12 тоннали автостал “мато”дан машиналар бичилади. Буни машҳур япон 22 “Комацу” фирмасининг 500, 800, 1600 тоннали пресслари амалга оширади. Кейин пайвандлаш цехида иш давом этади. Пайвандлаш цехи жуда ажойиб. У ерда ишни асосан роботлар адо этади. Уларнинг сони юздан ошиб кетади. Швециядан келтирилган бу “ақлли”, “тиришқоқ ва меҳнаткаш” АВВ роботларини кўриб ҳайратга тушмай илож йўқ. Роботларни бор-йўғи бир неча ишчи компьютер орқали бошқаради.

Роботлар ишини томоша қилиш кишига завқ бағишлайди.

Уларнинг ҳаракатлари эпчил ва чаққон одамнинг ҳаракатларига ўхшаб кетарди, ҳатто роботнинг ҳаракатлари одамларникига қараганда нозикроқ ва аниқроқдек туюлади, менинг назаримда. Уларнинг “ҳалол” меҳнатлари таҳсинларга лойиқ. Ўзлари беўхшов кўринган билан нозик ишларни амалга оширишади. Қараб туриб, уларни “раққос роботлар” деб атагим келди. Одамларнинг қўли етмайдиган жойларга уларнинг “қўллари” кира олади, ишлаганда ҳам машинанинг тагига кириб “пешонани танғиб”, астойдил “ётиб олиб” иш-

лашади, чарчаш нималигини асло билишмайди. Топширилган ишни адо этишгач, индамай бир оз “нафас ростлашади”...

Машинанинг кейинги йўли бўяш цехидан ўтади. Ости-юсти, ҳамма томонлари пайвандланган кузов чангу кирлардан тозаланиб бўёқ тўла ҳовузга шўнғиб, “чўмилиб” чиқади, бу бирламчи хомаки бўёқлардан сўнг, иш охирида юз беради. Ана, цехга яқинда келтирилиб ўрнатилган тўртта янги робот бири биридан қолмай дегандай тирик одамлар монанд, “назокат билан меҳнат қилмоқда”.

Йиғув цехида ишнинг асосий қисми амалга оширилади. Машинада одатда бўладиган 20 мингдан ортиқ катта-кичик деталлар шу ерда жой-жойини топади, уларга йигирма минг марта, балки ундан кўпроқ қўл тегади. Икки линиянинг бирида “Нексия”, икинчисида “Матиз” билан “Дамас” йиғилади. Яна бир янги линия эса “Спарк”ники. Бошқача айтсак, бу ерда зоҳиран тайёр машина ботинан мазмун билан бойийди. Йиғилган машина шундан кейин бир неча синов нуқталаридан ўтади, кам-кўсти чиқиб қолса, адо этилади.

Йиғув цехида иш жуда қизғин эди. Цехнинг финал –1 гуруҳ бошлиғи Бахтиёр Отажонов, шасси 3-участка бошлиғи, 16 йил иш стажига эга Ойбек Отахонов ишлари билан танишдик.

– Вақт энг муҳим рол ўйнайди – дейди Ойбек, корхонада ҳар дақиқанинг қадри баландлигини таъкидлагандек.

Козимжон Алижонов, финал-1 “Д” смена бошлиғи бўлиб ишлайди. Бу ерда автомобилни юришга шайлайдилар, ўриндиқ ва эшиклар назоратдан ўтади. Бир оздан сўнг, машинага мой-ёқилғи қўйилиб, калит солсанг, юраман, деган ҳолатга келади, таъбир жоиз бўлса, унинг “юраги тепа бошлайди” ва... пресс цехида “иш бошлаган” бир ўрам автостал кўз олдингизда башанг автомобилга айланиб “хиромон айлаб” юриб чиқиб кетади! Худди шу ерда Маврутали Раджа-

повнинг “Ҳар бир ярим дақиқада битта автомобиль ишлаб чиқарилмоқда,” деган сўзларининг ҳақлигига гувоҳ бўлдим: ростдан ҳам ҳар бир ярим минутда бир машина чиқар экан!

– Хўжаобод тарафларда қайсидир бир маҳаллада бир ака-ука битта велосипедни йигирма саккиз йил минишган экан, – деди Ҳасанбой кулиб. – Яқинда эшитдим, ҳозир уларнинг тўртта енгил автомашиналари бор эмиш, барчаси мана шундай ўзимизда ишлаб чиқарилган машиналар!

Ҳамманинг юзига табассум ёйилди.

– Фаолиятимизда беш тамойилга амал қиламиз, – дейди Козимжон Алижонов, – Инсон хавфсизлиги. Инсон манфаати. Сифат. Тезкорлик. Таннарх...

– Тўғри айтади, – тасдиқлади Козимжон сўзларини Ҳасанбой.

Бу тамойиллар ҳақида Маврутали Раджаповдан ҳам эшитгандим. Демак, корхонада улуғ мақсадлар йўлида олға борар экан, каттадан-кичик барча бир нафас олиб қадам ташлайди.

Йигитларнинг бари 25-35 ёшлар атрофидаги ўзбекнинг болалари. Менежери ҳам, ишчиси ҳам, устаси ҳам – барча-барчаси ўзбек. Авваллари бирон заводга бориб қолсам, бундай манзарани кўрар эдим. Уста (мастер) албатта рус ёки бошқа миллат вакили бўлади, ўзбек эса иккинчи даражали ишларда, ҳамиша ёрдамчи, ҳамиша ўрганувчи вазифаларда бўларди. Бу ерда ўндай эмас. Менежер, муҳандису усталар, ишчилар – бари қора кўзлардан. Корхона ишчи-хизматчиларидан минг-минглаб нафари Жанубий Кореяга бориб, бир неча ойлаб тажриба ўрганиб, дунё кўриб, кўз пишитиб, ўз ишининг устаси бўлиб келишган. Энг муҳими, улар дадил, уларда эртанги кунга ишонч бор, ўз касбидан фахрлиниш туйғуси бор. Дафтаримда яна бир неча номлар ёзилган, улар корхонанинг турли бўлимларида меҳнат қилишади. Фазлиддин Аҳмаджонов, Ойбек Солиев, Шўҳратбек Назиров... “Корхонага

ишга кирганим туфайли дунёнинг кенглини билдим, хорижга, Жанубий Кореяга бориб келдим.” Агар барча ишчи-хизматчилар билан суҳбатлашиш имкони бўлганда, жуда-жуда кўпларидан юқоридаги эътироф сўзларини эшитиш мумкинлигига шубҳа йўқ.

“Шахснинг маънавий ўсиши – корхонанинг ўсиши демократия” – бу қуруқ гап эмас. Бу ерда алоҳида “Ички тартиб қоидалари ва ахлоқ мезонлари”га амал қилинади. Ишчи-ҳодимларнинг қалби ва уларнинг руҳияти қандай бўлиши керак, кийиниш қоидалари, ходимнинг ташқи кўриниши, ошхона ва иш жойларида тартиб, суҳбатлашиш ҳамда саломлашиш маданияти ва ҳоказолар ҳақида ташвиш чекадилар. Бу хусусда Ҳасанбой Қосимов кўп нарсалар гапириб берди. Иш икки сменада ташкил қилинган. Ҳар кун эрталаб соат 7 дан 45 минут ўтганда беш минутлик умумбадан тарбия машқларида барча қатнашади. Компаниянинг шинам ошхонасида ҳамма навбат билан овқат олиб тановул қилади. Овқатлар бепул, шунингдек, икки бош кийим-кечаклар ҳам.

Корхонани айланиб юрар эканмиз, туш вақти бўлиб қолди. Ҳасанбой мени ошхонага таклиф этди. Тамаддиланиб ўтирган эдик, корхона раҳбарлари ҳам тушликка келиб қолишди. Бош директор ўринбосари, ижрочи директор ва бошқа раҳбарлар навбатга туришиб, патнисларда таом олишди-да, бўш жойлардан бирига бориб ўтиришди. Кийимларнинг бир хил эканлиги ҳам қандайдир демократиянинг бир кўринишидай. Бу жуда ибратли эди. Бир пайт радиодан: “Иш бошланишига беш минут вақт қолди!” деган сўзлар янгради. Ошхонада ҳеч ким қолмади...

VI

Бош директор ўринбосари, сенатор Маврутали Раджапов суҳбатда, асосий масала бизда локализация (маҳал-

лийлаштириш), деб тушунтирди. Яъни, автомобиль қисмлари, иложи борича ўз юртимиздаги қўшма корхоналарда, ўз шаҳримизда, мамлакатимизда тайёрланиши лозим, шунда машинанинг таннархи арзонлашади. Қисмларни хориждан олиб келинганда, йўл ҳақи жуда қимматга тушади. Айни бир пайтда, жуда кўп бекор, ишсиз одамлар иш билан таъминланади.

– Биласизми, автомобиль саноати бағоят қизиқ ва кўп ишчи кучи талаб қиладиган соҳа, – деди Ҳасанбой Қосимов. – Бошқа соҳалар билан солиштирганда унинг афзал томонлари шуки, автомобиль саноатида 1 ишчи ўрни ташкил қилсангиз, изидан табиий равишда 6 та ўрин пайдо бўлади.

Эсимда бор, 1998 йилда Ўзбекистонда бор-йўғи олти шундай корхона ташкил қилинган бўлиб, уларда 140 киши меҳнат қилар, бампер ва кўрсаткич панеллар, ўриндиқлар, лак-бўёқ маҳсулотлари ишлаб чиқарилар эди. Қолган барча қисмлар хориждан олинарди. Битта мисол. Автомобил ойнаси Ҳиндистондан келтирилди ўшанда, биттаси 150 долларга тушарди. 1996 йилда машиналарнинг ана шундай эҳтиёт қисмларидан бор-йўғи 5 фоизи ўзимизда тайёрланганини айтиб ўтиш кифоя.

– Ҳозир Ўзбекистонда ҳамма вилоятларни қўшганда ўн мингга яқин ишчи ўринлари яратилган 99 та корхона ишлаб турибди, улар машиналаримизнинг эллик олти фойиз бутловчи қисмларини тайёрлаб бермоқда, – дейди корхона таъминотлар сифатини назорат қилиш бўлими бошлиғи Қандиёр Асадов. – Бу кўрсаткич тобора ортиб бормоқда. Ҳозир вилоятимизнинг ўзида 60 та шундай корхона мавжуд. Водийда ундан кўп. Уларнинг ҳар бири ҳар хил маҳсулот ишлаб чиқаради. Масалан, Фарғонада ойна ишлаб чиқарилса, Андижонда “Ўз Донг Янг Ко” корхонасида автомобилнинг ички қисмлари – пол, том қопламаси, эшик қопламалари, ўриндиқ қопламаси тайёрланади. Бу ерда 686 ишчи ўрни

яратилган. 400 киши ишлайдиган “Ўз Ирай Климед Контрол” корхонаси машинанинг совутиш ва иситиш тизимини ишлаб чиқармоқда. “Ўз Аустем” корхонаси (300 ишчи ўрин) янги турдаги ғилдираклар етказиб бермоқда... Улар жуда кўп. Қўшма корхоналарни очишдан мақсад, янги ишчи ўринларни яратиш, таннархни арзонлаштириш, ташқарига чиқиб кетаётган валюта чиқимини камайтиришдан иборат...

– Хориждан нималар олинади ҳозир? – сўрайман Қандиёрнинг сўзини бўлиб.

– Ҳозирча ўзимизда машинанинг “юраги” двигатель чиқмайди. Яна. Механизмнинг бир қисми ё бир неча деталларини туташтириб, мустақкам тутиб турувчи мураккаб техник қурилма бўлади, уни қисқа қилиб, узел-агрегат деймиз. Ўзимизда ҳам чиқади, аммо етарлимас. Ана шу узел билан юқори сифатли чўяндан ясаладиган қисмларни хориждан келтирамиз.

Яқинда Президент Ислон Каримов мамлакатимизга амалий ташриф буюрган Америка Қўшма Штатлари Давлат котиби Ҳиллари Клинтонни Оқсаройда қабул қилди. АҚШ Давлат котиби ташриф давомида Тошкент вилоятидаги двигатель ишлаб чиқарадиган янги “General Motors Powertrain Uzbekistan” Ўзбекистон – АҚШ қўшма корхонасида ҳам бўлди. Президент Ислон Каримовнинг 2008 йил 16 декабрдаги Қарорига асосан ташкил этилган бу корхонада жорий йилнинг ноябр ойидан ялпи маҳсулот ишлаб чиқарила бошланади. Энди двигатель ҳам ўзимизда ишлаб чиқарилади! Двигателлардан йилига 200 мингга тайёрлаш кўзда тутилган ва улар даставвал ўзимизнинг автомобилларимиз кори хайрига ярайди ҳамда бундан “GM”нинг хориждаги бошқа корхоналари ҳам фойдалана оладилар.

– “General Motors Powertrain Uzbekistan”даги ишлаб чиқариш жараёни малакали ўзбек ишчилари томонидан

олиб борилади. Мингдан зиёд янги ишчи ўринлари ташкил этилади...- деди АҚШ Давлат котиби Ҳиллари Клинтон корхона ишчилари билан учрашувда. – Ўзбекистондан кўплаб буюк олим ва мутафаккирлар етишиб чиққан. Жаҳонда “алгебранинг отаси” деб тан олинган Ал-Хоразмий ҳам шу заминда туғилиб, камолга етган. Бугунги ўзбек ёшлари ҳам юксак салоҳият ва иқтидорга эга эканини алоҳида таъкидлашни истардим...

Дунёга таниқли хорижлик арбобнинг бу самимий сўзлари бизнинг малакали ўзбек ишчиларимизга, ёшларимизга берилган катта холис баҳодир.

– Заводнинг қуввати ошган сари янги ишчи кучларига эҳтиёж ортиб бораверади, – дейди Ҳасанбой Қосимов. – Шуни айтиш керакки, Асакамиздаги автомобилсозлик заводимиз ўз бағрига ўн минглаб янги ёшларни қабул қилиб, вилоятда, атроф ҳудудда ишсизлик муаммосини ҳал қилишга самарали кўмаклашмоқда, айни пайтда юксак техник-муҳандислик малакасига, тафаккурига эга ўзбек ишчиларининг янги авлодини вояга етказадиган ижтимоий маънавий мактаб хизматини ҳам ўтамоқда. Асаканинг ўзи ҳам ўзгариб бормоқда. Президентимизнинг йўл-йўриқлари асосида Асакани ҳам худди Андижон каби энг гўзал, замонавий шаҳарга айлантириш чора-тадбирлари кўрилмоқда. Қурилишлар, ободончилик ишлари аллақачон бошлаб юборилган.

Қаҳрамонимизнинг бу фикрларини тинглар эканман, ҳаёлим бутун мамлакатимизнинг ҳозирги ўзгараётган қиёфаси ҳақидаги ўйларга ҳамнафас бўлди. Бир тасаввур қилайлик: бундай саноат гигантлари республикамизнинг яна ўнлаб вилоятларида қад кўтарди ва кўтармоқда. Улар Мустақил Ўзбекистонни улкан саноат мамлакатига айланаётганини кўрсатган ҳолда, ҳар хил турдаги, жаҳоннинг илғор технологиyasi билан қуролланган, ишлаб чиқараётган маҳсулотлари ҳам

жаҳон андозалари билан бўйлаша оладиган sanoat гигантлари эканини ҳам намойиш этмоқда. Улар Ўзбекистоннинг экспорт қувватини тобора ошириб бормоқда, иқтисодий қудратига қудрат қўшмоқда. Бунинг устига, уларда замонавий тафаккурли, фидойи ўзбек ишчиларининг сони тағин минг-мингларга кўпаймоқда. Хуллас, корхоналар билан бирга халқимизнинг янгича қарашлари пайдо бўлмоқда, юқори савияли, замонавий қиёфага эга янги авлод ҳам вояга етмоқда.

Ўзбекистоннинг рақобатларга дош бера олгувчи жаҳоний даражада автомобиллар ишлаб чиқараётганидан ғурурланасан киши. Автомобиль sanoatида локализация (маҳаллийлаштириш)ни амалга ошириш учун Ўзбекистоннинг иқтисодиётини шунга мослаштириш, унинг барча жабҳаларини шу қутлуғ ишга жалб этиш борасида катта ишлар амалга оширилмоқда. Жаҳон автомобилсозлиги тажрибаларини ўзлаштира бориб, мамлакатимизда машинани бошдан-оёқ ҳамма қисмларини ўзимизда тайёрлаш ва ишлаб чиқаришга эришиш асосий мақсад бўлиб қолади. Бу кунлар жуда яқин.

VII

“Нексия”ни келажак машинаси деб атайдилар.

“Ўзбекистон – келажаги буюк давлат” – деди Президент Ислон Каримов. Бу сўзларнинг орасидаги мантиқий боғланишларни сезаман.

Президентимиз ўз сўзларида Ўзбекистонимизнинг янгича мақомда жаҳон майдонига кириб бораётгани, бу мақомда ёшларнинг ҳал қилувчи ўрин тўтиши тўғрисида тўлқинланиб гапирди.

Ёшларимиздан умидимиз катта.

Бугун “Мерседес-Бенс” заводини Германиянинг рамзи сифатида англайдилар.

Кўп вақт ўтмай жаҳоннинг машҳур автосалонларида, Америка Қўшма Штатларининг Детройт шаҳрида ёки Италиянинг Болонья шаҳридами, “GM O”zbekiston” очиқ акционерлик жамияти корхонаси маҳсулотлари кўргазмага қўйилса, бунга асло ажабланмайман. “GM O”zbekiston” корхонаси Ўзбекистоннинг тимсоли бўлиб қолди.

“Бугун жаҳон биздан ўз сўзимизни айтишимизни, ўз тафаккуримизни намоён этишимизни талаб қилмоқда, - деган эди Президент Ислом Каримов “Тафаккур” журнали бош муҳаррири саволларига берган жавобида. – Бошқа халқлар, бошқа миллатлар бизга ётсираб-беписанд қарамаслиги, балки бизни эътироф этиши, бизни эҳтиром этиши керак. Биз ана шу юксак муносабат ва ҳурматга лойиқ бўлишимиз даркор...” Ҳа, “GM O”zbekiston” корхонаси – бугун Мустақил Ўзбекистоннинг жаҳонга айтган сўзидир!

Жаҳонга айтилган сўз!

Бу сўзнинг қадри тобора баланд бўлиб боражак!

Ўрозбой АБДУРАҲМОНОВ,

Қорақалпоғистон халқ ёзувчиси

Ўзингизнинг
Ҳаётингиз

ОРОЛ БЎЙИ ОППОҚ ТОНГЛАР ОҒУШИДА...

*Оқ қамиш, ҳов, оқ қамиш,
Қурима сув ичида.
Сендек бўлиб турибман мен,
Кўк тайғоқнинг устида...*

Кунхўжа, XVIII аср

Мўйноқ шаҳрини кезган кишининг шаҳар ҳақидаги тушунчаси ўзгаради. Чунки, бу ерда шаҳарга тааллуқли бўлган барча нарсалар бор: бозор, аэропорт, икки томонга йўл олган гузарлар, қатор кўчалар, оппоқ рангли уйлар ва маъмурий, маърифий иморатлар...

Шаҳарнинг оппоқ қумли кўчаларини кезсангиз, қорақалпоқ денгиз соҳили меъморчилиги аънаналари негизида қурилган уйларга эътибор берасиз ва ҳовлига кирсангиз, сизни оқкўнгил уй эгаси кутиб олади ва уйининг тўрига ўтқазади. Яна эътибор берсангиз, шинам ва пастак хонанинг деворлари оппоқ, ҳатто кўмир билан саксовул ёқиладиган ўчоқларигача оппоқ, озода! Чунки Мўйноқда қалпоғи қора, кўнгли оппоқ, софдил одамлар яшайди.

Мен ҳар сафар шаҳар кезганимда саске (қорақалпоқча соат 11 лар чамаси) пайтлари куншувоқ, оппоқ деворга

суяниб ўтирган нуронийларни кўраман. Улар яккаю ёлғиз, юзларини қуёшга тутиб, кўзларини юмган ҳолда, қандайдир хаёлларга ботиб, жим ўтиришади... Хаёлларидан эса нималар ўтмайди дейсиз?!

Жуғрофия. Лирика. Тарих

Минтақада Қорақум, Қизилқум ва Устюрт текислиги камлик қилгандек, ўтган асрнинг саксонинчи йиллари Оролқум саҳроси пайдо бўлди. Йўқ, бу саҳро осмондан тушгани йўқ, унинг барпо бўлишига табиат инжиқлигининг ҳам алоқаси йўқ, биз саҳрони ўз кўлимиз билан яратдик. Қорақум билан Қизилқумнинг қон томирлари бўлган Амударё билан Сирдарёнинг юқори оқимларига ҳар хил тўғонлар қуриб, «саҳрони боғу-бўстонга, оламини гулистонга айлантирамиз, биз табиатдан устунмиз, орқага чекиниш йўқ!» деган шиорлар остида қўриқ ерларни ўзлаштирдик, ўзлаштиравердик. Натижада, табиатнинг мусаффо инъоми бўлган Орол денгизининг ўзи биздан чекинди, қочди...

Одатда денгиз кемалари узоқ сафарга жўнар экан, соҳилдаги кузатувчилар хушчақчақ кайфиятда, рўмолларини ҳилпиратиб хайрлашарди. Бу сафар эса кемалар сузаётган жойида қолиб, денгизнинг ўзи соҳил билан хайрлашмасдан «алвидо» деди. Ўрнидан жилмай қолган сейнерлар атрофини оппоқ қум эгаллади. Сейнерлар тепасида эса ҳеч балони тушунмай қолган оми чағалайлар анча вақт чағ-чағлаб учиб юрди ва охир-сўнгги бу қумлардан балиқ чиқмаслигини ҳис этишди шекилли, улар ҳам аллақаяқларга ғойиб бўлишди. Лекин Орол соҳилларида қуйидаги куй-қўшиқлар ҳалигача янграмоқда:

*Ойдинлар, ойдинлар, чалқар ойдинлар,
Биздан севар ёрга салом айтинглар...
Тўлқинлар, тўлқинлар, асов тўлқинлар,
Бизга севар ёрни олиб қайтинглар...*

Ўша саксонинчи йиллари Орол денгизининг қуриган ўлто-нида умумий майдони қарийб уч миллион гектарни ташкил этадиган, қуш учса қанотлари қуядиган саҳро пайдо бўлдики, унга Оролқум дея ном берилди ва Қорақум саҳроси Устюрт ва Оролқум орқали Қизилқум билан туташди. Бу Орол экологик инқирозининг жуғрофий томони эди, холос.

Энди, озгина тарихни эсласак, Орол денгизи ўз ўтмишида уч марта қуриган дейишади. Аввалги икки маротаба денгизнинг қуришига ташқи босқинчилик оқибатида Амударё оқими Узбой ўзани орқали Каспий денгизига бурилиши сабаб бўлса, бизнинг давримиздаги экологик инқироз халқимизни пахта билан бўғизлаган мустамлакачилик сиёсатининг қатъий режалаштирилган мақсади эди.

Тарихий маълумот:

Из Указа Петра I от 1714 года:

«Ехать к хану Хивинскому, а путь иметь подле той реки... (имеется в виду Узбой) ежели возможно, оную воду паки обратить в старый ток, к тому же протчие устья запереть, которые идут в Аральское море...»

«Халқ Комиссарлари Кенгашининг 1920 йил 21 декабрдаги қароридан:

... 9. Пахта саноати, уни қайта ишлаш ва суғориш ташкилоти ва маҳкамалари милитаризациялансин (ҳарбийлаштирилсин)...

Халқ Комиссарлари Кенгашининг раиси

В. Ульянов (Ленин)

Халқ Комиссарлари Кенгаши муовини

(имзо)

Эсингизда бўлса, аввалги топшириқни бажаришга интилган князь Александр Бекович-Черкасский ва кейинги қарорни қойилмақом қилган тузумнинг мақсадларига эътибор беринг:

«Орол – табиат хатоси, уни қуритиб, ўрнига пахта экиш анча манфаат келтиради».

Албатта, пахта манфаат келтиради, лекин кимга? Кимга манфаат, кимга захмат, бу ёғи тушунарли... Балиқнинг тили йўқ, тили бўлса айтарди. Буюк Бердақ «Денгиз балиғин бермади...» деб зорланган замонларда ҳозирги Мўйноқ Орол денгизидаги оролча эди, сўнгра оролча Тигровый хвост (Йўлбарс думи) номли жуғрофий тумшуққа айланди. Ҳозирги аҳволини эса ўзингиз биласиз...

Дарё лойқа, сув тиниқ...

Мўйноқнинг баҳори билан кузи – асал ойидаги хелинчакка ўхшайди. Эрталаб мусаффо уйғонган қуёш пешиндан кейин шимолдан эсган туз қум аралаш шамол билан хиралашиб, баъзи вақтлари кўзни очирмайди, лекин кечқурун қуёш яна тиниқ, мусаффо ҳолига қайтади...

Агарчи, шу кунга қадар Орол тўғрисида ёзилган битиклар, нутқлар ва ваъдалардан сув чиқариш мумкин бўлганида эди, денгизни аллақачонлар тўлдирган бўлардик. Лекин сув жонивор Оролга фақат икки дарёдангина келади...

Олимлар билан ёзувчи-шоирларга раҳмат, ўзларининг тақлифларию битиклари билан кўнглимизга таскин бераяпти. Ҳатто, бир шоир оғамиз «денгизни кўзининг ёшлари билан тўлдиришини» ёзганида менинг кўзларимга беихтиёр ёш келган эди.

Бир олим денгиз соҳилида баландлиги тўрт-беш минг метрлик сунъий тоғлар тизмасини барпо этиб, унинг тепасидан мангу музликлар ҳисобидан денгизга сув беришни, яна бир хорижлик олим Шимолий муз океанидан катта айсбергларни олиб келишни, тағин бир олим булутларни Орол денгизи устига ҳайдаб келиб, ёмғир ёғдиришни таклиф қилаяпти...

Тағин бир ривоятда, Оролнинг қоқ ўртасидан Тўялар йўли ўтганмиш ва денгиз келажакда Оқ тумшук томонида «ўлик денгиз» ҳолида сақланиб қолармиш, дейилади...

Яна бир ривоятда, Борса-келмас туз кони ўртасида Имом Маҳдининг хазинаси ётганмиш дейилади, бандаларининг бошига иш тушганда, юртбошисининг ақл-заковати ила халқининг ободлигига кафолат бўлармиш...

Бу йил, ҳудога шукрким, дарёлар тўлиб оқди, денгиз бўйидаги кўллар тўлиб, балиқлар билан қушлар байрамга айланди. Пахта билан шоли режаларини аллақачон тўлдирган бўлсак ҳам деҳқонларимиз ортиқча ҳосилни ҳали-ҳамон йиғаяпти. Бир авлод даврида денгизга сув тушмаган эди, мана бу йил Амударё билан Сирдарё аслига қайтиб, Оролга сув берди.

Жуғрофий маълумот:

Сирдарёнинг йиллик оқими – 38 кубокилометр.

Амударёнинг йиллик оқими – 79 кубокилометр.

Жами: 117 кубокилометр.

Ўтган асрдаги трансчегаравий дарёларнинг сув тақсимооти қуйидагича белгиланган эди:

Ўзбекистон – 50 кубокилометр.

Туркменистон – 17 кубокилометр.

Тожикистон – 11 кубокилометр.

Қирғизистон – 9 кубокилометр.

Орол денгизи учун эса санитар сув бериш нормаси Амударёдан 4 кубокилометр, Сирдарёдан 2 кубокилометр қилиб белгиланган экан.

Жами: 93 кубокилометр. $117 - 93 = 24$ кубокилометр.

Хўш, қани энди ўша 24 кубокилометр сув? Улар дарёларнинг юқори ва ўрта оқимларидаги мақсадли-мақсадсиз қурилган сув омборлари-ю сув сақловчи тўфонларда турибди ёки Айдаркўл, Сарикамиш сингари сунъий кўлларга кетяпти.

Ўтмишда сув тақсимотидаги адолатсизлик, яъни Орол денгизининг табиий эҳтиёжини эътиборга олмаслик минтақада сув танқислигини келтириб чиқарди. Оролнинг йиллик сув эҳтиёжи ўртача 55 кубокилометр эди.

Трансчегаравий дарёлар бўйича халқаро қонуний ҳужжатлар асосида адолатли сув тақсимоти низомлари ишлаб чиқилиб, уларни бажаришни барча мустақил давлатлар учун шарт қилиб кўймагунча, Орол жабрдийда бўлиб қолаверади...

Юртбошимизнинг таклифи билан бу йил баҳор кунлари БМТ Бош котиби Пан Ги Муннинг Оролга ташрифи ва Президентимиз Ислон Каримовнинг БМТ Бош Ассамблеяси саммитининг Мингйиллик ривожланиш мақсадларига бағишланган олий даражадаги ялпи мажлисидаги нутқида таъкидлаганидек: «Орол фожиаси экология муаммоларига масъулиятсиз муносабатда бўлишнинг яққол мисолидир. Бир пайтлар ноёб ва гўзал денгизлардан бири бўлган Орол бир авлод ҳаёти давомида деярли қуриб ва йўқолиб бораётган сув ҳавзасига айланди».

Орол тўғрисидаги ҳақиқат бундан ортиқ қандай айтилади?

Сайфоқлар қисмати

Орол— Марказий Осиёнинг иқлимини белгиловчи денгизгина эмас, балки минтақанинг ноёб ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини таъминловчи манба эди. Орол фожиаси туфайли ўсимликлар дунёсининг 220 дан ортиқ туридан айрилдик. Бир пайтлари Ажиниёз шоир куйлаган «Кийик, қулонлари чалқиб яйраган» қорақалпоқ даласида бугунги кунда кийиклар кескин камайган бўлса, қулонлар умуман йўқолиб кетди.

Ваҳоланки, XVII аср хитой йилномаларида «Бухоро ва Хоразм савдогарлари йилига 300000 жуфтдан зиёд сайфоқ шохларини сотганликлари» қайд этилган.

Айниқса, сўнги пайтларда «Қизил китоб»га киритилган сайфоқларнинг ачинарли қисматига эътибор берайлик. Устюртда 1920-йиллар сайфоқларнинг бош сони бир миллиондан ортиқ бўлган бўлса, ҳозирги кунда уларнинг бош сони 40 баробар камайганлиги қайд этилмоқда. Аслида кўчманчи ҳаётга мослашган сайфоқлар Устюртга куз охирларида келиб, қиш мавсумини кенг далада яйраб ўтказди ва кеч баҳорда Устюртдек табиий туғруқхонада авлодларини кўпайтириб, яна олис манзиллардаги яйловларга қайтади. Қозоғистон ҳудудида улар уч гурӯҳга ажралиб, бири — Ўрол тоғларига, бири — Волга бўйи ва Нўғой далаларига, яна бири Бетпақдала чўлларига йўл олади. Россия ва Қозоғистонда сайфоқларни режали отишга руҳсат берилган, бизда эса улар «Қизил китоб»га киритилган. Уларнинг бош сонини кўпайтириш — Давлат ҳимоясида.

Мустақиллигимизнинг илк кунларида — 1991 йилнинг кузида Устюртда «Сайгачий», Мўйноқда «Судочье» буюртмахоналари ташкил этилиб, сайфоқларнинг бош сонини кўпайтириш ва бу ерларда ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш тадбирлари белгилаб олинди...

Антиқа тухумлар сири

Бундан анча йиллар илгари, сув танқислиги пайтлари эди. Қиш ҳам анча совуқ келиб, Қорақалпоғистоннинг шимолий чорва туманларида қорамоллар билан қуй-эчкилар айниқса жабрда қолди. Ёб (ариқ)лардан сув келмай, қудуқлардаги сувлар «қочиб» кетиб, молларнинг бош сони камая бошлади.

Ўша кунлари Чимбойнинг бозорида антиқа рангли тухумлар пайдо бўлди. Қандолатчиларнинг куни тўғиб, уларни арзон-гаровга олаётганидан хурсанд эдилар. «Бу тоғалардан турли бало чиқади, ахир Чимбой атоқли Ўмирбек лаққининг ватани эмасми?» – деган ҳазил-хаёлга борсам, бу антиқа тухумлар ёввойи ғозларники бўлиб чиқди... Уларни овчилар Жилтирбас ва Шахаман томонлардаги ёввойи ғозларни отиб, уясида оларкан...

– Бу ёвузликнинг чегараси борми? – деб сўрадим тоғалардан.

– Нима қиласан, жиян, тирикчилик... Қани, ўзинг тирикчиликнинг чегарасини кўрсатиб берчи?..

Тоғалар доимо ақлли, жиянлар сал тентак бўлади. Тентаклик қилмасам, ютқазиб қўядиган бўлдим...

– Мана бизда сўнги пайтлари афғон майнаси кўпайиб кетди. Улар далаларингиздаги бугдой, арпа, шоли, жўхори ва тариқларингизни, боғларингиздаги узумларни еб қўймоқда. Майна ташқи кўриниши чиройли, лекин такасалтанг ва ёвуз қуш. Улар булбулдан тортиб мусичагача қушларнинг тилларида сайрай олади. Уларнинг ўзлари уя қурмайди, уйларингизнинг томларига уя қурган кабутарлар билан мусичалар курк бўлган пайтлари бечораларнинг тухумларини уядан чиқариб ташлаб, ўрнига ўзларининг тухумларини қўйиб кетади. Она кабутарлар билан мусичалар эртага полопон чиқариб, уларни боқиб-қоқиб, қанотлари чиққанида, «мен нега майна туғдим» деб ҳайронлар қолади. Сизлар эса, ҳақиқий мерган

бўлсангиз, нимага ўша майналарнинг тухумини қуритмайсиз? Бечора ёввойи ғозлар билан ўрдакларнинг тухумларини олиб-сотиб юрсангиз, ўзларингизнинг ўша майналардан нима фарқингиз қолади? Менимча, майналар ҳам сизлардан сал ақллироқ шекилли, улар ҳеч бўлмаса, тухумнинг ўрнига тухум қўйиб кетади-ку!

– Ҳой, бўлди, жиян, тоғалар ҳазилни кўтаради, деб тилинганга эрк бераверма... Ундан кўра, олдиндаги ошингни еб, «Қоратов»ингни ич...»Жияндан эл бўлмас», деганлари рост чиқди-ёв... тентак...

Мен барибир, Орол буйидаги ёввойи қушларнинг полопонларига яхши кунлар тилаб, қадаҳ кўтаришни таклиф қилдим. Тоғалар бу сафар норози бўлишмади...

Тузли тўзон

Умумий майдони ҳозир қарийб 5 миллион гектарни ташкил этадиган Оролқумдан йилига юзлаб миллион тонна чанг-тўзон кўтарилмоқда. Уларнинг азрозол ҳолида минглаб километрларгача масофага учиб бораётгани тўғрисида маълумотлар ҳам бор. 1988 йили «Орол-88» илмий-публицистик экспедицияси таркибида Помир тоғларининг Оқбайтал дово-нида ҳам Оролнинг тузли тўзони изларини кўрган эдик...

Хўш, бунинг оқибатлари нималарга олиб келиши мумкин? Қўшни қардош давлатларнинг қишлоқ хўжалигида сўнгги пайтлари боғдорчилик, узумчилик, полиз-сабзавот ва пахта ҳосилдорлиги анча камайиб кетганлиги, суғориб экиладиган ерларнинг кескин шўрланиб бораётгани маълум бўлмоқда. Чорва моллари учун яйлов майдонлари қашшоқлашиб, уларнинг табиий озуқа манбалари бўлмиш ўсимликлар дунёси сийраклашиб бормоқда. Сабаби нимада дейсиз? Сабаби қуйидагилар:

1. Мевали дарахтларнинг гуллаган пайтига эътибор берсангиз, бу асосан Оролдаги тузли чанг-тўзон кучайган баҳор ойларига тўғри келади. Тузли чанг тушган қайси бир мева гулларида тўлақонли ҳосил олиш мумкин?

2. Полиз-сабзавот ва пахта майдонларининг шўрланишига эса, фақат тепадан тушаётган тузли тўзонгина эмас, балки сўғорилаётган сувнинг сифати ҳам сабаб бўлади. Эсингизга солсак, «Жаҳон адабиёти» журналининг ўтган сонларида бир япон ёзувчисининг сув ҳақидаги ажойиб асари чоп этилди. Унда оқин сувда «хиссиёт, эслаш қобилияти ва ўз йўлини топиш хусусиятлари» мавжуд эканлиги қайд этилади. Тиниб қолган сувда эса, бу хусусиятларнинг айримлари йўқолиб, бундай сув айниш ва шўрланишга мойил бўларкан. Демак, оқин сувни мажбурий тўхтатиб қўйиш унинг сифатини ўзгартираркан. Сифатсиз сув билан сўғорилган қайси экин сифатли ва мўл ҳосил беради?

3. Оқин сув ўз таркибида ҳар хил минераллар эритмаси билан ерга озуқа ва маълум миқдорда туз ҳам олиб келади. Экстенсив усулда экилган майдонларни интенсив сўғориш эса, ўша майдонларнинг тезда шўрланишига, ҳосилдорлик йилдан-йилга камайиб, экиннинг таннархи қопланмай қолишига сабаб бўлади.

Зеро, Юртбошимиз таъкидлаганидек: «Орол тақдири миллион-миллион инсонлар тақдири, демакдир. Шундай экан, биз ўз тақдиримиз, фарзандларимиз келажаги учун курашмоғимиз зарур». Президентимиз бу ўринда нафақат Ўзбекистон ёки Қорақалпоғистон тақдири, балки Ер кўрраси аталмиш ғаройиб сайёраимизда яшовчи ажойиб инсонларнинг умумий тақдири ва келажаги ҳақида қайғуриб гапираяпти. Айтайлик, биз Орол тақдирига бефарқ қарасак осмонимизни тузли чанг-тўзон қоплаб, аста-секин Она-ер ўз ҳосилини камайтириб, бутун дунё халқларининг аҳволи танг

бўлиб қолиши ҳеч гап эмас. Чунки Орол қадим-қадимдан икки она дарё – Амударё ва Сирдарёлар орқали оқиб келадиган сувлар билан тузларни табиий сақлаб турадиган денгиз эди. Дарёлар денгизга оқмай қолганидан сўнг, ўша йиллик оқим билан келадиган тузлар деҳқоннинг суғориладиган томорқасигача бориб, ўша ерда қолиб кетади. Осмонда эса яна Оролнинг тузли чанг-тўзони...

Ҳозир Президентимизнинг саъй-ҳаракатлари ва халқаро экологик ташкилотлар ёрдамида Орол акваториясининг жанубий қисмида яшил ҳудудимизни Оролқум ҳамласидан асрайдиган «яшил қалқон»ли зона барпо этилмоқда. Бугунга келиб, ўрмон хўжаликлари томонидан 227 минг гектар майдонда саксовул, черкез, кандим ўсимликларидан иборат ўрмонзорларнинг бунёд этилгани қум кўчишларига барҳам бермоқда. Яқиндагина Қорақалпоғистон Жуқорғи Кенгаши «ҳар бир оила 5 тадан мевали дарахт ўтқазиши» ташаббуси билан умумхалқ ҳашарини ташкил қилди. Тўртта саҳро қуршовида қолган ҳудуд учун бу чўлистон ўртасида гулистон, боғу бўстон яратиш иштиёқидаги яхши ниятлар эди.

Қорақалпоқнинг неси бор?

Бизга оналаримизнинг оқ сути ва алласи билан кирган қўйидаги қўшиқ сатрлари ҳар доим эсимизда: «Уч ой – қовуним, уч ой – соғиним, уч ой – қавоғим, уч ой – чавоғим»... Бундан, албатта, қорақалпоқлар «ёзи билан қовун, кузда қовоқ, қишда чавоқ, баҳорда эса соғин сиғирнинг сутини ичиб кун кечираркан» деган маъно чиқмайди...

Бу ерда деҳқонлар экин майдонларини қишда суғориб қўяди, чунки баҳорги сув қачон келиши амри маҳол деган маъно бор. Бир пайтлар Қорақалпоғистонга келган бошқирд халқ шоири Мўстай Карим деҳқонларимиз заҳматларига тасанно айтиб:

– Баъзи дангаса кишилар эрталаб туриб, юз-қўлини чайиб -ювишга эринса, бу меҳнаткаш қорақалпоқ халқи ўз экин майдонларини йилига тўрт-беш марта чайиб юваркан... – деганди.

Яна бир россиялик меҳмон эса, бу йилги қовун сайлидаги 57 турли қовун навларини тотиб кўраркан:

– Бир пайтлар қорақалпоқ қовунларининг мазаси тилингни қоқ ёради деганлари рост экан, лекин мана шу шўр тупроқдан бундай ширин қовунларнинг чиқишини тасаввур қила олмаяпман...Бизда ҳам қовун-тарвуз экилади, лекин биз ўларга баъзан шакар сепиб истеъмол қиламиз, – деган эди.

Қорақалпоқлар азалдан тўғрисўз, оққўнгил, журъатли халқ. Тарихнинг юксак чўққи-довонларидан ошиб, бугунги авлод-аждодлар орзуси бўлмиш мустақилликка эришгандан кейин, зўрликка учраган табиат ўларга овунч бўлган Оролидан айирса ҳам, Оллоҳ таоло халқимизнинг насибасини бошқа томондан бераяпти. Устюрт ва Мўйноқ ҳудудида очилган янги-янги нефть-газ бўлоқлари, Қўнғирот сода заводи ва қурилиши бошланиш арафасида турган «Сўргул» газ-кимё мажмуаси, Қоратоғ тизмаларидаги рангли металллар ҳамда ҳали қурилиш навбатини кутиб ётган фосфорит конлари, «Учқудуқ – Нукус» темир йўлининг барпо этилиши, Буюк Ипак йўлининг аҳамиятли бир қисми бўлган «Қўнғирот – Бейнау» автомагистралининг жадал суръатларда қурилиши, Нукус аэропортига халқаро мақом берилиши билан дунёнинг тўрт томонига очиладиган ҳаво йўллари халқимизнинг истиқболи порлоқ эканлигидан дарак бермоқда...

ОЗОД

(Романдан парча)

БИРИНЧИ АКС

Қишлоқда одатий ҳаёт давом этмоқда.

Ҳар ер-ҳар ердан кўкимтир тутун кўкка ўрлар, қий-чув, йиғи-сиғи эшитиларди. Кимдир тандиргами, ўчоқками ўт ёқди. Қайдадир қўйлар баъради; ўн-ўн икки ёшлар чамасидаги болакай бир тўда қўйни ўтлатгани ҳайдаб кетмоқда.

Қуйироқдаги ҳовлида чопонининг ўнгирини қайириб олган бир киши қуруқ яйдоқ ерга тош таширди.

Бостирма остидаги биқини чандиғли отнинг сағрисига лой сачраган, олдига бир қучоқ беда ташлаб қўйилган эди. Унинг емиш билан иши йўқ, нимадандир безовта. Сал нарида шотиси тикка қилиб қўйилган, улкан ғилдиракларига айланасига темир қопланган, хом теридан ишланган қайишлари осилиб-осилиб қолган кўҳна арава кўзга ташланди.

Қирларнинг устида, Учёнғоқда булутлар қуюқлашган, гоҳ-гоҳ момақалдироқ гүмбирларди. Ундан ҳам нарида, Искандар деворининг тепасидаги булутлар эса қоп-қора тус олган, ахён-ахёнда орасида ярқ этиб чақмоқлар яллиғланарди.

Иморат қурилаётган ҳовлидан нарироқдаги бошқа ҳовлида бир аёл хом нон тўла саватни кўтариб, тандир ёнига келди. Тандирда олов пасая бошлаган, қизғиш чўғлар чирсиллар эди. Аёл чўғларни курак билан бир ерга ўйди-да, устига кул тортди.

Ёмғир исини анқитиб, сарсари шабада эса кетди.

– Ҳай, овсин, ҳорманг, – қўра ортидан бўй чўзди қўшни аёл. – Патир ёпяпсизми дейман?

– Патирга сарёғ қайда, ўзимизнинг нон-да. Болаларим саҳарлаб экинзорга кетишувди, ҳали-замон кепқолишади. Нон ёпиб қўяқолай, иссиқ-иссиқ еб олишар дедим. Чарчаш-гандир, ернинг меҳнати осонми?

– Ҳа-я, тўғри айтасиз, – деди буниси. – Меникилар келишди, шўрва қайнатиб қўювдим, оталарини кутишяпти энди. Отанг келгунча ичволақолинглар десам кўнишмаяпти.

– Вой, барака топишсин, – деди буниси.

– Сўқмоқда биров кўринди, – деди аёл кафти билан кўзини ёруғдан пана қилиб. – Ким экан-а?

Иккинчиси ҳам синчиклаб қаради-да:

– Озод экан, – деди. – Янгиликни эшитдингизми? Хотинларнинг оғзида дув-дув гап: Ойдин қизга бахт лоласини олиб келаман деб ваъда берганмиш.

– Ҳа-я, Озод экан, – деб тасдиқлади униси. – Ҳа, эшитдим. Аммо ҳали ёш, новдадай ўспирин-ку, чўққиларга чиқа олармикан? Ростини айтсам, тўйимиздан олдин акангиз ҳам менга ваъда берувди. Шаҳд билан тоққа кетиб, қуппа-қуруқ қайтиб келувди.

– Менинг эрим эса уриниб ҳам кўрмаган, лола чўпчагини қизалоқлигимда бувимдан эшитганман, – деди қўшни хотин. – Учёнғоқнинг нарёғидаги ҳамма нарса ўша ёққа ўтишига тўсқинлик қилаверар экан-да. У ёқларда роса қаттиқ шамол эсармиш. Олдинга бир қадам босиб бўлмас, кўзни очиргани кўймас экан. Ўлсин, қизалоқлигимизда жуда содда бўлган эканмиз-да, овсин?

– Раҳматли отам лоладан гап очилса, кулимсираб “Менинг лолаларим – менинг қизларим” деб сўярди бизларни. Нимасини айтасиз, ҳар кимгаям насиб қилавермас экан-да

лола қурғур. Излаганлар санқиб-санқиб, ҳеч нарса тополмасдан қайтиб келишармиш. Акангиз айтувди, қояларнинг энг охиригача чиқиб бордим, ростдан ҳам жуда кучли шамол эсармиш, қояларнинг туби теп-текис, сип-силлиқ девор, тепага кўтарилишнинг ҳечам иложи йўқ, ана ўша силлиқ қояларнинг энг учида ўсармиш ўша лола, деган эди.

– Озод ақли-мулоҳазали, кўп нарсани биладиган ўқимишли йигитча, – деб мақтади уни нон ёпаётган аёл. – Ойдин эса ҳамма келин қилишни орзу қиладиган ажойиб қиз бўлган. Онаси қачон қараманг, “шу қизим туғилди-ю рўзғорим баракага тўлди” деб юрарди, эсингиздами? Келинг, яхши ният қила қолайлик, шояд худойим тақдирларини ўнгласа-да, икковининг ҳам бошига бахт қуши қўнса...

– Ажабмас, ажабмас, – деди қўшни, сидқидилдан.

Шу маҳал тераклар орасида бир қуш “Күёв-күёв, кимга күёв” дея сайрай бошлади. Қўшни хотин пиқ этиб кулиб юборди.

– Ана сизга бахт қуши! Озоддан гапирсак, попишак эшитиб қолди-ку!

– Қизларингизга күёв истаяпти бу қурғур, – деди нон ёпувчи аёл.

– Ҳай, овозингни ўчир, қизларим ҳали ёш! – деб пўписа қилди қўшни аёл попишакка, қуш худди буни тушунган каби жимиди.

– Учёнфоқ тепасини булут босяпти, ҳали яна шамол эсса керак, – деди нон ёпувчи. – Мен бориб, тезроқ ишларимни қила қолай.

Қўшни жилмайди, у билан хайрлашиб, ҳовлисининг ичкарисига қараб кетди.

Йўл четидаги маккапоялар орасидан жуда хунук, бадбашара бир кучук чиқиб келди-да, ер искаб, емиш излай бошлади.

Иккита қуш баб-бараварига чарх уриб кўкка парвоз қилди. Иморат учун тош ташиётган одамнинг тўрт яшар ўғли уйқусидан уйғониб, чиқиб келди.

– Тоғлар устида момақалди роқ гүмбурляпти, – деди иморат қураётган одам ўғлига. – Тез-тез юзингни юв, кейин келиб салом бер, бўлмаса ўша ёқдан яъжуж-маъжуж чиқиб, сени опкетиб қолишади. Уларнинг танаси хол-хол, кўзлари кўк, одобсиз болаларни опкетишади.

Бола бу гапга чиппа-чин ишонди, бориб юз-қўлини ювди-да, кейин чопқиллаб келиб, қўлини кўксига қўйиб салом берди. Отанинг юзига фавқулудда табассум ёйилиб, “Ваалайкум ассалом”, дея алик олди.

Шамол

Шу тобда кўкда оқ булутлар сўзиб бормоқда эди.

Юксакларнинг шамоли уларни сурув-сурув хайдаб борар, бир оздан кейин шакли ўзгариб, шиддат билан олдинга интилаётган ёш тойлар тўдаси шаклини олмоқдайди. Самовий бу отларнинг узун ёллари шамолда ҳилпираб, адоқсиз тиниқ кенгликларда роҳатланиб чопишаётгандек туюларди. Орталаридан эргашган қора булутлар тўдаси оғир-вазмин сузар, булар ғоятда кўп ва қат-қат, бағирларида жалаларни олиб келаётган бўлишлари ҳам эҳтимол.

У лола ўша булутлар чиқиб келган жойда ўсса керак, деб хаёлидан ўтказди Озод. Шамол пайдар-пай эпкин ўрмоқда, лойқага қоришган ўт-ўлан исини димоққа тутмоқда эди.

Йўл аниқ: Учёнғоқдан ошиб ўтилса, ундан нарида Тўз чўлию Ойдинкўл бор. Ойдинкўлдан ҳам нарида яйдоқ биёбон, биёбон ортида эса тошлоқлар ястаниб ётади. Кейин тоғу тош бошланиб кетади, янаям ичкарироқда, икки тоғ ораси-

да сип-силлиқ баланд қоялар бўй чўзган, ўша қояларнинг энг тепасига чиқиб борилса бас. “Тушгача етиб бораман, чўққиларга чиқиб-тушгунимча яна бир оз вақт ўтса, шомга қадар изимга қайтсам керак”, деб ўйлади Озод. Шў маҳал дарахтларнинг баргларини шитирлатиб шамол эсиб ўтди-да, қаршисидаги тупроқ йўлнинг чангини тўзғита бошлади. Уни Озод яхши танир эди – оғоч баргларининг орасида ёки майсаларнинг остида яшириниб ётиб, гоҳо кичкина қуюнчалар ҳосил қиладиган, болакайларнинг кўзларига қум-тўзон сочиб ўйнашни ёқтирадиган беқарор шамол эди у. Ҳозир у Озоднинг олдига тушиб олган, гоҳ яқинлашиб, гоҳ узоқлашиб тўзон сочмоқда эди.

Тошкесар

Қуёш кўтарилгани сайин атроф аста-секин жонланмоқда, ўтлар илғар-илғанмас қад ростлаб, нур тушган томонга ўғиррилмоқда, кунгабоқарлар лаппакларини қуёшга тўғриламоққа уринишмоқда эди.

Қайдадир бир қуш ҳадиксираб чирқиллади, бошқа томондан ана шундай ҳадик билан бошқа қуш унга жавоб берди.

Энди енгил шабада эсмоқда эди. Йўл ёқасида бир киши чопонининг ўнгирини қайириб олиб, қўлида болғасию чўкичи, тош кесмоқда эди.

– Ҳорманг, – деди Озод.

– Бор бўлинг, ўғлим, – деди тошкесар, пешанасининг терларини артиб.

– Иморатга тош кесяпсизми? – деб сўради Озод.

– Тўғри айтасан, – деди тошкесар. – Анави ерга учта айри-айри уй солишим керак. Ҳали биттасининг пойдеворини битказолмадим. Ўғиллардан учта, учаловини ҳам уйлаб-жойлаб олсам, кейин бемалол оёғимни узатармидим...

– Ёғоч-чи, етарлими? – деди Озод.

– Менга-ку етади, – деб кулимсиради суҳбатдош. – Аммо кенжам ҳали жуда ёш, унғача тераклар ўсиб қолса ажабмас. Айтмоқчи, отанг қалай, яхши юрибдими?

– Раҳмат, яхши, – деди Озод. – Биласиз-ку, экинзордан бери келмайди. Бугун саҳарлаб ҳам суғоришим керак деб ўша ёққа кетувди.

– Аслида отанг ҳам, мен ҳам бир хил иш билан оворамиз, – деди тошкесар. – Юмушимиз бошқа-бошқа бўлса-да, маъноси битта: болам-чақам деб тиришамиз. Эшитишимча, тоққа кетаётган эмишсан?

– Ҳа, – деди Озод, тасдиқлаб. – Искандар деворига бор-япман.

– Сенга бир гап айтайми? – деди тошкесар. – Бу йўлда хунобадан иборат дарёлар бор, хуноба эмас, балки захар-заққум дейилса, янада тўғрироқ бўлар. Тоғлари ҳам осмонга тиғ тортган, бу тиғларнинг барчаси шафқатсиз равишда қон тўкамани, деб турибди. Ҳар томонида ўт туташган даштлар ёлқинланиб, осмонга бош ўради, Ўрмонлари ҳар хил даҳшатли балолар билан тўла, ундаги ҳар бир дарахтнинг шохи ғамдан, барги эса балодан иборатдир. Осмонда чарх уриб юрувчи булутлар киши бошига ёмғир ўрнига тош ёғдиради. Булутларидан чақнаган чақмоқлар оловидан оламга ўт тушади. У ерда бир тун қўниш учун маскан йўқ. Танга мадор берувчи сув ҳам, дон ҳам топилмайди. Минг туман қуш у томонга сафар қилиб, ҳавода минг йил қанот қоқса ҳам, бу йўлни босиб ўтмоғи ва мақсадига етмоғи маълум эмас ... Хуллас, манзилга етгунингча шунга ўхшаш кўп нарсаларни кўрасан. Лола десанг, у лолани деб фиғон чеккан кишилардан, бахт қуши десанг, уни дея ғуссага чўмган одамлардан хабар топасан. Йўлда яна нималар борлигини айтиб ўтирмай, ўз кўзинг билан кўрарсан... лекин билиб ол, у ёқда

энг яқин ҳамроҳинг – шамол бўлади... – Кейин овозини пасайтириб, шивирлади: – Илк қирга чиққанингда ҳаммаёқни энлаб кетган чечакларни кўрасан... шунда уларга қараб “Ас-салому алайкум, эй аҳли маъни” деб қичқир.

– Хўп, – деди Озод. – Аслида сиз айтган шамолнию те-варақдаги ҳамма нарсани болалигимдан бери танийман. – Кейин кулимсираб қўшиб қўйди: – Ўзимизнинг жайдари шамол-да у.

Қўшни аёллар

Янаям тепароқда, ҳовли адоғидаги тандирга бир аёл ланғиллатиб ўт ёқмоқда эди. Тандир ёнидаги саватда зува-лаларнинг оппоқ чети кўриниб турар, кул тушмасин деб, аёл уларнинг устига йўл-йўл дастурхон ёпган эди. Сал нарида, қўра ортида яна бир аёл – қўшниси жилмайиб қараб турарди.

– Яхшимисиз, Озоджон, ҳозир сизни гапириб турувдик, – деди нон ёпаётган аёл. – Умрингиздан барака топинг, кўз тег-масин, икковингизнинг бошингизга ростдан ҳам бахт қуши қўнсин.

– Тандир қаттиқ қизибди, – деди Озод. – Нонингиз куйиб кетмасин тағин.

– Ичини кечаги шамол тозалаб ўтибди, – деди аёл, тириш юзига фавқулудда хотиржамлик иниб. – Ўлсин, олови қўлимни куйдирди. Болаларим далада ҳозир, ҳали-замон қайтишади. Чарчашгандир, келишса, иссиқ-иссиқ еб олишар. Хамиртуришини кеча онангиздан олувдим, нонларининг маъзи жуда ширинлигига ҳавас қилувдим. Тоққа кетяпсиз экан, мана бу иссиқ нонни олинг, дармон бўлади.

Узумзорлар эгаси

Йўлнинг чети бепоён узумзор эди. Ишкомлар орасидан ўрта ёшли, сочлари оқарган бир киши чиқиб келди. У узумзор эгаларидан бири бўлиб, сарвати беҳисоб, лекин не ёзиқки, фарзанди йўқ, шундан кўп изтироб чекади, дер эдилар.

Озод салом берди. Узумзорлар эгаси босиқ ва паст овозда алик олди, кейин:

– Йўл бўлсин, ўғлим? – деб сўради.

– Тоққа кетяпман, – деди Озод.

– Лола... – деди сарватлар эгаси, ўйланиб. – У ерда ғувиллаб эсаётган шамолдан бошқа ҳеч нарса йўқ. Бўм-бўш кенгликларни кеза-кеза, ҳориб-чарчаб қайтиб келмасайдинг деб кўрқаман.

– Қайдам, одатимиз шунақа-ку, – деди Озод. – Ҳеч бўлмаса, ўрфимизни адо этиб қўяман, йўқса, кейинчалик “ури-ниб ҳам кўрмагансиз”, деган маломатга қолиб кетмай тағин.

Узумзорлар эгаси ўйланиб қолди, сўнг бош ирғади.

– Бир одам айтган эди, – деди ўйланиб. – Лоланинг ҳикмати-ни ўша киши англаганмикин, деб ўйлайман. Аслида Искандар девори йўқ эмиш-да, тиккасига чўзилиб кетган тор, тойғоқ сўқмоқ бормиш. Минглаб одамлар ўша сўқмоқдан тепага интилармишлар. Сен-ку битта ўзинг бормоқдасан, улар эса, худди тоғлардан селдай тушиб келадиган яъжуж-маъжужлар каби, ёппасига ёпирилган эмишлар... Бир-бирини туртиб-суртиб, итариб-суриб юқорига интилармишлар, гоҳо тепароқдагиси пастдагисини бошига тепиб қулатиб юборармиш, у дод-вой солганича пастга – тубсиз жарликларга учиб кетармиш. Бу ҳикояни эшитганимда айтгувчига чиппачин ишонганман, ўка. Сабаби, биласанми... ҳаётнинг ўзи шунақа. Сен айтган лола жуда юксакларда, унга интилувчилар беҳисоб. Ана шунинг учун ҳам унинг қошида одам бола-

сининг кадр-қиймати йўқолиб кетади... – Шундай деб, қўшиб қўйди. – Менимча, у ёқда армону пушаймондан бошқа ҳеч нарса йўқ. Аммо йўлингги тўсмайман, шояд, кишилардан эшитганинг барча ҳикоятлардан тамомила ўзга, баҳайбат бир ҳақиқатга эришарсан деб умид қиламан. Мабодо эришсанг... ўша ерда, чақмоқларнинг сурони остида мени ҳам бир дуо қилиб қўй, шояд Худойим бир фарзанд берса...

– Ҳа, англадим, – деди Озод. – Мен борақолай.

– Майли, борақол. Йўлинг ойдин бўлсин, – деди узумзор эгаси.

Ойдин деган сўзни эшитганида Озоднинг қалби бир зум ёришди, у жилмайиб қўйди.

Кўр киши

Сўқмоққа етар-етмас, ҳассасини тиқирлатганича пайпасланиб бораётган яна бир киши кўринди.

Озод салом берди.

– Ваалайкум ассалом, – деди кўр киши. – Йўл бўлсин, болам?

– Искандар девори тарафга, – деб жавоб берди Озод.

– Ҳа-а, Учёнғоқ томонга экан-да, – деди кўр киши. – Эшитдим, эшитдим... У ерда, қоя лабида бир тўп наъматак бўлар эди, шамолда чайқалиб ўсар эди... ҳалиям түриптими?

– Билмадим, – деди Озод. – Эътибор берганим йўқ, балки тургандир.

– У бир бекнинг наъматаги эди, – деди кўр. – Ҳалиям чайқалиб турган бўлса керак, ўша ёққа ўтиб қолсанг, хабар олиб қўярсан. Айтмоқчи, йўлингга бир мажнунтолни ҳам кўрасан, у оддий толлардан эмас, тинмай кўз ёши тўккани тўккан. Уларни дуо қилиб ўт, ҳар ҳолда, савобга зор бўлсалар ажабмас.

– Хўп, – деди Озод. – Ўзингиз-чи, қаёққа кетяпсиз?

– Отамнинг ёнига, – деди кўр киши. – Бугун саҳарлаб отам “Ўғлим, бир иморат қурдим, ёғочлари бақувват, ўзи пишиқ, келсанг ўзинг ҳам кўрасан, кейин айвонда биргаллашиб чой ичамиз”, деди. Қумғонда бир чой дамлай, таъми жуда бошқача бўлади.

– Отангиз қаерда? – деб сўради Озод.

– Сен бораётган томонда, – деди кўр. – Лекин шахдинг тезроқ экан, болам, борақол. Мен пайпасланиб, еру осмондаги овозларга қулоқ солиб, секи-ин кетавераман.

– Ҳа, айтмоқчи, Учёнғоқда, оёқ остингда бир чиғаноқни кўрасан, – деди чол, яна. – Олиб қулоғингга тутсанг, денгининг шовуллашини эшитасан. Ундан ҳам нарида тумшуғида ёнғоғи билан бир қарға тош устида қўниб ўтирган бўлади. Билсанг, – эгилиб шивирлади чол, – ёнғоқнинг ичида мағиз эмас, дур бор, қарғани чалғитиб, дурини олсанг, у ҳикматли сўз айтади.

– Теваракни кўрмайсиз-ку? – деб сўради Озод. Кейин ўйла-ниб туриб, қўшиб қўйди: – Назаримда, ҳечам кўр эмассиз.

– Бир маҳаллар кўрар эдим-да, ўғлим, – деб жавоб қилди чол.

* * *

Хуллас, шу топда юқоридан қараган кишининг назарида мана шундай манзара намоён эди: тепа сари ўрлаб кетган майда тошли сўқмоқ, иморатига тош ташиётган одам, тан-дирга олов ёқаётган аёл, пайпасланиб бораётган кўр чол ва нигоҳи мусаффо ёш бир йигитча – Озод. Нариди, қуйироқда бир тўда бола-чақа буталар орасида ўйнамоқда эдилар. Баъзи ўйлардан кўкимтир тутун самога ўрлар, ҳар ҳолда кимдир ўчоққа олов қалар ёки кир ювиш учун сув иситар эди.

Дарахтзор

Кишлоқ тугаган жойдан эски дарахтзор бошланган эди. Озод ана шу дарахтзор орасидан ўтиб борди.

Бу ерда дарахтлар бетартиб ўсган, кўпчилиги қари бўлиб, қуруқшоқ оч-жигарранг пўстлоқларидан нам кетган, ҳар жой-ҳар жойи қуриган, эзғиланса кукунга айланарди, таналари улкан-улкан, баъзи ерлари ғовак эди.

Бир дарахт танасида кўзи кўр ёғоч қурти истиқомат қиларди, ҳозир у ёруғликдан баҳра олгани чиққан, лекин қай бир савқи табиий ила Озоднинг яқинлашганини сезиб, шоша-пиша ўзи кемириб очган йўлкавагига кириб яширинди.

Йигитча унинг иланг-биланг тор йўлчасидан хавотир ила қочишини кўз олдида жонлантираркан, қўрқувини ҳам сезди-да, кулимсираб қўйди.

Дарахтзор чайқалар, шовуллар эди. Товушлар ёш новдалардан ва барглардан чиқар, қуруқшаган ва қуриган шохлар қуруқ, ингичка овоз чиқарар, шабада уларни силкитиб ўйнарди. Йигитча дарахт таналарини ушлаб-сийпалаб кўрди. Кекса дарахтларнинг баъзилари жуда юксакларгача шохлаган, илдизлари бу баҳайбат танани маҳкам тутиб тура оладиган даражада чуқур, аммо баъзиларининг тана пўстлоқлари кўчиб, яйдоқ танаси очилиб қолган... чандиқлари ҳам бор, қўлга ғўдириш бўлиб тегарди; ёш-яланг баъзан ўйноқилик ёхуд шўхлик юзасиданми, исмларини танага ўйиб ёзгандилар, бундан ташқари, қай бир уқувсиз боғбон урган болта чандиқлари ҳам борийди.

Теваракни ўзгартирувчи ҳайбат шамоллари эсганида бу кексаларнинг баъзилари қарсиллаб синиб тушган, улкан таналар ҳавонинг босимига чидаёлмай теваракдаги ёшроқ дарахтларнинг шохларини синдира-синдира йиқилган эдилар... шох-шаббаларининг синиқлари теваракда сочилиб ётар, орасида қушлар ризқ излаб чирқиллашарди.

Қулаганига анча бўлган, шохлари яланғочланиб қолган
бир дарахт танасидан шундай сас келмоқда эди:

*Воҳ, яланг шохларим қиличдай кескир,
Бир япроқ қолмаптур шивирлайтурғон..*

Қачонлардир қулаб кетган ҳайбатли оғочларнинг таналари эса сассизу жим, тўзон чанглари уларни аллақачон энлаб-қоплаб олган эди.

...Бултурги эски шохчалар қирсиллаб синар, оёқ остида намлик кўпаймоқда, чунки сал нарида булоқ бор эди, бутун бу боғ ана шу булоқдан сув ичарди – булоқ қадимий, тупроқ қаъридан қайнаб-милтираб оқиб чиқар, суви эса хуштаъм ва илиқ эди. Булоқдан оққан сув ёйилиб-ёйилиб, ариқча ҳосил қилган эди.

Озод, ариқ лабида елкасига чаён боласи миниб олган тошбақани кўрди.

Бундан завқи келиб кўлимсиради, ҳар ҳолда, бу махлуқчалар кўзига ариқча улкан дарё бўлиб кўринаётган бўлса ажабмас, чаён эса, сувдан ўтиш учун тошбақанинг елкасига миниб олибди. Тангри таоло яратган жонзотларнинг одам завқини келтирадиган бу тарз биродарликларига мисол кўп эди: гоҳо ўтлоқда ўтлаб юрган сигирнинг елкасига қушлар қўниб олар, ўғри қарға қўзи билан ўйнашар, гоҳо азалдан бир-бирига душман мушук билан кучук боласининг ёнма-ён офтобда тобланаётганини кўрса бўларди.

Қон

Мана шу ерда Озод бегона бир исни тўйди.

Бу – қуюқ, ачимсиқ, турғун, ер бағирлаб туриб қолган, ҳали-вери кўтариладиганга ўхшамайдиган оғир ҳид эди.

Йигитча ис бўйлаб бораверди, эски шох-шаббалар оёқлари остида яна синди, мана, из йўлакчасига чиқиб олди – бу ерда ис ингичка чизиқ бўлиб анқимоқда эди.

Йигитча энгашиб, шох-шаббалар орасини пайпаслаб кўрди – ис хиёл намиққан новдалар орасидаги ҳўл бир нимадан келмоқда эди.

Озод унинг қон эканини пайқади.

“Отамнинг қони оқиб-оқиб, шу ергача келибди”, деяётгандай эди кимдир.

Ҳа, қайдандир ингичка чизиқсимон қон оқиб келган, у ҳали янги эди. Йигитча шу из бўйлаб кетаверди – дарахтзор тугади, қирлар бошланди, қон ана шу ердан оқиб келган, у ерда яна бир булоқ кўз очган, ер қаъридан отилиб чиққан бу кичкина мўъжизада нима учундир қон таъми бор эди.

Из

Қон Учёнғоқ тарафдан оқиб келгани аниқ эди. У томонда баъзан отларнинг тақаланган түёқларининг тарақлаши, тошчаларнинг шиқирлашлари эшитилгандай бўлар, кимлардир борга ўхшарди, йигитча уларнинг кимлигини билишга қизиқарди. Баъзан ғўнғир-ғўнғир овозлар ҳам эшитиларди, кимлардир ўзаро гаплашардилар. Шу боис ҳам у иккиланмади, қон изи бўйлаб бораверди.

Икки қуш

Йигитча сўқмоқдан одимларкан, боши ўзра икки қуш қанотларининг товўшини эшитди, булар боягина, тандирга нон ёпаётган аёл билан гаплашиб турганида тиккасига кўкка кўтарилган ўша қушлар эди.

– Бу йигитча ким? – деб сўради биринчи қуш, шеригидан.

– Шу ерга келиши тақдир қилинган бир банда, – деб жавоб берди иккинчи қуш.

- Бу маконга келишининг боиси нима? – деди биринчи қуш.
- Тақдир лоласию бахт қуши сари бораётир, – деб жавоб берди иккинчиси.
- Бундан болага хайр борми? – деб сўради биринчи қуш.
- Бизлар шу ергача кела оламиз, у ёғига ўта олмаймиз, – деди иккинчиси.

Йўл кўрсатувчи

Теварак овозларга тўла бошлади. Қирга чиқиб борганида, шабада юз-кўзини яна сийпалаб ўтди. У илиқ ва ёқимли эди.

– Олға, олға, – деб шивирлар эди шабада, дўстона шивир ила.

– Мен сени танийман, – деди Озод, ҳайрон бўлиб.

– Мен ҳам сени танийман, – деди шивирлағувчи. – Бахт қушини истаб йўлга чиққанингдан бўён ортингдан эргашиб келмоқдаман. Тош кесаётган киши билан, тандир бошидаги аёллар билан гаплашганингни кўрдим, гапларингни ҳам эшитдим. Бундан бўёғига сенинг йўл кўрсатувчинг – менман.

– Лекин беқарорсан-ку? – деди Озод. – Бу беқарорлигинг билан қанақа қилиб йўл кўрсатасан?

– Мен ҳаволарни янгилаб, асрларни тўзғитгувчиман, – деди шамол. – Бу ерда мендан бошқа йўл кўрсатувчи йўқ. Қон изи бўйлаб келган сен эмасмисан?

– Ҳа, менман. У кимнинг қони? – деб сўради Озод.

– У қон аллақачон ерга шимилиб, устидан ўзумлар ўсиб чиққан, меваларини қушлар еб бўлишган, – деди шамол. – Ҳозир у жонлана бошлайди.

– Лекин қирларнинг орасида сийрак тумандан бошқа нарса кўринмаяпти, – деди Озод.

– Ёғоч қурти ҳам ҳеч нарсани кўрмасди, лекин келганингни билди-ку? – деб эътироз билдирди шамол.

Йигитча тўхтади. У ҳозир Учёнғоқнинг қоқ марказида эди.
 – Ҳозир кўрадиган нарсаларингнинг ҳаммаси аксдир, –
 деб шивирлади шамол. – Бир маҳаллар бу сўқмоқдан арава-
 га қўшилган бир от ўтган эди. Кўряпсанми?

Озоднинг кўз ўнгида икки четида баланд ўт-ўлан ўсган сўқ-
 моқ бино бўлди. Ўтлоқларнинг йўлга туташ жойлари эзғиланган,
 майсалари синган, яқиндагина ёмғир ёғиб ўтган эди...

Учёнғоқнинг олдидан йўл ҳам ўтган эди, у ҳозир йўқолиб
 кетган бўлса-да, йигитча уни аниқ сездди – шамол айтган, бир
 маҳаллар сағрисига қон ва лой сачраган от ўтган йўл мана шу эди.

Сўқмоқдан йўртиб бораётган от

Сўқмоқ ўйдим-чуқур, араванинг ғилдираги ўт-ўланларни
 эзиб-янчиб ўтган, изига ёмғир суви тўпланиб, сарғиш-қизғим-
 тир тус олган, шу сатҳ ойнасида ҳам осмоннинг ва кўлмак че-
 тидаги тўпроқ уюмининг бир қисми акс этарди.

Йўл узундан-узоқ, арава ғийқиллар, унга қўшилган қари
 бир от ҳорғин одимлаб борарди. Меҳнатдан боши чиқмагани
 шундоққина кўриниб турар, кўлмаклардан эҳтиётлик билан
 ўтар, биқинида қай бир суворийнинг пошнасидан қолган
 чандиқлари ҳам бор, хуллас, кўпни кўрган от эди бу.

Арава эса жуда кўҳна, ёғочлари ёрилиб-ёрилиб кетган,
 хом теридан ишланган энли қайишлари вақт ўтиши билан
 қорайган, катта ғилдираклари ғижирлаб айланар, қолдирган
 изига лойқа ёмғир суви оқиб тушиб тўлдирар, уларнинг юза-
 сида ҳам осмон хира аксларди.

Наридаги қирнинг усти чечаклар билан қоплангани боис
 ранго-ранг бўлиб кўринаётган эди. Қиргача масофа анчагина,
 тепасида бодомлар кўзга ташланади, улар аллақачон гулини
 тўкиб, яшил япроқларга бурканиб ўлгуришган. Ҳаво енгил

– чунки эрталаб чақмоқ чақнаб, ёмғир уриб ўтган, ҳали-ҳозиргача баъзи япроқларнинг остида томчилар титрарди.

От эгасиз... теварақдаги ўт-ўланга қарамай, хомуш ва руҳсиз йўрғалар, оёқлари-ю ёлларига лой сачраган эди.

Ажабо, лоймиди сачраган?

Яқинроқдан қараган киши лойга қон ҳам аралашганини кўрарди. Отнинг безовталигининг сабаби энди тушунарли бўлди – қон иси жониворларни ҳамиша саросимага солиб келган эмасми?

Бироқ қайдан келди бу қон? Кимнинг қони у?

Қирнинг нарёғи қишлоқ эди, у ерда хотин-халаж, болачақа борийди, улар юз йиллардан бери шу қишлоқда тинчу осойишта ҳаёт кечирмоқда эдилар. Буғдой экилар, пишганида ўриб олиб нон ёпилар, тупроқдан пахса уриб, уй тикланар, болалар туғилиб-вояга етар... ўсмирлару ёш-яланг ўйнаб-қувнаб улғаяр... қариялар индамайгина жон таслим қилар... от ана шу қишлоқ томон йўртиб бормоқдайди.

“Менинг эгам – деҳқон эди, – демоқда эди от. – Эгамнинг эгаси эса парвардигор эди.”

“Эгамнинг эгаси, менинг эгамни ўз ҳузурига чорладию эгасиз қолдим,” – демоқда эди от.

“Эгамнинг эгаси ҳамма нарсани кўриб-билиб турувчидир, – демоқда эди от. – Эгамга муҳаббат қўйган эдим, у ҳам менга меҳр берган эди. Энди кимнинг содиқ оти бўлай?” – деб бормоқда эди бу от.

* * *

– Кўряпсанми? – деб шивирлади яна шамол.

– Ҳа, кўряпман, – деди Озод, ҳайрат ичра.

– Отлар қавмининг авлоддан-авлодга ўтиб келадиган ҳикматлари бор, вақти келганида хабар топарсан, – деди шамол. – Лолага эришишни осон деб ўйлаганмидинг? Бундан

бүёғига кўрадиганларинг ақлингни шоширади, балки шаштингни ҳам сусайтирар, ортингга қайтиб ҳам кетарсан... Чунки эндиликда ҳодисаларнинг бошқа юзларини кўра бошлайсан. Юрақол мен билан! – деб шивирлади у.

Теварак унинг тўлқинланиши натижасида пайдо бўлган товушларга тўлди, кўзга кўринмас ҳар бир тўлқини “Юр, юрақол” деб шивирлар эди.

Кучук

... Ўтлар орасидан оч, озғин, юнглари ҳўл, жимитгина бир кучук чиқиб келди-да, эгасиз от ортидан қинғайиб анча қараб турди.

У боягина кунгабоқарлар орасида тимирскиланиб юрган ўша кучукча эди.

Кучук қон исини тўйди, бурнини ерга теккизгудай қилиб искаб-ғингиб кетаверди, лойлардану кўлмаклардан ўтди, ҳар замонда тўхтаб, ҳавони ҳам искаб кўрарди – йўқ, ис ҳали қуюқлашмаган, аммо ўзига тортарди, ўнда қон исидан ташқари тер ҳамда от ҳиди бор, ўлим иси ҳам сезилмоқда эди.

Учёнғоққа етганида, тўйқусдан тўхтаб қолди.

Учёнғоқ тагида жасадлар бор эди. Бири эллик ёшлардаги кучли ва бақувват кишининг, бошқалари бир неча ўспириннинг жасадлари бўлиб, улар бетартиб ётишар, юраклари суғуриб олинган эди.

Кучукни тўхтатган нарса жасадлар эмас, балки нота ниш кимсалар бўлди. Оппоқ бу кимсалар жасадлар устида муаллақ турар, оёқлари ерга тегмас эди.

Кучук ўтиш мумкин бўлмаган ғалати чегарага келиб қолганини пайқади, ғингиб-озорланиб ерга ётиб, мўлтираганча ортга тисарила бошлади, шу тариқа ўн-ўн беш қулоч тисарилиб борди. Кейин тўхтаб, яна майит ётган тарафга жавдиради.

Дарҳақиқат, у кўрқиб кетган, эгаси томон боришга ботинолмай, шундай демоқда эди:

“Эгамни ёв ўлдирди. Кўзимни очганимдан бери унга шоён садоқатда бўлдим.”

“Энди эгам қолмади. Эгамнинг эгасигина қолди”.

“Мени бу кўйга солган ҳам, бундан чиқарувчи ҳам эгамнинг эгасидир.”

– Бу оддий кучуклардан эмас, – деди шамол, шивирлаб. – Бир куни унга бир одам рўпара келди-да, хунуклигидан таъсирланиб, “Мунча бадбашара кучук экансан”, деди. Шунда кучук тилга кириб: “Эй одам! Нақшни айблаяпсанми, наққошними?” деб сўради. Шунда уни маломат қилган киши нодонлигидан хўнг-хўнг йиғлаб, ўз йўлига кетди... Бу кучукни йўлинг давомида кўп марта кўрасан, кимлигини ҳам англайсан балки, – деб шивирлади у.

Қушча

Шу маҳалда битта қушча тиккасига кўклардан тушиб келиб, тошлару харсанглар ўзра гир-гир айланиб, тинмасдан “Кўёв-кўёв, кимга кўёв” деб сайрамоқда эди.

Учёнғоқ

Энди Озод қирнинг тепасида эди. Юқорига кўтарилган сари сўқмоқ сийрак туман аро кўздан йўқолиб борган, шу боис уч қирнинг орасини қоплаган оқиш парда остида ҳеч нарса кўринмас, катта харсангларнинг учлари қорайиб кўзга ташланарди, холос.

– Бу ерларни нега Учёнғоқ дейишларини биласанми? – деб сўради шамол. – Бир куни бир қарға ёнғоқ чақиш учун ос-

монга кўтарилди, ёнғоғини ташлаган эди, у юмалаб чуқурчага тушди. Мен чуқурчани қум билан кўмдим. Ёмғирлар ёғиб, түпроққа нам ўтгач, бир мағиздан учта ёнғоқ ниш уриб чиқди. Бу воқеалар ана шулар барқ уриб кўкариб, илк мевасини туканида рўй берган. Қара, қарға ҳам шу ерда, ёнғоқлар ҳам.

– Ҳозир улар йўқ, аллақачон чакмоқ уриб ёндирган, – деди Озод. – Демак, камида юз йил аввалги нарсалар экан.

– Ким айтди уларни йўқ деб? – деди шамол. – Ана, қирнинг учида учаласи ҳам шохларини ёйиб турибди-ку? Истанг, қарғанинг ўзидан сўра.

– Қарға нима ҳам дерди? – деди Озод. – Унинг феълини яхши биламан, ёнғоқ ўғирлашдан бошқа иши йўқ.

– У кўп нарсани кўрган қуш, – деди шамол, шунда Озод унинг сасининг ўзгарганига эътибор қилди: шамолнинг товўши энди катта кишиларнинг овозига ўхшаб қолган, мактабда дарс берувчи кекса муаллимнинг гапиришини эслатарди. – Попишакдан, ҳудҳуддан, қумридан ҳам узоқ яшашини билмайсанми? Қир ортида кўриниб турган анави тоғлар ортида эса яъжуж-маъжужларнинг макони бор. Уларнинг юзлари қора, кўзлари кўк, танаси хол-хол. Минг йилдан бери тоғни кемириб ташқарига чиқишга уринишади. Оч, қўрқинч юҳо улар. Баъзан бир-бирларини еб ҳам қўйишади. Бир кўни қандайдир сабаб билан кичик бир тўдаси озодликка чиқишга муваффақ бўлди. Дарахт остида ётган кишилар уларнинг илк қурбонлари, сўқмоқдан кетаётган от эса ўша кишилардан бирининг улови. Қарға буларнинг барини кўрган, англадингми?

– Сенинг кимлигингни билмасдан, гапларингга қандай ишонай? – деди Озод. – Билганим шуки, ўтларнинг орасида яшириниб ётасан, ёш болаларни қўрқитасан, одамларнинг кўзига тўзон сочиб қочасан.

– Бу кўрганларингнинг ҳаммаси тўзон, – деди шамол. – Бўлиб ўтган воқеалар, ҳодисалар, тарихлар ва кишилар тўзон

бўлиб ётадилар бу ерда. Мен ҳозир бирига пуфлайман, шунда у ўрнидан туриб, ўзининг кимлигини айтади.

Ва у, чирпирак бўлганча, ичида хас-хашаклар қўшилиб айланаётган қуюн ҳосил қилди. Қум ва тўзон тиқилиб Озоднинг кўзларини ачиштирди, салдан кейин очганида, сал нарида эски тўнининг барларини қайириб олиб кетмон чопаетган озғин бир кишини кўрди.

ПОКТИЙНАТ

Кунлардан бир кун нозиктаъб мунаққид, "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетасининг бўлим мудирини, меҳрибон дўстим Маҳмуд Саъдий суҳбат орасида:

– Ҳамиджон ака! Кўпдан бери рўзномамизда устоз Маллаевнинг бирон бир мақоласини эълон қилмадик. Боз устига кенг газетхонлар оммаси бу забардаст олимнинг ҳаёти ва ижоди хусусида маълумотга эга эмас. Қани энди Сиз "Кўпни кўрганлар ҳузурини" рукнимизга домла ҳақида бир суҳбат уюштириб берсангиз, - деди.

Қуйидаги лавҳа шундай хайрли тўртки тўғайли қоғозга тушган эди.

Ўзбек классик адабиёти бўйича кундузги аспирантурага қабул қилинган, машҳур олим, Шарқ филологиясининг нуктасанж билимдони Натан Маллаев илмий раҳбар қилиб белгиланди. Орадан кўп ўтмай устозим "Шоҳнома"нинг классик ўзбекча таржималари"ни номзодлик диссертациянинг мавзуси сифатида тавсия этдилар. Мен Ўзбекистон Фанлар Академияси Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти хазинасида Фирдавсий "Шоҳнома"сининг XVII-XVIII асрларда бажарилган иккита назм ва наср аралаш таржимасининг қўлёзмалари мавжудлигини аниқладим. Улардан Хомуший таржимаси 1903, 1906, 1909 йилларда тошбосма усули билан уч мартаба нашр этилган. Унга себзорлик наққош Уста Абдурахмон ранг-баранг миниатюралар чизган, безаган. Дастхату нашрий нусхаларнинг ҳар бири 700 саҳифадан

ошарди. Араб ёзувидаги шунча манбани ўқиб чиқиш вазифаси мени ваҳимага солиб қўйди. Шунинг учун кунлардан бир кун хонаси келганда устозимга ийманиброқ шундай дедим:

– Натан Муродович, "Шоҳнома" таржималари жуда катта асарлар экан, эски ёзувдан ҳали машқим жудаям расо эмас, уларни бир йилда ҳам ўқиб чиқолмайман, менга ихчамроқ мавзу беринг.

Устозим ўзларига хос вазминлик билан ўйланиб турдилар-да:

– Ҳамиджон, мен Сизни заҳматкаш йигит, деб ўйловдим, илмда енгил йўл қидиришнинг охири бахайр бўлмайди, – деб гапни чўрт кесдилар.

Натан Маллаев илмий тадқиқот ишларида жўнликдан, олимлигу мураббийликда нопокликдан, дўстлару ҳамкасблар билан ҳамкорлик ва муносабатда тамъагирликдан, обрў ортириш ёки мансаб эгаллаш учун лаганбардорликдан йироқ, поктийнат инсонлардан эди.

У 1922 йили зиёли оиласида туғилди. Тошкентдаги 29-мактабда етти йиллик ўқишни тугатгач, Натан Маллаев хотанқизлар педбилим юртида таҳсил кўрди. Иккинчи жаҳон уруши даврида Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика институти (ҳозирги педуниверситет) ўзбек тили ва адабиёти факультетини битқазган Натан Маллаев кундузги аспирантурада ўқиб, атоқли адиб Мақсуд Шайхзода раҳбарлигида Шермуҳаммад Муниснинг ҳаёти ҳамда ижодий мероси ҳақида номзодлик диссертациясини ёза бошлади. Бу орада у Хоразм пединститути ҳамда Тошкент дорилфунуни (ҳозирги Миллий Университет)да адабиётдан сабоқ берди. Номзодлик тадқиқотини ҳимоя қилгач (1948), ёш олим бутун фаолиятини ўрта мактаб ва Олий ўқув юртлари учун дастурлар, мажмуалар тузиш, дарсликлар яратишга қаратди. Натижада бирин-кетин 8-синф учун "Ўзбек адабиёти тарихи" (1953 йил, 30 мартаба қайта чоп этилган) пединститут ва дорилфунун-

ларнинг филология факультетлари талабалари учун "Ўзбек адабиёти тарихи" (1963 йил 1-китоб, уч маротаба қайта нашр қилинган) дарсликлар ёзилди, дастур ва мажмуалар тузилди. 1956 йили олимга доцентлик унвони берилди.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, ўтган асрнинг 60-йиллари ўрталарига қадар ўзбек адабиёти тарихининг кўп мумтоз намуналари ҳали тўла нашр этилмаган, дастхат хазиналардагина сақланар эди. Шунга кўра ҳам Натан Муродович Олий ўқув юртлари учун биринчи бўлиб "Ўзбек адабиёти тарихи" дарслигини яратишга киришар экан, аксарият асарларни қўлёзмалардан, тошбосма усулида чоп этилган нусхалардан, даврий нашрлардан олиб таҳлил қилган. Шу жараёнда у ўзида ғоятда нуқтасанж, билимдон манбашунос ва матншунослик салиқаси борлигини намойиш этган. Зероки, "Қутадғу билиг", "Ҳибат-ул-ҳақойиқ", "Қиссаи Рабғузий", Лутфий шеъриятидан, Пошшоҳўжа ҳикояларию "Шайбонийнома"дан таҳлил учун жалб этилган намуналар, Навоийнинг насрий асарларидан олинган парчалар бенуқсон кўчирилган. Дарсликка сайлаб олинган асарлар зукколик билан, ҳар жиҳатдан пухта, ибратомуз даражада таҳлил қилинган, зарур илмий-назарий хулосалар чиқарилган. "Девони Фоний"дан баъзи ғазаллар илк бор ғоятда жиддий, чуқур ўрганилган. Бу китоб бошқа дарсликлар сингари мавжуд тадқиқотлардаги фикрларни, далилларни бир тизимда баён этиб бериш хусусияти билан бирга жуда катта илмий-назарий, амалий моҳиятга молик тадқиқот ҳам эди. Асарнинг шу жиҳатини ҳисобга олиб олимнинг кўп ҳамкасблари уни докторлик диссертацияси сифатида расмийлаштириб, ҳимояга қўйишни тавсия этадилар. Шундай қилинди ҳам. Филология фанлари докторлари Ҳамид Ораслий, Эсмағамбет Исмаилов, фалсафа фанлари доктори Воҳид Зоҳидов ва бошқалар ҳимояда сўзлаб, ушбу илмий ишга юксак баҳо бериб, у фан доктори илмий

даражасини бериш учун арзигулик тадқиқот эканлигини бир овоздан эътироф этишганди. Аммо айрим ғаламўсларнинг "юмалоқ хати" туфайли Москва тадқиқотнинг қадрига етмади.

Филология фанлари доктори, профессор Бегали Қосимов бир суҳбатда таъкидлаганидек, "яқин 30 йил давомида адабиётшуносларнинг бутун бир авлоди Маллаев дарсликлари-дан сабоқ олиб вояга етди". Шунинг ўзи мазкур китобнинг маърифий-амалий ва илмий қимматини кўрсатади. Ўша йиллари Маллаев қизгин ижодий иш билан банд бўлди: кетмакет "Туркистон вилояти газетаси" саҳифаларида", "Ҳазал жанри тараққиётида Навоийнинг ўрни", "Мажолис-ун нафоис" Шарқ таъкиранавислигида янги босқич" сингари масалаларга доир туркум тадқиқотлар яратди. Садриддин Айнийнинг "Қисқача таржимаи ҳолим"ини, Сотим Улуғзоданинг "Рўдакий" драмаси, Жомий "Баҳористон"идан бир неча фаслни зўр маҳорат билан ўзбек тилига таржима қилди.

Илмий тадқиқот соҳасидаги бахиллигу айрим ҳамкасбларининг норавобинликлари бу забардаст олимнинг иродасини бука олмади, руҳини сўндира олмади. У ҳамон жиддий илмий кузатишда янги-янги мақолалар, дарсликлар ёзишда давом этди. Бу орада Абулқосим Фирдавсий (1962), Абдурахмон Жомий, Низомий Ганжавий, дунё навоийшунослиги, "Навоий ижодининг халқчил негизи", Навоий ва антик дунё, Навоий ижодининг умумбашарий моҳияти ҳақида рисола ва мақолалар ёзди, чоп эттирди, нуфузли анжуманларда бир неча марта маърузалар қилди. "Асрлар эътирофи ва таъзими" (1978), "Низомий Ганжавий мероси ва унинг маърифий-тарбиявий аҳамияти" (1985) рисоалари шулар жумласидандир. Олим ўтмиш мутафаккирлари ижодини таҳлил қилганида кўпроқ уларнинг инсонпарварлик, маърифий-тарбиявий моҳиятига жиддий эътибор берди. Юсуф Хос Ҳожиб ҳамда Низомий Ганжавийлар меросининг ахлоқий-

таълимий моҳияти эса 60-йиллардаёқ Маллаев томонидан махсус ўрганилган, қўлланма ва дарсликларга киритилган. Шунинг учун ҳам булар илм-адаб аҳли томонидан адабиёт-шўнослигимизда муҳим ҳодиса сифатида баҳоланди. Қай бир йиғинда академик Иззат Султон Маллаевнинг навоийшўносликка қўшган ҳиссаси хусусида гапираётиб, "Фонийнинг "Оламе хоҳамки набувад..." деб бошладиган ғазалини том маънодаги филологик таҳлили тўлалигича Натан Маллаевга тааллуқли" деганди. Бу орада кечки мактаблар учун «Ўзбек адабиёти тарихи» (С.Исмаилов билан ҳамкорликда) дарслигини ёзди.

Рисолаларию дарсликларида халқ оғзаки ижоди билан ёзма адабиётнинг ўзаро таъсир муносабатига алоҳида эътибор бериб келаётган Н. Маллаев энди Навоий ва халқ оғзаки ижоди муаммоси билан шўғуллана бошлади. Натижада, "Ҳазойин-ул маоний"да фольклор излари, "Ҳамса"нинг халқ оғзаки ижодига таъсири, Навоий дostonларининг фольклор вариантлари сингари кенг қамровли муҳим масалалар адабиётшўносликда биринчи дафъа сиёсий-типологик тарзда текширилди. Хусусан, XVIII асрда яшаб ўтган, ижодий мероси ҳали ўрганилмаган адиб Умар Боқий томонидан Навоий даҳосидан файз топиб яратилган "Фарҳод ва Ширин", "Лайли ва Мажнун" қиссаларининг ўзига хос хусусиятлари: уларда бир томондан, анъанавий сюжет, образларнинг мутлақо янгича талқини, айни пайтда ҳар икки асарнинг тил ва услуб, бадий-тасвирий воситаларининг қўлланилиш жиҳатидан айрича бадийликка эга эканлиги чуқур илмий таҳлил қилинди. Ана шу ўзлуксиз заҳматлар, янги-янги топқирликлар натижасида "Алишер Навоий ва халқ оғзаки ижоди" номли катта тадқиқот юзага келди ва ўзбек ҳамда рус тилларида алоҳида рисола сифатида нашр этилди. Олим рисолада кўплаб сарчашмаларга, фарб ва Шарқ олимларининг кузатишларига сўя-

ниб, "Хамса" дostonларида тасвирланган мавзу ҳамда тим-солларнинг асл негизи – фольклор мотивларини аниқлаб, таҳлил қилиб умумлаштирган бўлса, иккинчи томондан, беш аср давомида ўзбек ва қардош халқлар оғзаки ижодида Навоий ҳақида яратилган ҳикоят, ривоят, нақлларни қиёсан ўрганган, "Фарҳод ва Ширин", "Лайли ва Мажнун" дostonларининг халқ китоблари шаклида, эртак тарзида оғиздан-оғизга кўчиб юрган вариантларини тадқиқ этган. Натижада муаллиф адабиётшунослигимизда ҳали ўрганилмаган бир муаммони ечишга муваффақ бўлган. Кенг илмий жамоатчилик олимнинг салоҳияти, қудратига ҳар жиҳатдан тан беришди ва у ана шу монографияси учун филология фанлари доктори (1978) илмий даражасини олишга муяссар бўлди. Н. Маллаев мазкур тадқиқоти билан ўзбек адабиётшунослигида янги бир йўналиш - ўзбек классик адабиёти ва халқ оғзаки ижодининг ўзаро таъсири йўналишини кашф этди. Унинг ушбу рисоласидан сўнг сафдошлари, ёш олимлар оғзаки ижод билан классик ижод муносабатининг турли жиҳатларини ўргана бошладилар. Н. Маллаев университет ҳамда педагогика институтлари учун "Ўзбек классик адабиёти дастури"нинг муҳаррири ва муаллифларидан биридир.

Маълумки, Алишер Навоийнинг "Хамса"си О. Шарафуддинов, Т. Жалолов, Ғ. Каримов, А. Ҳайитметов, И. Султонов, С. Эркинов, Т. Аҳмедов, С. Назруллаев, М. Шамсиев, Б. Валихўжаев каби олимларимиз томонидан ҳийла пухта ўрганилган; Ўзбекистон Фанлар Академиясининг ҳақиқий аъзоси Азиз Қаюмов шоир дostonларининг ҳар бири ҳақида махсус рисоалар битган. Профессор Натан Муродович Маллаев салафларининг тадқиқотларини эътироф этган, ўз кузатишларини умумлаштирган ҳолда "Сўз санъатининг гултожи" (1992) рисоласини яратди. Ушбу илмий оммабоп рисола ни ўқиган китобхон Навоийнинг беш дostonининг мавзуси, об-

разлар тизими, ғоявий йўналиши, шоир ижодида анъанавийлик ва новаторлик хусусида яхлит тасаввур ҳосил қилади. Китобнинг "Хамса"га доир бошқа тадқиқотлардан фарқи ҳам у ҳақда ана шу лўнда маълумот беришидадир.

Жонқуяр, серғайрат Маллаев ҳамшира кўйиб-пишиб юрадиган, ниманидир яратгиси, ниманидир ташкил этгиси келадиган мураббийлардан эди. Ўнлаб адабий маҳфиллар, мушоиралар, кўнгилочар кечалар бевосита устознинг ташаббуси билан ўшатирилди. 1968 йилги ёш навоийхон талабаларнинг республика телевизион баҳс-мушоирасининг ғоявий ташкилотчиси домла эдилар. Бугина эмас, олим саъй-ҳаракатлари билан "Навоийга армуғон", бир неча китобдан иборат "Адабиётлар дўстлиги – халқлар дўстлиги" номли илмий мажмуалар чоп этилганди. Уларда ёш олимлар, аспирантларнинг илмий мақолалари билан бирга қўшни қардош халқлар атоқли олимларининг тадқиқотлари, янги адабий топилмалари жой олганди.

Натан Маллаев илм-адаб аҳлининг меҳрибон дўсти, беғараз устози сифатида ҳам эътироф этилган атоқли олим. У қирқ йилдан зиёд давр мобайнида ўнлаб монографиялар яратди, 20 дан ортиқ китоб, дарслик, дастур, қўлланма ва илмий тўпламларга муҳаррирлик қилди; айримларига сўзбоши ёзди, "Ўзбекистон тарихи"ни яратишда академик Яҳё Ғуломов билан ҳамкорлик қилди; Қомусларга мақолалар ёзди; Навоийнинг кўп жилдлик асарларини (ўзбек ва рус тилларида) нашр этишда қатнашди; 20 дан ортиқ номзодлик ва бир неча докторлик диссертацияларга раҳбарлик қилди. Илмий тадқиқотлар тизимида устоз бажарган хайрли хизматларини санаб адоғига етиб бўлмайди. Биргина мисол: Маллаев аспирантлари диссертациясининг дастлабки нусхасини фақат қўлёзма шаклида кўриб, ўз маслаҳатлари, фикр-мулоҳазаларини алоҳида қоғозга ёзиб берарди. Ушбу сатрлар

соҳибининг қўлида номзодлик ва докторлик тадқиқотлари юзасидан Натан Муродович маслаҳати ва кўрсатмалари мукамал ёзилган икки дафтар сақланади. Ҳар гал уларни кузатганимда устознинг матонати наздида таъзим қиламан. Бир яхудий фарзандининг ўзбек адабиётшунослиги тараққиёти йўлида бу қадар жонфидолик кўрсатиши таъриф ва баҳо доирасига сизмайди. Домла узоқ йиллар пединститутнинг Ўзбек классик ҳамда Қардош халқлар адабиёти кафедраларига мудирлик қилди, Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Давлат музейини бунёд қилишда профессор Ҳамид Сулаймонга кўмаклашди, ҳозирги ўзбек тили ва адабиёти факультети қошидаги Адабиёт ўқув музейини ташкил этди. У ердаги қўлёзмалардан, машҳур олим ва адиб Шайхзода, Шарқ илмининг дарғалари Ҳамид Ораслий, Воҳид Абдулло, Ҳамид Сулаймон, Мухаммадҷон Қоратоев, Абдуғани Мирзаев дастхатларидан талабалар ҳамон сабоқ олмоқдалар. Олимнинг Ўзбекистонда илм-фан ҳамда халқ маорифини ривожлантиришдаги хизматлари ҳукуратимиз томонидан "Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби" (1972) унвони, Республика Олий Мажлисининг икки марта фахрий ёрлиғи, орден ва медаллар билан тақдирланган. Ана шундай мулоҳазалар билан биз устоз ҳузурида меҳмон бўлиб, бир неча савол билан муурожаат этган эдик:

– Домла, Сиз жуда кўп олимлар билан бирга ишлагансиз, ҳамкорлик қилгансиз. Шулар ҳақида таассуротларингиз.

– Мен Шарқу Ғарбга маълум машҳур олимлар, устозлар Мақсуд муаллим, Александр Константинович Боровков, Воҳид Абдулло, Яҳё Ғуломов, Қожим Жумалиев, Ҳамид Ораслий, Ҳоди Зариф, Эсмағамбет Исмаилов, Ҳамид Сулаймон, Иззат Султон, Алексей Марғулон, Виктор Васильевич Решетов, Аюб Ғуломовлар билан ҳамсуҳбат, ҳаммаслик бўлганимдан, айримларидан сабоқ олиб, бирга ишлаганимдан фахрлана-

ман. Улар ўз халқи маданияти, тарихи, адабиётининг жонфидоларидир. Қани энди барча олимлар ҳам ўшалар сингари маънавият йўлида жонталаш бўлишса. Уларнинг ҳаёт йўли бутун бир авлодга ибрат бўлади. Ўзбекистон археологларининг отахони устоз Яҳё Ғуломов дунёга донғи кетган тарихчилар Бернштам, Толстов, Шишкин, Массонлардан асло кам эмас. У киши нозикфаҳм шеършунос ҳам эди.

– Шогирдларингиз турли миллат фарзандлари. Бунинг босиси нима, улардан кўнглингиз тўлганми?

– Мен ўта байналмилалчи одамман. Бунинг устига Аллох мени феъли кенгликдан қисмаган. Шунинг учун қайси бир халқ фарзанди толиби илмлик кўрсатиб, сидқидилдан шу кўйга кирмоқчи бўлса, уни кўкрагидан итармаганман. Расулulloҳ ҳадисларида айтилганидек, "Эй, мўмин, бани одамийға яхшилик қил, яхшилик қила билмасанг, бори ёмонлик қилмагайсанким, ул ҳам яхшиликдур" қабилида билимга ташна ёшларга қўлимдан келганича аниқ маслаҳат беришга, раҳнамолик қилишга интилганман. Шогирдларимнинг кўпчилигидан розиман. Улар мен кўрсатган тўғри йўлдан бориб кам бўлишмади.

– Ижодий режаларингиз?

– Ижодий ният талайгина: докторанту аспирантлар илмий ишларини ботроқ яқунласалару тезроқ кўриб берсам, "Икки халқ фарзандиман" деб номланган хотираларимга охириги нуқтани қўйишга шошиламан...

– Ўқувчиларга тилагингиз?

– Азиз ўқувчилар билан рўзнома орқали ҳамсуҳбат бўлаётганим ва улар менинг ижодим билан ошнолик пайдо қилаётганларидан миннатдорман. Президентимиз Ислоҳ Каримов олиб бораётган йўл – тўғри йўл. Жасорат ва матонат тўла тарихга эга бўлган ўзбек халқи ўтиш даври мушкулликларини сабот билан бартараф этишига ишончим комил. Мен унга истиқболи

порлоқ давлатимиз истиқлолини янада мустаҳкамлаш, эртанги кунга ишонч йўлида омадлар тилайман. Қайси халқ Аллоҳни қалбига жо этиб, илму урфонни маёқ қилиб олиб, ҳалолу поклик билан мардонавор курашса, келажакка талпинса, "Интилганга толеъ ёр" деганларидек, зафар қучаверади.

Ушбу суҳбатдан сўнг кўп ўтмай устоз оғир хасталик туфайли 1996 йилнинг 20 майида оламдан ўтдилар. У кишининг ҳаёт йўли, педагогик маҳорати, ижодий усуллари, ўз касбининг фидойилари учун, илм заҳматқашлари учун ҳамиша бир сабоқ вазифасини бажараверади.

* * *

Ўтган асрнинг 50-йилларида адабиётшунослик майдонига кириб келган Н. Маллаев умр бўйи (1922 – 1996) ўзбек классик адабиётининг энг долзарб масалаларини тадқиқ этиш, қардош халқлар адабиётининг муҳим жиҳатларини ўрганиш, таржима қилиш, ўрта ва олий мактаблар учун дарслик, қўлланмалар, дастурлар ёзиш, мажмуалар тузиш, илмий ва илмий-оммабоп китоблар битиш, фан номзоди ҳамда докторларини тарбиялаб етиштириш билан муттасил шуғулланган. Профессор Н. Маллаев ижодий бисотида Навоийнинг ҳаёт йўли ва мероси таҳлили ҳам алоҳида саҳифаларни ташкил этади.

Устоз 1963 йили олий ўқув юртлари учун Республика-мизда биринчи бўлиб "Ўзбек адабиёти тарихи" дарслигини яратдилар. Ўша кезлари Навоий "Хамса"сининг устод Порсо Шамсиев томонидан танқидий матни яратилган бўлса ҳам шоирнинг кўпгина асарлари ҳали жиддий ўрганилмаган ва нашр этилмаган эди. Натижада муаллиф дарсликни ёзишда шоирнинг ҳаёти, фаолияти, ижодий меросини батафсил ёритишга киришар экан, биринчи – қўлёзма сарчашмаларга

– асл нусхаларга мурожаат қилишга мажбур бўлган. Навоийнинг насрий, илмий асарлари, “Хазойин ул-маоний” куллиётидан олинган мисоллар, намуналар илк бор илмий истеъмолга жалб этилган, кенг илм-адаб аҳли этиборига биринчи дафъа изчил, теран илмий поэтик таҳлиллар асосида ҳавола қилинган эди. Хуллас, Навоийнинг лирик мероси дарслик доирасида жанр, мавзу, ғоявий йўналиши, образлар силсиласи, энг муҳими поэтик жиҳатдан жиддий таҳлил қилинганди. Шунинг учун ҳам дарслик муайян даржада илмий қимматга ҳам молик эди.

Маълумки, 1965 йили юртимизда Навоий таваллудининг 525 йиллиги муносабати билан катта илмий ва амалий ишлар амалга оширилган эди. Профессор Ҳамид Сулаймон томонидан ва у кишининг бевосита раҳбарлигида шоирнинг “Хазойин ул-маоний” куллиёти, “Девони Фоний”си нашр этирилди; ўзбек тилида 15 жилдлик танланган асарлари, рус тилида 10 жилдлик сайланмаси чоп этила бошланди; айрим асарларининг, шу жумладан, “Хамса” дostonларининг танқидий матнларини тузишга киришилди. Машҳур навоийшунос Олим Шарафиддиновнинг “Алишер Навоий” (1948) нитобидан сўнг шу йиллари Н. Маллаевнинг “Гениал шоир ва мутафаккир” номли илмий-оммабоп рисоласи уч тилда – ўзбек, рус ҳамда қорақалпоқ тилларида нашр этилди. Китобда муаллиф Навоийнинг ҳаёт йўли ҳамда давлат арбоби сифатидаги фаолиятини, бадий, илмий меросини оммабоп бир тарзда мукамал баён этди; уларнинг балоғат ва нафосатини, шоирнинг ижодий нияти – асарларида нафис бадий пардаларда ифодаланган юксак ғояларни лўнда шаклда теран таҳлил этиб кўрсатишга муваффақ бўлди.

Коммунистик мафкура зўғуми авж олган, исломий аҳкомлар ҳақида гапириш мумкин бўлмаган бир пайтда Н.Маллаев “Хамса” ҳамд ва наътларини таҳлил қилиб, улар-

нинг ижтимоий-фалсафий, илмий, тарбиявий-маърифий қимматини дадил айта олган эди. Ўша йиллари бу олимнинг ўзига хос бир жасорати эди. “Асрлар эътирофи ва таъзими” рисоласида забардаст шарқшунос Навоий асарларининг форс, араб, француз, немис, лотин, рус тилларига таржималарининг аннотацион библиографиясини яратган; дунё шарқшуносларининг ана шу таржималар асосида шоир ижоди ҳақида ёзган илмий асарларининг оммафаҳм, яхлит таҳлилларини берган; маърифий, амалий аҳамиятга молик хулосалар чиқарган. Бу рисола дунё навоийшунослиги тарихини ёритишга бағишланган дастлабки илмий-оммабоп китобдир. Зероки, ўша йиллари бирон олим бундай юмушни ўз зиммасига олмаган эди.

Олимнинг Навоий ижоди таҳлилига бағишланган асарлари орасида фундаментал монографияси “Навоий ва халқ оғзаки ижоди” деб номланган алоҳида залворга эга. Зероки, тўрт боб ва бир неча ички фаслдан ташкил топган бу асарда Натан Маллаев, бир томонидан, Шарқ қўлёзма манбалари, оғзаки ижод неъматларига сўянган, асосланган, ҳамкасбларининг бу йўналишдаги тадқиқотларини эътибордан соқит қилмаган ҳолда Алишер Навоийнинг “Ҳамса”ни яратишда араб, форс, туркий халқлар асотирлари, шифоҳий адабиётидан нечоғлик баҳраманд бўлганини, ижодий файз топганлигини атрофлича, жиддий таҳлил этган; фольклор ва классик адабиёт муаммосининг назарий масалаларини ҳал қилан. Масалан, шоирнинг Баҳром, Фарҳод, Искандар образларини яратишда ўнлаб энг қадимий ёдномалар, хроникалар, ҳатто, “Авесто”дек камёб сарчашмалардан қай даражада баҳраманд бўлганлиги аниқ далиллар билан таъкидланган. Буни “Ҳамса”нинг бир неча ўрнида Зардушт тилга олингани ҳам тасдиқлаб турибди. Иккинчидан эса, “Ҳазойин ул-маоний”даги шеърларда оғзаки ижод аъъанаси, хусусан,

Ҷазаллар поэтикасида мақол, матал, ҳикматли сўз, халқ иборалари, удумлари, фразеологик бирикмаларнинг этнографияси, этнологияга оид деталларнинг ўрни юзлаб байтларни нуқтасанжлик билан таҳлил қилиш орқали кўрсатилган, муҳим илмий-назарий хулосалар чиқарилган. Учинчидан эса, олим бир томондан, туркман, тожик, ўзбек халқлари ноқиллари ҳамда ровийлари яратган Навоий ҳақидаги омиёна ҳикоятлар, латифалар ҳамда эртақларни ғоятда тадрижий тақомилдаги илмий таҳлилини берган; фанда уларни илк бор аниқ илмий тасниф этган; айрим ҳикоятларнинг сюжетини тарихий ҳақиқатга, Навоий асарларидаги мазмунга қанчалик мос келиши ёки келмаслигини қиёсий-типологик усулда текширган. Шундан сўнг Навоий ижодининг ўзбек халқ оғзаки адабиётига таъсири масаласини таҳлил этган олим дастлаб ўзбек ва тожик халқлари томонидан “Хамса” дostonлари мазмуни, тимсоллари, ғоялари асосида яратилган эртақлар, дostonларни Ўзбекистон Фанлар Академияси Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти Фольклор бўлимида сақланаётган қўлёзма манбалар асосида ўрганган. Кейин эса, муаллиф “Навоий ва ўзбек халқ китоблари” муаммосини қўзғаб, илмда ғоятда янги, долзарб масалани кенг илм-адаб аҳли эътиборига ҳавола этган; “Нусхаи “Хамса”и беназир” сингари манба ҳақида илк бор маълумот берган. Монографияда XIX асрда яшаган ўзбек ёзувчиси Умар Боқийнинг ҳаёти ва ижодий мероси адабиётшуносликда дафъатан таҳлилга тортилган. Зероки, Умар Боқий Навоийнинг “Фарҳод ва Ширин”, “Лайли ва Мажнун” дostonларининг шу номдаги халқ вариантини яратган бўлса-да, у ҳали илм-фанда махсус ўрганилмаган, ўз баҳосини олмаган эди. Устоз наср ва назм аралаш битилган ҳар икки китобнинг мазмуни, тузилиши, образлар силсиласи, Навоий асарларига қай жиҳатдан яқинлиги-ю тафовутларини илмий нуқтаи назардан қиёслаб, текшириб умумлаштир-

ган. Энг муҳими, Умар Боқий маҳорати, бу асарларнинг ўзига хос жозибаси муҳим лавҳаларнинг поэтик нуқтаи назардан жиддий таҳлили жараёнида асосли равишда ўқтирилган; халқ китобларининг тили ва услуби хусусида мутлақо янги илмий-назарий фикрлар изҳор этган. Маллаевнинг ушбу тадқиқоти ўзбек адабиётшунослигида тоза йўналиш – Ўзбек классик адабиёти ва фольклор муаммосини бошлаб берди. Ҳозир у кишининг ворислари, шогирдлари бу йўналишнинг турли қирраларини ўз тадқиқотларида кашф этмоқдалар. Устоз томонидан тайёрланган “Алишер Навоий. Лирика” деб номланган қўлланмаси неча бор қайта нашр этилди. Чунки, унда олим Навоийнинг шоҳ ғазалларидан бир туркумини тўплаб, уларни қандай ўқиш ва шарҳлаб таҳлил этиш йўлини зукколик билан кўрсатиб берган эди. Ўша кезлари бундай қўлланма классик адабиёт ихлосмандлари учун жуда зарур эди. У ҳозир ҳам ўз таълимий ва маърифий қимматини йўқотган эмас.

Профессор Н. Маллаевнинг буюк шоир ижоди ҳақидаги сўнги китоби “Сўз санъатининг гултожи” (1992) деб аталади. Навоий “Хамса”сига бағишланган бошқа бир қанча тадқиқотлардан бу асарнинг фарқи шундаки, уни мутолаа қилган илм-адаб аҳли Навоийнинг Шарқ хамсанавислигидаги ўзига хос ўрни, бу борада туркий адабиётда мактаб яратганлиги, ҳар бир дostonнинг мундарижаси, образлар тизими, уларда ифодаланган юксак-илғор ғоялар, шоирнинг санъаткорлик маҳорати хусусида бир-бирига ўзвий боғланган йўсинда яхлит тасаввурга эга бўлади, маърифат олади, илм ўрганади.

Мустақиллик йилларида навоийшунослигимиз янги ўзанда янада жиддий ривожланмоқда. Шоир асарларининг 20 жилдлик нашри ниҳоясига етди, айрим рисоаларининг янги танқидий матнлари устида иш олиб борилмоқда; шоир

асарларининг ижтимоий-фалсафий, диний, ирфоний, маърифий, ахлоқий, таълимий ва сиёсий жиҳатлари яхлит ўрганилмоқда. Ҳар гал соҳа нуқтадонлари Навоий меросининг у ёки бу жиҳатига мурожаат этар эканлар, Н. Маллаев асарларини ҳам мамнуният билан эслайдилар, баъзиларига сўянадилар ҳам. Демак, замонамизнинг забардаст олими, поктийнат мураббийси Натан Маллаев ўз одамийлиги ва умрбоқий асарлари билан бизга ҳамиша ҳамрозу ҳамдам экан.

Уртиндорнинг Яқини

Амирқул КАРИМ

ИСТИҚЛОЛ

Энди баҳор қилар тантана,
Сўзсиз эриб кетар кир қорлар.
Ўзин таний бошлайди майса
Ва яшашга ҳуқуқи борлар.

Ортиб борар сувлар шиддати,
У шубҳасиз оқади чўлга.
Боғда қарға хониши тинар,
Тил киради ростгўй булбулга.

Олам кўркамлашар кун сайин,
Хушдир орзу васлини кўрмак.
Қуёш имкон бўлиб сочар нур,
Ҳақиқатдек юз очар куртак!

ЎЗБЕКИСТОН

Шафақлар ол – яхши кундан нишона,
Ажиб толеъ – ажинсиз бир пешона.
Сен руҳимнинг бешигига парвона,
Субҳидамнинг жонсизларга берар жон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Инсонларинг кўнглида минг дунё бор,
 Жонга пайванд Аму ва Сир дарё бор,
 Тунларингда ҳатто сирли зиё бор,
 Ўчмас шамъдек қуёш мангу меҳрибон,
 Ўзбекистон, Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Ватан, десам томиримда қон жўшар,
 Меҳринг билан дилимда вўлқон жўшар,
 Ҳумо қуши дил осмонимда учар,
 Удир мангу ҳаётимга соябон,
 Ўзбекистон, Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Сенда топдим ризқу рўзим, нонимни,
 Шарафлардан сарбаланд бу шонимни,
 Тарозуга қўяйми айт жонимни,
 Сенинг севгинг қўрмиш дилимга макон,
 Ўзбекистон, Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Субҳидаминг жонсизларга берар жон,
 Ўчмас шамъдек қуёш мангу меҳрибон,
 Сенинг севгинг қўрмиш дилимга макон,
 Удир мангу ҳаётимга соябон,
 Ўзбекистон, Ўзбекистон, Ўзбекистон!

ВАТАН ҲИМОЯЧИЛАРИ ҚЎШИҒИ

Фаровон кўчангда юриб тўймайман,
 Покиза туйғулар териб тинмайман,
 Эркнинг оғушида эриб тинмайман,
 Мўнаввар тонларинг гўзалдир Ватан,
 Бетакрор онларинг гўзалдир Ватан.

Элимнинг умиди пайванд жонимга,
Тўганмас бўлоқсан ғурур— шаънимга,
Меҳримни берайин жонажонимга,
Мунаввар тонгларинг гўзалдир Ватан,
Юксалган шонларинг гўзалдир Ватан.

Миллат дарахтига муқаддас макон,
Авлодлар улғаяр азиз ошиён,
Дилим тулпорига суворий туғён –
Мунаввар тонгларинг гўзалдир Ватан,
Чексиз имконларинг гўзалдир Ватан.

Мен борман элимнинг эгилмас боши,
Мингларга кирса ҳам қаримас ёши,
Истиқлол кўкида балққан қуёши –
Мунаввар тонгларинг гўзалдир Ватан,
Бетакрор онларинг гўзалдир Ватан,
Юксалган шонларинг гўзалдир Ватан,
Чексиз имконларинг гўзалдир Ватан.

* * *

Болалик – онамнинг хуш бўйи,
Отамнинг “Жовурчол” эртаги,
Қиш кунни сандалда гурунган
Уйғонган тафаккур куртаги.

Кўкламда сурувлар ортида
Шаббода ялаган юзларим,
Ўт ўриб, ер чошиб қадоққўл
Оламга ошўфта кўзларим.

“Қирғич тош” зафарга эш бўлган,
Лапару чиллакли ўйинлар.
Қодирбой боғидан олмага
Лиқ тўлган хуфия қўйинлар.

Ёзларда саратон тафтидан,
Қутқарган балиқли булоқлар,
Тўп тегиб иш унут маҳали
Чўзилган иқрорли қулоқлар.

Эшакда далага борай деб,
Белимга чирмашган Азимтой,
Осмон қўл етгудек оқшомлар
Чайлада қайнаган қумғончой.

Дарс деса беадоқ қаҳрли,
Шиори: “энг муҳим – бу таълим”.
Қиш...синф печида меҳр-ла
Пайтавам қуритган муаллим.

Нигоҳим банд этиб ўйлатган
Ҳисорнинг тоғлари, чўллари.
Қайгадир даъваткор чорлаган
Ҳаётнинг ноаён йўллари.

Болалик – соғинчим талпинган
Лаҳзалар – шабнамдан шаффофроқ.
Умримнинг дарахти илдизин
Қучоқлаб асраган шу тупроқ!

ҲУМО ҚУШИ

Болалиқдан сен эркимнинг висолисан,
Фазо кезиб руҳга осмон мисолисан,
Онажоним, Ватанимнинг тимсолисан,
Ҳумо қушим, эртақлардан қадрдоним,
Ўтда ёнмас, сувда чўкмас жонажоним.

Гоҳи ёниб истиқлолнинг ҳавасида,
Мазлум бўлдинг ёғийларнинг қафасида,
Қўнка учдинг шаҳидларнинг нафасида,
Ҳумо қушим, эртақлардан қадрдоним,
Ўтда ёнмас, сувда чўкмас жонажоним.

Самандардек қайта қанот қоқдинг яна,
Озод юртга эрк рамзида боқдинг яна,
Қўкрагимга чўнг ғурурни тақдинг яна,
Ҳумо қушим, эртақлардан қадрдоним,
Ўтда ёнмас, сувда чўкмас жонажоним.

Меҳрим билан патларингни силагайман,
Ватан – бешик, унга орзу белагайман,
Юртга гўзал истиқболлар тилагайман,
Ҳумо қушим, эртақлардан қадрдоним,
Ўтда ёнмас, сувда чўкмас жонажоним.

Ориф ТЎХТАШ

ВАТАН ИЧРА ВАТАН – ОИЛА

Тун гўзалдир юлдуз, ой ила,
Кундуз яшнар гул-чирой ила,
Муқаддасдир бизда оила,
Ҳар оила мустаҳкам бўлсин!

Таралсин-ей тўй таронаси,
Ўзбек учун бахт нишонаси,
Тиллоларга тенг остонаси –
Ҳар оила мустаҳкам бўлсин!

Оиланинг қадри ўзгача –
Бўлган уйнинг атри ўзгача,
Қўша қариб, кирсин юзгача,
Ҳар оила мустаҳкам бўлсин!

Юрак – асли муҳаббат мулки,
Фарзанд берсин – суюкли, дуркун,
Юрт корига ярасин бир кун,
Ҳар оила мустаҳкам бўлсин!

Оиласи тинч экан токи –
Бахтни танир инсон идроки,
Дуодадир аجدодлар хоки –
Ҳар оила мустаҳкам бўлсин!

Омон бўлсин ҳар кекса-ю ёш,
Эзгу мақсад – дилларга йўлдош,
Токи бошда порларкан қуёш –
Ҳар оила мустаҳкам бўлсин!

Боболарим ёвқур, басавлат,
Момоларим пир-у бадавлат,
Ўртасида ишонч, адолат,
Ҳар оила мустаҳкам бўлсин!

Қадам қўймоқ эзгулик сари –
Оиладан бошланар бари,
Ғуссаларни сўрайлик нари,
Ҳар оила мустаҳкам бўлсин!

Мангуликка қадам – оила,
Ичилган онт, қасам – оила,
Ватан ичра ватан – оила,
Ҳар оила мустаҳкам бўлсин!

ШЕЪРИЯТ

Ҳисларимга жойсан, бешиксан,
Тилдан тилга кўчган қўшиқсан,
Ўзинг – севги, ўзинг ошиқсан,
Ҳам қувонч, ҳам дардим – шеърият,
Жасоратлим, мардим – шеърият!

Ўзингдирсан суюнч, зўр тоғим,
Ҳақиқатни севган ўртоғим,
Сенга белангандир тупроғим,
Ноҳақликка дорсан, шеърият,
Мавжли мавжуд, борсан, шеърият!

Қалбга қардош бўлган қаламим,
Миниб, башар кезган саманим,
Эзгуликни айлаб тараннум –
Таралгувчи наво – шеърият,
Санъат ичра аъло – шеърият.

Сен навқирон фаслимсан, шеърим,
Қонимиз бир – наслимсан, шеърим,
Кўзгудаги аксимсан, шеърим,
Сўниш билмас ёлқин – шеърият,
Бир қуёшким, ёрқин – шеърият.

Сен борсанки, айтар сўзим бор,
Хушнуд давраларда ўзим бор,
Жонимга ҳам жонбахш тўзим бор,
Дилга санчиқ тифсан, шеърият,
Ҳақдан келган эҳсон – шеърият!

ОНАЛАР МАДҲИ

Тилим беихтиёр айлайди хониш,
Қўшиққа айланар туйғулар ичкин.
Кўрмадим онамнинг бағридай оғуш,
Онанинг ўрнини босолмас ҳеч ким!

Фарзанд товонига кирган ҳар тикан,
Оналар қалбини жароҳатлайди.
Минг шукур, дунёда улар бор экан –
Жумлаи оламини фароғатлайди.

Ҳар фарзанд камоли – унинг дуоси,
Унинг юрагида эзгулик яшар.

Она буюклигин кўксига осиб,
Баъзида гердаиб қўяди башар.

Меҳр-у садоқатнинг рамзидир – Она,
Муштипар, мушти – пар, силар танимиз.
Асл фидойилик кўрсатар яна,
Худбинлик нима у, улар танимас.

Онажон!
Барибир Ўзингиз улўф!
Қошингизда бўлай абад парвона.
Сизга аталган сўз қалбимда тўлиғ –
Лекин сўзларнинг ҳам гавҳари – ОНА!

АЁЛНИ АРДОҚЛА!

Аёлни ардоқла, дил меҳрингни бер,
Унга айт энг эзгу тилак, биродар.
Ҳимояси учун яралганмиз эр,
Аёл бор, куч топар билак, биродар.

Муҳаббат боғидан насибанг – унда,
Олисдан ахтарган хазинанг – унда,
Унутиб қўйибсан вазифанг унда –
Шундан санчиб қўяр юрак, биродар.

Уйда аёл борки, элга ошнаимиз,
Чангда юриб, ғубор билмас пошнаимиз,
Давралардан уйга қачон шошиламиз?!
Хонадонда ўрнинг бўлак, биродар.

Тонгда отланасан, ишларинг бисёр,
 Базмдан базмга тортқилар дўст-ёр...
 Кўзлари йўлингда, интик, интизор –
 Сени кутмоқда бир малак, биродар.

Келди изҳори дил хонаси, деб айт,
 Ширин фарзандларим онаси, деб айт,
 Сенсан – ҳаётимнинг маъноси, деб айт,
 Меҳр-садоқатдан дарак, биродар.

Сен-у менга бугун шул эрур талаб:
 Фарзандларни қўймоқ суюб-эркалаб...
 Хуллас, ҳаёт юкин дадил елкалаб –
 Одамдай яшамоқ керак, биродар!

БОБОДЕҲҚОН

Роҳат яшар, раҳмат яшар
 ҳар заҳматнинг замирида,
 Бу ҳикматни қайси ўзбек
 айтмас, дейсиз боласига?!
 Гулга кирмас гиёҳ йўқдир
 бободехқон заминиди,
 Оқлик бунча ярашади
 бу Ватаннинг даласига!

Яратгандан сўрагани
 эл-у юртга фаровонлик,
 Серқуёш, кенг осмонида
 чехрасидай чароғонлик,

Тупроқ билан тиллашади,
шул эмасми билағонлик?!
Оқлик бунча ярашади
бу Ватаннинг даласига!

Даласидек кенг бир имон
соҳибидир бободехқон,
Фақат поклик, тиниқликнинг
роҳибидир бободехқон,
Эзгу мақсад ғолиблигин
шоҳидидир бободехқон,
Оқлик бунча ярашади
бу Ватаннинг даласига!

Кузда оппоқ олтин унар
лўппиланиб чаноқларда,
Ёққан қорни барака, деб,
хуш кайфият ёноқларда,
Қиш тугамай бодом гуллар
ҳатто Сурхон тарафларда,
Оқлик бунча ярашади
бу Ватаннинг даласига!

Шарафига бир сўз айтсанг
бободехқон ийманади,
Фидойи жон инсон ила
юрт юксакка бўйланади,
Асли Ватан моҳир деҳқон
қўлларида куйланади,
Оқлик бунча ярашади
бу Ватаннинг даласига!

Новдадаги гуллар ифор таратган,
Хуснига суқ билан такрор қаратган.
Сен қизни Худойим кимга яратган?
Баҳорим, атасам ранжима, руҳлан!
Келдингми Наврӯзим?!

Келдингми кўклам?!

ЭНГ ЯХШИ НИЯТ

“Ватан асли остонадан –
Бошланади” дейдилар.
Ватан нима?
У бир қўрғон –
Бошпанадир, дейдилар.

Унинг ҳар бир хизматига
Шай турмоқлик – бурчимиз.
Ҳимояга берилгандир
Билакдаги кучимиз.

Сиз дунёга назар ташланг
Нигоҳлари саволлар.
Бунда қанча ғалаёнлар,
Қанча умри заволлар!

Одамлар бор ҳали бир бор –
Тинчлик таъмин тотмаган.
Гўдагини эркалатиб,
Осойишта ётмаган.

Минг бир хатар-хавотирда
 Ўтиб борар кўнлари.
 Эс таниган боласининг –
 Қуролдадир қўллари.

Кўрмоқ эмас, ҳатто хаёл
 Қилмоқ қийин бу ҳолни –
 Ногаҳонда япроғига
 Қон сачраган ниҳолни...

Минг шукўрки, бизлар озод,
 Тўрмушимиз фаровон.
 Мўсафодир осмонимиз,
 Қўёшимиз чароғон.

Бунда ҳар кўн тўй-тантана,
 Ўйин-кўлги, яллалар.
 Фарзандларнинг камолидан
 Каломланган аллалар.

Тинчлигинг ўз қўлингдасинг –
 Ҳўмо қўшдаи таранган.
 Дўнўдаги бор эзгўлик –
 Инсон ўчўн яралган!

“Олисдаги бўғдойлар”дан
 Ҳатто ҳовўч тўлолмас.
 Огоҳ бўлсак, ҳўшўр тўрсак,
 Ғаламислар йўлолмас.

Бизга буткул ёт ғоялар –
Ётлигича қолгайдир.
Зоти улўғ инсон асл –
Зотлигича қолгайдир.

Шу Ватаннинг тинчлигини,
Ҳурлигини сақлайлик.
Меҳр – фазилатлар ичра –
Дурлигини сақлайлик!

Тол хивичдан той ясаган
Болажонлар бор бўлсин!
Катта бўлсин ва қалбида –
Ватан бўлсин, ор бўлсин!

Дуо қилсин отахонлар,
Алқасин ҳар онажон.
Кўз тегмасин.
Пойдор бўлсин –
Ўзбекистон жонажон!

СЕН КЕТМА, БАҲОР!

Кунларимиз ёғдуланар қордай бугун,
Ўрикларнинг бошида қор бордай бугун,
Қўлимдаги қалам чертсам тордай бугун,
Замин – назм, сен навосан дилга ёқар,
Соғинтириб келдинг энди кетма, баҳор!

Бармоқларинг шохларга гул қадаб бўлди,
Хайратларим ҳаётимга мадад бўлди,

Ҳар баҳорда севиш – урф-у одат бўлди,
 Томирдаги қоним яшил рангда оқар,
 Соғинтириб келдинг энди кетма, баҳор!
 Сен юртимнинг осмонига камалак бўл,
 Сингилларим сочларига жамалак бўл,
 Учиб-қўнган шойиқанот капалак бўл,
 Афсус, у ҳам бир кунгина қанот қоқар,
 Соғинтириб келдинг, энди кетма, баҳор!

Бошимиздан соч, сочавер найсонларинг,
 Товонимиз қитиқласин майсаларинг,
 Шу элдадир сени кутган инсонларинг,
 Наврўзим, деб қош-у қабоғингдан ўпар,
 Соғинтириб келдинг, энди кетма, баҳор!

Изҳор этсак, соғинчимиз жонлар қадар,
 Майсаларинг чошиб чиқмиш томлар қадар,
 Ёйил, эркам, кез Ўзбекистонлар қадар,
 Бу ўлкада поёнингга етма, баҳор,
 Соғинтириб келдинг, энди кетма, баҳор!

САБОҚ

Табиат – дарсхона экан биз учун,
 Ҳаёт – ҳикмат экан, ўйлаб қарасам.
 Кузатиб, дедим мен:
 “Борица кучим -
 Шу элнинг корига мен ҳам ярасам!”

Майса ниш ураркан түпроқни ёриб –
 Шу маскан кўркига кўрк улашмоққа.

Ирмоқ ҳам ўзича йўл топиб олиб,
Қақраган ерларга қараб шошмоқда.

Неки мавжудод бор, курашар бетин,
Ҳаётин мағзида эзгу бир ғоя.
Дарахтлар мевалар тугмоқда олтин,
Мева бермагани берай, деб соя.

Тераклар саф тортиб турар аскардай,
Барқ урмоқ кўйида йўқ асло тинчи.
Мақсад – шу эл қурган иморатларга –
Бўлиб ярамоқлик васса ё синчи.

Кузда учиб кетган шойи қалдирғоч –
Қайтиб топар экан эски ошённи.
Бу ҳолни кузатиб, кўнглимда қувонч,
Қушлар олқишлайди бундай маконни!..

Демак, биздан талаб – бундан-да юксак,
Шу юрт, шу Ватанни жондай асрамоқ.
Байроғини ўпиб, баландроқ тутсак,
Ва шавкатин кўриб, қадни ростламоқ!

Фақат севиш мумкин бундай чаманни,
Энди ғафлатларга видолар керак.
“Булбул чаман севар, одам Ватанни”,
Фидойилар керак, фидолар керак!

Табиат – дарсхона экан биз учун,
Ҳаёт – ҳикмат экан, ўйлаб қарасам.
Кузатиб, дедим мен “қолар из учун –
Шу элнинг корига мен ҳам ярасам!”

ТЎҒОН

Икки кундан бери шивалаб турган ёмғир тун яримга борганда жалага айланди. Момақалди роқ осмон гумбази-ни ёриб юборгудай гумбирлар, тез-тез чақаётган чақмоқ ёруғида қишлоқнинг паст-баланд тепаликларидаги уйлар кўриниб кетади. Сув тарновдан челақлаб тушар, шаррос қуяётган жала томлар тунукасини доира қилиб чалади.

– Ёмғир тағин кучайдими?

Торгина уйнинг бурчагига ўрнатилган печканинг биқинида ётган Суюн ота инқиллаб гапирди.

Чолининг безовталанаётганидан хавотирга тушган Робия хола уни чалғитган бўлди.

– Ёмғир кучайгани йўқ, шамол қутирган бўлса керак.

– Йўқ, – дея эътироз билдирди чол, – шамол эмас бу. Жалага ўхшайди.

– Жала бўлганда нима? Беш минут қуйиб, ўтиб кетадиган тентак жала-да.

Ҳатто нафас олишга ҳам қийналаётган чол ҳорғин хўрсинди.

– Мен бу жалани биламан. Бир бошласа, қора булут икки-уч кунлаб кетмайди. Кўприк нима бўлдийкан, тўғонниям таъмирлаш керак эди.

Отанинг касал ётганидаям қишлоқни, одамларни ўйлаши Робия холанинг ғашини келтирди.

– Шў қишлоқ сизсиз очидан ўлиб қоладими? Касал

ерингиздаям уларни дегунча ўзингизни, тезроқ тузалишингизни ўйласангиз бўларди.

Чол индамади.

Шу пайт қаттиқ чақмоқ чақдими, шамол кимнингдир ту-нука томини учирдими ёки биров дарвозани тақиллатдими англаб бўлмай қолди. Бу овоз яна икки-уч марта эшитилгач, эшик тақиллаётганини билган кампир ташқарига чиқишга ҳозирланди.

– Бобо, Бобожон, (Чол набирасини эркалаб шундай қақирарди) момонгнинг изидан бор. Ҳовли лой.

Катталарнинг гангир-гунгиридан ухлолмай ётган болакай ўрнидан сапчиб туриб момосига эргашди.

Робия хола бошига катта рўмолини ташлаб олган, Бобобек эса бобоси шошириб, югургилатганидан юпун кийимда эди. Улар дарвоза ва уй ўртасидаги юрса калиш ботиб қоладиган лой йўлакдан секин боришарди.

Кампир норозиланиб ғўдранди:

– Ярим кечаси ким бўлдийкан? Шундай ёмғир пайти-я?!

Бола бўлса худди жавоб бермаса биров уришадигандай лабини буриб, елка қисди.

– Ким у? – деди кампир дарвозани очишга ўринаркан.

– Менман, эна, Турсунбой.

Робия хола дарвозани очгач, худди ишонқирамагандай “Турсунбой?” дея минғирлаб қўйди.

– Қўрқманг, эна, ўғримасман.

Суюн оқсоқолнинг яқин ёрдамчиси Турсунбой ивиб кетганидан дағ-дағ қалтираб турарди.

– Ҳа сизмидингиз, болам? Тинчликми ярим кечаси?

– Тинчликмас-да, Суюн отам ўдадилар?

– Ётиб қолганидан бери бирор марта бошини кўтармаган одам ярим кеча ўйда бўлмай қаёқда бўларди?

– У кишида ишим бор.

– Ҳа, ҳа киринг ичкарига, – дея ҳижолатланди остонада туриб қолган Робия хола.

Турсунбой амакининг кўкракларигача чапланган лой липиллаб турган чироқ ёруғида ола-чолмоқ кўринди.

– Тўғондан келяпман, эна. Ишлар орқага кетяпти. Бу ёмғир тинадиганга ўхшамайди.

Турсунбой тиззагача келадиган резина этигини амаллаб ечиб, уйга кирди. Улар бўсағада куймалангунча лип этиб хо-нага биринчи кирган болакай ҳалигина бошини ҳам кўтара олмаётган бобосининг худди муллалардай бўлиб ўтирганини кўриб ҳайрон қолди.

– Тузукмисиз, ота? – дея сўрашиб кетди уйга кирар-кирмас Турсунбой.

– Худого шукур, бир нави. Ўзинг яхшимисан? Алламаҳалда тинчликми?

Ёмон хабар келтирганини айтолмай Турсунбой гапни чайнади.

– Кўприкни-ку амалладик, лекин тўғоннинг иложи бўлмаяпти. Баъзи жойларини қайта қуришга тўғри келди. Энди битай деб турганида ёмғирни қаранг. Агар тинмаса, кейин умид йўқ. Шунча меҳнат бир пул.

– Ўзи битай деб қолдимми?

– Яна зўр берилса, икки кунлик иш. Фақат ёмғир белига тепяпти.

– Чол, сиз ҳозиргина инқиллаётгандингиз-ку, – дея гапга аралашди Суюн отанинг ўтириб олганига энди аҳамият берган кампири. – Турсунбойни кўриб тузалиб қолдингизми? Ётаверсангиз ҳам унинг гапи эшитилади.

Ота Робия холага қўл силтади.

– Бўлмаса, Турсунбой, одамларга айт, қирқига чидашди, қирқбирига ҳам ғайрат қилишсин.

– Айтдим, ота, айтдим.

Унинг куюниб гапирганидан қошларининг ўртасига тушган чизиқ баттар чуқурлашиб кетди.

– Мендан кўра сизнинг айтганингизни қилишади. Уларниям тушуниш керак. Неча кундан бери шиббалаган ёмғирга қарамай ҳашарни тўхтатишгани йўқ. Лекин ҳозирги жалага чидаб бўлмаяпти.

Суюн ота ноқулай ўтирганиданми ёки чарчаганиданми бошқа ёнига ўгирилди. Ўгирилаётиб қаеридир қаттиқ санчиди, шекилли, ихраб юборди.

– Яхши, эрталаб бораман. Бугун тонггача дам олишсин.

Робия хола нимадир деб норозилик билдирмоқчи бўлди-ю, лекин чолининг жиддий турганини кўриб тилини тишлади.

– Ўзим бориб ишнинг бошида тураман. Шунча қийналишди. Агар оғир деб ҳозир ташлаб кетишса, кейин минг урингандан фойда йўқ. Дўнгликдаги ер бу йил ҳам сувсиз қолади.

– Менам шунга айтаман-да, лекин ҳали ёшманми ё одамларни эргаштира олмайманми улар ишонқирашмаяпти. Барибир сиз ўттиз йиллик оқсоқолсиз, салобатингиз бор. Айтганингизни қилишади.

– Эрталаб амаллаб йўлга чиқаман. Бугунча шу ерда ётиб қол. Икки-уч соатдан кейин тонг отади.

– Йўқ, ота, раҳмат. Бугунам тўғон бошида қоламан. У ердаги вазиятни назорат қилиб туришим керак.

Турсунбой чол билан хайрлашиб ташқарига чиқиши билан ҳозиргина деворга суюниб ўтирган Суюн ота ҳолсизгина ўрнига ёнбошлади. Ётганидан сўнг ҳам нафас олиши қийинлашиб хириллай бошлади. Момоси Турсунбой амакисини кўзатиб чиққани учун уйда ёлғиз қолган бола бобосининг аҳволини кўриб нима қиларини билмай шошиб қолди.

– Бобо, қаерингиз оғрияпти?

– Ҳеч қаерим оғримаяпти. Озгина чарчадим, сен ухлайвер. Тўни бўйи миужжа қоқмаган болакай кўзларини юмиб, ширин эснади.

– Аҳволингиз бу бўлса, эртага тўғон бошига бораман дейишнинг нима кераги бор эди?

Турсунбойни кузатиб келган кампир уйга кирар-кирмас, чолига жаврай кетди.

– Ҳолингизни билиб гапирсангиз бўлмайдими?

Чол худди айб иш қилгандай индамади.

Кампир яна нималардир деб ғудранди-да, чироқни ўчириб ётди.

Қариганига қарамай отдан тушсаям, эгардан тушмайди-ган тетик чол қиш олди тўсатдан ётиб қолганича, ҳали бошини кўтаргани йўқ. Эрининг бирдан бундай оғир дардга чалинганидан гангиб қолган Робия холанинг бормаган табиби, фол дейсизми, ўқитиш, қоқтиришми, қилмаган амали қолмади. Лекин бирортасидан фойда йўқ. Охири кампирининг ортиқ елиб-югуришига отанинг ўзи рухсат бермай қўйди. “Дард берган эгам шифосиниям ўзи беради. Сен кўнгли тор бўлмай сабр қил”, деганди ўшанда. Кампир шундан бери ётса ҳам, турса ҳам нималарнидир пичирлайди. Бобобек ёмон туш кўрганда ёки совуқсираб тагини хўллаб қўйган пайтлари ярим тунда уйғониб кетадиган одати бор. Кўзини очганида ёнида ётган бувиси алланималар деб пичирлайди. Агар уйқуси сийрак бўлса, момосининг гапларини аниқ эшитади.

“Эй яратган эгам, ўзинг дунё яратувчисан. Баланд тоғлар ҳам, дара-унгирлар ҳам, катта кўл, ҳайвонлар, ожиз бандаларнинг барчаси сенинг марҳаматинг билан бунёд бўлган. Бандаларингга ризқ берадиган раҳмон, номингга шак келтиришса жазолайдиган қаҳҳор ҳам ўзингсан. Олти боламни тўққиз ой вужудимда кўтартириб, ёруғ оламга келишганида

тортиб олдинг. Чидадим. Соч юлиб, ёқа йиртиб йиғламадим. Уларни қандай яратган бўлсанг шундай ўзингга қайтардим. Энди касал чолимни паноҳингда асра. Сенга шак келтирмоқчи эмасман. Ҳар бир банда ўзингга қайтгувчи. Фақат бироз вақт, яна озгина, ҳеч бўлмаса шу норасида эсини таниб олгунича ундан марҳаматингни аяма.

Бобобек момоси ўзини назарда тутаётганини билиб, худди уйғоқ ётганини сезиб қоладигандай, пирпираган кўзларини қаттиқ юмиб олди.

– Унинг ўрнига менинг жонимни ол. Эрим ҳали кўпчиликка, қишлоққа, набирасига керак. Мен эса қўлидан бир иш келмайдиган нотавонман. Тирик юрганимдан ҳеч кимга наф йўқ. Бу бош ўлимдан бошқа ҳамма нарсани кўриб бўлди. Парвардигорим, гапларимга ишон, дунёдан ҳеч қандай армоним йўқ. Даргоҳингга боришга шайман”.

Йўқ, момоси ҳали дуосини тугатмади. Болакай эса шу ергача эшитиб яна уйқуга кетди. Ким билсин Робия хола қачонгача дуо ўқидийкин? Эҳтимол набирасидан бироз кейин ўхлагандир, эҳтимол, тонггача худога нола қилгандир?

Робия холанинг ҳай-ҳайлашига қарамай, Суюн ота азонлаб кийинди.

– Гандираклаганингиздан бир қадам юролмайсиз, шу ёмғирда тўғон бошига қандай борасиз?

Бобоси ва момосининг гапларини аниқ эшитаётган бўлса ҳам Бобобек уйғоқлигини билдирмади.

– Биладан, кампир, сен мени ўйлаб куюняпсан. Лекин одамлар менга қараб туришибди. Нима қилиб бўлсаям, боришим керак. Йўлимни тўсма.

Умрида чолининг гапини иккита қилмаган Робия хола қанчалик қақшамасин, ортиқ қаршилиқ кўрсатмади.

– Мен отингизни тайёрлайман, – дея чиқиб кетди.

– Бобожон...

Бола бобосига қараб кўрпанинг бир четидан секин мўралади.

– Мен бирор ерга кетсам, уйнинг эркаги, посбони сен бўласан. Шунинг учун бундай ғафлат босиб ўхлама. Момонга қара. Эркаклар доим аёлларни онасини, опа-сингисини, момосини ҳимоя қилиши керак.

Чол “ёрини” ҳам демоқчи бўлди-ю, барибир набирасининг тушунмаслигини билиб, гапирмади.

– Уқдингми?

Бобобек бошини сарак-сарак қилиб, ўрнидан турди.

– Баракалла.

– Отингиз тайёр, чол.

– Кетяпман, — дея Суюн ота мажолсиз оёқларида туртиб-суртиб юрди.

– Ҳалиям кечмас, чол, ёмғирни қаранг, тўхтайдими. Бунақада...

– Қўлтиғимдан кир, — дея Суюн ота кампирининг гапини бўлди.

У амаллаб оёғини узангига қўяркан, бирдан боши айланиб қалқиб кетди. Ерга йиқилишига бир баҳя қолганди, яхшиям Робия хола ёнида экан. Илгарилари бир енгил ҳаракат билан қора қашқаси устига қўнадиган навқирон Суюн оқсоқол бугун узангига оёқ қўйишга ҳам кучи етмади. Хожасининг аҳволига кўлгандай, қора қашқа ҳам баланд кишнаб нари тисарилди.

– Сизга айгандим-ку, ҳали дармонингиз етмайди.

Кампир ва набира икки қўлтиғидан кириб уйга амаллаб олиб киришди.

– Энди қора қашқани бошқа минолмасам керак, — деди Суюн ота чанқаган лаблари капиллаб.

– Ундай деманг, яхши ният қилиш керак.

– Мен боришим керак эди, тўғонбошига боришим керак эди. Бормасам, қишлоқ яна ёзда сувсиз қолади.

У ётган жойида қўлидан ҳеч нарса келмаётганидан, илож-сизлигидан куюнарди.

– Қўйинг ўша тўғонни, вайрон бўлиб кетмайдими?

Чолининг аҳволига чидолмаган кампир юзини кафлари билан яшириб йиғлаб юборди. – Олти болангизга бунчалик куюнмагандингиз, ётиб қолганингизда бир келиб хабар олмайдиган бегоналарни ўйлаб бунча кўясиз.

– Ундай дема, кампир. Бу қишлоқ ота маконим. Унинг одамлари менга омонат. Ўлим олдида ҳаммамиз ожизмиз. Куйганим билан болаларим қайтармиди?

Вазият олдида ожиз болакай эса худди қуш полопонидай бир чеккада ҳаммасини жимгина кузатарди.

Орага чўккан дилни ўртовчи оғир сукунатни, ниҳоят, Робия хола бузди.

– Қорақашқангизга миниб тўғонбошига ўзим бораман.

Чол ва набира ялт этиб холага қаради.

– Менга нима дейишим кераклигини айтинг, одамларга етказаман.

Чол қўрқув ва ҳайрат аралаш сўради:

– Чиндан бормоқчимисан?

– Ҳа бораман, менам бир вақтлар отда юришда сиздан қолишмаганман.

Отанинг киртайган кўзларига нур энгандай порлаб кетди.

– Унда одамларга айт, тўғоннинг аввал дарабетини мустаҳкамлашсин, агар шу томон пишиқ бўлса, қолгани бир йилга чидаб беради.

– Ҳалиям ўйлаб кўр, бу ёмғирда юриш қийин, – дея иккиланди чол йўлга чиқишга ҳозирлик кўраётган кампирига.

– Шу тўғонни, одамларни деб игнанинг устида ётгандек ётибсиз. Бу ерда сарғайиб, қўл қовуштириб ўтиргандан кўра уриниб кўриш керак. Бобожон, сен уйда қолиб, мен кегунимча бобонга қараб турасан. Йўқлигимни билдирма.

Қариганига қарамай, ҳалиям қотмадан келган, чайир кампир йўлга тушди. Анчадан бери от минмагани учун қорақашқага энгашишга бироз қийналди. Оқсоқолдан бошқани мингашишга қўймайдиган от ҳам қайсарлик қилди. Ёши етмишга бориб қолган хола барибир отга минолмасди. У қўли билан имлаб набирасини ёнига чақирди.

– Менга қара, агар бобонг сўраб қолса, момом отга миниб кетди деб айт, тушундингми?

– Хўп.

Бобобек бурнини тортиб қўйди.

Жала ҳамон челақлаб қуяр, лой ерда билчиллатиб қадам ташлаганча от ва уни етаклаган кампир секин ўзоқлашишди.

– Момонг кетдими?

– Кетди.

– Бери кел, болам.

Суюн ота хириллар, иситмалаганидан вужуди ўт бўлиб ёнарди.

– Бу ёққа ўтир. – У набирасига ёнидан жой кўрсатди.

– Бобожон, агар ҳозир кўзларим бирдан юмилиб қолса ёки бобо деганингда индамасам, сен кўрқма, хўпми? Мен қаттиқ ухлаган бўламан. Момонгга айт, йиғлаб мени уйғотиб юбормасин. Ундан кўра тўғонни тезроқ битказишсин.

Чол томирлари бўртиб қолган, титроқ ва озғин кафтлари билан набирасининг дўмбоққина қўлларини ушлади.

– Бу уйдаги мендан кейинги эркак сенсан. Оқсоқолнинг набираси деган номни доим оқла. Момонгни эҳтиёт қил. Мени тушундинг-а, болам?

Бобобек бу гапларнинг маъносини тушунмаган бўлса ҳам, бўғзига алланечүк изтироб тиқилиб, йиғлагиси келди.

– Тушундим, бобо.

Суюн ота кейин ҳам нималардир деб пичирлади. Аммо бу гапларни англаб бўлмас эди. Бироздан сўнг эса тинчиб

қолди. Кўзлари юмилиб, қўллари болакайнинг кафтларидан сидралиб тушди.

– Бобо, бобожон, – дея қўрқиб кетган болакай чолни бир-икки марта туртди. Аммо у жим эди. Бинобарин энди бошқа гапирмасди, қимирламасди, кўзларини ҳам очмасди.

Ҳали бу дунёнинг очилмаган сир-асрорлари, тушуниксиз изтироблари, атаб бўлмайдиган ҳислари борлигини мурғаккина бола қайдан билсин? Бобосини совуққотмасин деб устига кўрпани яхшилаб ёпди-да, ўзи ўйнагани ташқарига чопқиллади.

Оти ҳам, ўзи ҳам яримбелигача лойга ботган, кун бўйи ёмғир тагида бўлгани учун кийимлари сувга бўккан Робия хола уйга қош қорайганда кириб келди. Бостирма тагида лой ўйнаётган набирасини кўриб койиб берди.

– Барибир болалигинга борасан-да, шу жала, изғиринда сенга зарилми? Ётмайсанми ўрнингда ўраниб. Сенга бобонга қарагин деб тайинлагандим-ку.

– Бобом ўхлаяпти, – деди совуққотганидан лаблари кўкариб кетган Бобобек.

– Бир қошиқ иссиғи бўлмаганидан кейин оч қорингаям, тўқигаям уйқуни тортади-да. Бошқа нима қилсин? Ёлғиз боламдан қолган ёдгорим қиз бўлганида қандоқ яхшийди-я. Бобоси иккимизнинг иссиқ-совуғимиздан хабар оларди. Қари ҳолимга ўчоқ бошида куймаланмасдим.

Кампир жавраб-жавраб отни боғлагани отхонага кетди. Бобобек момоси отхонадан келгунча уйга кириб кўрпасига ўранди.

– Осмоннинг таги тешилганми нима бало? Ёмғир тинай демайди, – бола момосининг уйга кираётганини остонадаёқ жаврашни бошлаганидан билди. – Сув бошимдан кириб, оёғимдан чиқди. Тўғонда ишлаётганларнинг-ку бўлари бўлган. Фақат сизнинг ҳурматингиз учун тик туришибди ўшаёқда.

Кампир чоли томонга қарамас, ҳўл кийимларини қозиққа илиш билан банд эди.

– Ўжарлигингиз иш беряпти. Барака топсин одамлар, иззатимни жойига қўйиб бирор нима дейишмади. Сизни айтиб юборди деганим учун жимгина қилишди. Яна бир кун кечакундуз демай ғайрат қилишса, иш битади. Худо оёқларимга куч берса, бугун кечасиям тўғонбошида турсам, иш эртага шомгача тугайди. – Хола чолининг мажол топиб бирор жавоб қайтаролмаслигини билар, аммо лоақал овоз ҳам чиқармаганига ҳайрон бўлиб Суюн отага қаради.

– Чол, ухляяпсизми?

Ота индамади.

– Шунча гапни кимга гапирдим?

Ота ҳамон жим.

Робия холанинг юраги қандайдир бахтсизликни сезгандай ғашланди. Ҳозиргина порлаб турган кўзларидаги нур ўрнини маъюслик эгаллаб, чоли томон юрди. Суюн бобо ўраниб олганча қотиб ухларди.

– Чол, уйғонмайсизми?

Йиғламоқдан нари-бери турган кампир кўнглига келганлари ёлғон чиқишини Худодан ўтиниб, титраган қўлларини отанинг юзига босди. Суюн ота муздай эди. Кампир сесканиб кетди. Бир муддат карахтликдан сўнг, хушини йиғиб ўзини эрининг устига ташлади.

– Мени қўрқитманг, кўзингизни очинг. – У дод солиб чолининг ёқаларидан ушлаганча силкилади. – Бизни ярим йўлда ташлаб ўзингиз қаёққа кетяпсиз? Кимларга ишониб кетдингиз? Кўзингизни очинг.

Умрида момосини бу аҳволда кўрмаган болакай қўрққанидан кўрпанинг бир бурчагидан чорасизгина мўраларди.

– Эвоҳ, бу қандай қора кун бўлди? Эй худо, унинг ўрнига менинг жонимни олсанг бўлмасмиди? Мен ўлсам бўлмасмиди?

Ё оллоҳ, сендан ўтингандим-ку, ёлвориб сўрагандим-ку. Энди етимчанинг ҳоли не кечади?

Момосининг дунёни унутиб йиғлаётганига Бобобек чи-долмади. Чўчиётган бўлса ҳам холанинг ёнига борди.

– Момо, – деди у секингина.

Ортига ўгирилган кампир набирасини кўриб шошиб қолди. Дувиллаб қўйилаётган кўзёшларини артиб кулимсиради.

– Болам, сен ташқарида ўйнамаётганмидинг?

– Совуққотдим.

– Ие, сени кўрмабман-да, болам. Кўрганимда бобонг билан ғижиллашмасдим. Қара, бобонгни, миқ этмай ётишини. Касал бўлиш ёқиб қолган бу кишига. Фақат ётавериб талтайиб кетди. Шунга уришаётгандим.

– Бобом ўлдими?

Унинг тўсатдан берган саволи кампирни баттар гандираклатиб қўйди.

– Бобонг ўлгани йўқ, ухляяпти. Чарчагани учун қаттиқ ухляяпти.

Бобобек момосининг гапига ишонмаган бўлса ҳам, бошқа нарса сўрамади.

– Бобожон, болам, кийин. Иссиқроқ бўлсин.

– Қаерга борамиз?

– Тўғонбошига. Одамлар бобонгни кутишётганди. У киши боролмайди, ўзимиз борамиз. Бобонг, – хола шу ерга келганда оғир хўрсинди. Қўйлагининг этагига кўзларини артди, – ухлашидан аввал сенга ҳеч нарса демадимми?

Бола бироз ўйланди.

– Момонг йиғламасин, ундан кўра тўғонни битказсин деди.

– Шундай деганини кўнглим сезганди.

Кампир чолини уйда ёлғиз қолдираркан, набирасини эшитмаяпти деб ўйлаб секин пичирлади.

– Мени кечиринг. Ҳаммага овоза қилолмайман. Тўғонбошига боришим, одамларни ишни тезроқ битказишларига ундашим керак. Бунинг учун мендан ранжиманг. Ахир ўзингизни хоҳишингиз ҳам шу эди-ку. Бобожонни ёнингизда қолдирардим. Лекин у ҳали гўдак, қўрқади. Бир ўзингизни қолдираётганим учун мени кечиринг. Агар ҳозир одамларни жаназага йиғсам, иш қолиб кетгани учун мени кечирмайсиз.

Уй эшигини маҳкам ёпган кампир, печкани ёқмади. Деразаларни очиқ қолдириб, қош қорайганда набираси билан йўлга тушди. Тинмай қўяётган ёмғир остида, болакай отда, кампир эса яёв ҳорғин одимлайди. Гўё хожасининг ўлимига аза тургандай қора қашқа ҳам қадамларини оғир ташлайди.

Улар тўғонбошига етиб келган заҳоти кампирнинг ёнига Турсунбой ҳаллослаб югуриб келди.

- Отам келмадимми?
- У киши касал, юролмайди. Тинчликми?
- Одамларни олиб қололмаяпман. Кетамиз дейишяпти. Нима қилишни билмай бошим қотиб турганди.
- Тўғон-чи...?
- Ёмғир ҳамманинг жонидан ўтиб кетди.
- Лекин атиги бир кунлик иш қолган.
- Шунини тушунтиролмаяпман-да, эна.

Кампир индамай, ўсти сирпанчиқ тошлар оралаб, йирик кўлмакларни кечганча тўғон томон юрди. У ерда иш тўхтаган, одамлар ўзини пана жойларга олганди.

- Бу ерда нима бўляпти?
- Одамлар ноилож холага салом беришди.
- Бир кунлик иш қолганда, ўзингизни четга оляпсизларми? Шунча меҳнатингизга ачинмайсизми? Йил бўйи дўнгликдаги ерларни сўғоришга етадиган сув бекорга жарга оқиб кетаврадимми?

– Бу ёмғирда ишлаб бўлмайди, тушунинг, зна, – дея гапга қўшилди Али мироб. – Амаллаб қуйган бетонимизни сув ювиб кетяпти.

– Лекин шу ҳолига ташлаб кетсак, тўғон бутунлай бузилиб кетади-ку.

– Ақл ўргатмай жалада ўзингиз бир ишлаб кўринг, кейин биласиз.

Робия хола қоронғи бўлгани учун ким гапирганини англолмади. Аммо ташланган шу луқма қари кампирнинг юрагида мудраб ётган ниманидир уйғотиб юборди.

– Майли, ким кетишни хоҳласа кетсин, қолганини ўзим қиламан.

Бобобек момосига ҳайрон тикилди. Робия хола йиғлар, аммо ёшлари юзига урилаётган ёмғир томчилари билан аралашиб сезилмаётганди. Бироқ шу ғамнок юзларда ҳам катта куч ва ирода бор эди.

– Мени шу тўғондан бир томчи сув олмасам ҳам куним ўтади. Оқсоқол сизларни, қишлоқни ўйлаганди. Бир умр шуларни деб яшади. Лекин хайф сизларга. У киши қадрига етмайдиган одамлар учун куйиб-пишганини билса эди...

Кампир бошқа гапиролмади. Этакларини туриб, тўғоннинг баланд деворига кўтарила бошлади. Вазиятни қандай баҳолашни билмай иккиланаётган бола ҳам момосига эргашди. Кампир нима қилиш кераклигини ҳам, қандай қилиш кераклигини ҳам билмас, ҳали қотмаган сементни текислар, кучи етган тошларни у ёқдан бу ёққа силжитарди. Унинг иши тўғон қурилишига ўхшамас, фақат аламидан нима қиларини билмаётган хола шу билан овунаётганди.

Холанинг тўғон юқорисида турганидан хижолат бўлган одамлар бирин-кетин ишлагани туришди. Ҳамма қўзғалди. Иш ҳам, гурунғ ҳам, жала ҳам авжида. Тонггача, то тўғон битмагунча қанча мажбурлашсаям кампирни ҳеч ким пастга ту-

шишга, панага ўтишга кўндирилмади. У иш тамом бўлгунича, одамлар ёнида, тик оёқда турди.

Бобобек момосини кўзатаркан, уни улғайтирган беш йил бир бўлди-ю, шу бир кун бир бўлди. Чунки унинг қаршисида жаврашдан бошқа нарсани билмайдиган қари момоси эмас, вужудида улкан куч уйғонган инсон турарди.

Ниҳоят, тўғон битди. Одамларнинг ҳа дейишга силласи йўқ. Мадордан кетган Робия хола кўзларини қисиб тўғон томон қаради. Атрофга тонг ёйилган, ёмғир эса тина бошлаганди.

“Тўғонингиз битди, чол. Энди хотиржам бўлинг” – деди секингина. Одамлар тарқалаётганида кампир уларга раҳмат айтиб хўрсинди.

– Бироз дам олгач, бизникига йиғилинглар. Раҳматли Суюн отани сўнгги йўлга кўзатиш керак.

Барча қўрқув ва ҳайрат аралаш холага қаради.

Насриддин ИСМОИЛОВ

БИР КҮНГИЛ НИГОҶИ

Эй кўнгил, мени тинч қўйсангчи?! Ёвузликнинг бориб кўзин ўйсангчи?! Қўйгин, озгина ором олайин. Ўзим бирла ўзим қолайин. Нолам етмади, кўнгил жисмимдан кетмади. Етаклади қўлимдан, адаштирамай йўлимдан. Дилда борин сўйладим, яхшиларни ўйладим. Ёмонларни бўйладим. Қўнгил, бунчалар ғарибсан, бунчалар шоҳ. Баъзида шоҳлар ҳам тортганлар оҳ. Дунё бўлган барига гувоҳ.

Ҳар кўнгилнинг навоси бор.

Минг кўнгилга давоси бор.

Кўнгил дардин озоридан, йиғласам мазоридан, тинмайин, кўкларга инмайин. Дард ила қувонч бирга, ўхшар экан Аму-Сирга. Кўнгил озоридан кетиб, бўлмас экан кўкларга етиб.

Эй кўнгил, қайларга шошасан, тоғу тошлар ошасан. Йиғлаб кимни излаб тундан, бедорсан келган кундан. Айт, айт! Қайт. Дилдан жудо этма, худо. Кўнгил мендан кечолмади. Сирли оҳим ечолмади.

Эй кўнгил оҳимдан қайт. Армон бўлсин икки байт. Оҳим етса, аллоҳим, кечир менинг гуноҳим.

Йўли равон дунёда даврон йўқлигини билдим. Кўнгилни тилдим. Йўқ экан чора, бўлсанг ҳам пора. Сўнгги пушаймон асраса, зора...

*Кўнгил – дўст, кўнгил – душман...
 Дўст бўлганда берар жонни,
 Душман бўлса, сўриб қонни,
 Олар секин ширин жонни.
 Кўнгил шундай, эмас кундай.
 Кимга зулмат қаҳри тундай.*

Кўнгил сирли, ўткир қирли. Кесар тошни ҳам, ёрар бошни ҳам. Баъзида олов, ёндиради. Баъзида эгов, яқинлашмас биров. Баъзида бўлбўл, тутиб гул, олар дилни, лол айлаб тилни.

Кўнгил сўрар сафо қайда? Кимдир айтар: сафо майда.

Йўқ дейман, сафо – беминнат ҳаёт, битилган баёт. Шуниси бўлак, шарт эмас элак. Кўнгил излар қоронғу тунни, унутиб баъзан ёруғ кунни. Кўнгил шундай ожиз. Баъзида жиз.

Кўнгил ёнганда, севги тонганда, армон қонганда, дод дейман, дод. Кўнгил, баъзида сендан қочгим келади. Ёвуз хаёллар елади.

*Эй жоним, айт, куйган дилнинг азори қайда?
 Эрта ўлган сарсон дилнинг мазори қайда?
 Кимдир айтар, ичсанг гашти бир қултум майда.
 Дод дейман, оҳ, юрак сезар нигоҳи қайда?*

Ғавғодан ясадим филни, бемаҳал эзиб дилни. Ғавғо ҳам ўтиб кетди. Азоби кўкка етди. Васли ором эзиб дилни, лол айлади ожиз тилни.

*Кўнгил кетди
 Бир санамга.
 Юрак сиғмас,
 Оҳ, танамга.*

*Нахот туйғу
 Олди мени.
 Қурбон айлаб,
 Жоним сени.*

*Оромим йўқ,
Йўқдир ҳушим,
Дилимда ўқ.
Қийнар тушим.*

*Кекса кўнгил,
Тўхта бир оз.
Ўйлаб кўргил,
Қилмагил ноз.*

Қаён борайин, холим вой, тунда кўринмас Ой. Дод дейман, дод. Кўнгил аввал менга боқ, сўнг ноғора қоқ.

*Ҳар кўнгилнинг боғи бор,
Дилда ўчмас доғи бор.*

Кўнгил нола қилма йўқликдан. Юз ўғирма тўқликдан. Шукур қилсанг бориға, тангри берар ориға.

Эй кўнгил, ишқ йўлида ёнаман, баъзида сендан тонаман. Севги бобида, кўнгил тобида, нотовон айлаб дилимни хиёнатга қўйгансан бойлаб. Кўнгил, қаён кетмоқчисан, кимларга мени сотмоқчисан?

*Гадо бўлсам нетайин,
Айтгин, қаён нетайин?
Ёниб ўтсам майлиға,
Асло етмай Лайлиға.*

Кўнгилнинг зорини, эртанинг орини, қолдириб узоқларга, бориб бўлмайди. Кўнгил ўлмайди.

Кўнгил бебош, баъзида тош. Баъзан чексиз туйғу, келтирар қайғу.

*Ҳар кўнгилнинг боғи бор.
Бир суянган тоғи бор.*

Эй кўнгил баъзида товланиб-товланиб, қоласан овланиб. Кўнгил, мард бўл! Ҳар кўнгилда тарона, бўлсин доим пар-

вона. Кўпайсин ҳайроналар, йўқ бўлсин вайроналар. Ошиқ диллар куйласин тўйиб, ўртага вафони қўйиб. Майли, бўлсин дунёда Мажнун. Ошиқ бўлсин унга Лайли. Эй кўнгил яхшиларга бўлгин юлдуз, кеча-кундуз. Вафо бўлсин сенга ҳайкал. Ошиқ кўнгил берсин сайқал.

Эй кўнгил кўйганинг етар, тонг отар. Эй санам кўнгилга боқ, кўнгил дарёсида оқ, бўлсанг ҳам тоқ.

Кўп сўйладим, ўзоқларни ўйладим. Дилимдан кўчди алам, ҳамдам бўлди қалам.

Эй кўнгил, кўнгиллар нигоҳига қайт. Чин дилдан айт, икки байт. Омон бўлсин кўнгиллар тоби, мангу бўлсин диллар китоби. Зор этмасин дилни дилга. Кўнгил ўхшасин боқий гулга.

МАДҲИЯ

Тонгги шафақ хуснида кўрдим,
Гоҳ хумо қуш, гоҳ қақнус, гоҳ нур.
Она шаҳрим бағрингда неча,
Тик қоялар ўсади мағрур.
Бугун қишу баҳори жаннат,
Еру кўкни боғлаган меҳвар.
Фидоларинг ғафлатда қолур,
Регистонга келмаса агар.
Тонгда мадҳинг кириб юракка,
Сўроқлади нурли сиймони.
Гоҳо Темур ва гоҳ Улуғбек,
Асо бўлиб тутди дунёни.
Мен ким эдим, бир зарранг каби
Улғайдиму меҳрингга қониб,
Ассалом, деб бошим кўтардим,
Мудроқ тонглар кетди уйғониб.
Хиёбонда юрган кезларим,
Ишқ куйида шивирлаб, ёниб.
Гул кўксингга ярашиб чопдим,
Тилло топган қиздек қувониб.
Кечагидек онам алласин,
Саси келар қулоқларимга.
Кўринади умрин заҳмати,
Отам қўлин қадоқларида.

Шундай сармаст этиб жамолинг,
Олиб қўйди ақлимни бошдан.
Хўл бўлса хўл бўлар кўкрагим,
Бугун қувонч номли кўзёшдан.
Энди ғараз ният-ла кимдир,
Кўзғаса кўз жолаларини.
Шоҳизинда оёққа туриб,
Кўриқлайди болаларини.
Жаранглаган наволар мадҳи,
Таърифингга ожиздир ҳарчанд.
Самарқандим деганнинг кўкси,
Чўпонота тоғидан баланд.
Тонгги шафақ ҳуснида кўрдим,
Гоҳ Ҳумо қуш, гоҳ қақнус, гоҳ нур.
Она шаҳрим бағрингда неча,
Чўнг қоялар ўсади мағрур.

САМАРҚАНД

Самарқанд севиклим,
Жонажон шаҳрим,
Тафти дилим қучган
Онажон шаҳрим.
Кўрки кўкрагимга
Кўзмунчоқ бўлиб
Умримни кўриган
Меҳрибон шаҳрим.
Ифори жаннатнинг
Ранжига шифо.
Етти иқлимда йўқ
Оби нон шаҳрим.

Рақобатда түрса,
Ип эшолмагай
На фаранг, на гуржи,
На олмон шаҳрим.
Бир томчи шудринги
Қалбимга қуёш.
Парвозимни кутган
Осмон шаҳрим.
Отам қўлларининг
Ҳарорати бор.
Олмаю узуми
Мисли жон шаҳрим.
Баҳорининг бўйи
Оламни тутган,
Тўрт фасли қуёшли,
Нурафшон шаҳрим.
Уч аср орқага
Назар ташласам,
Худди бугунгидек
Навқирон шаҳрим.
Сен отам, сен онам,
Сен ҳаётимсан,
Набирам опичлаб
Отган тонг шаҳрим.
Ер юзин сайқали
Жаннатмакон юрт.
Оллоҳдан дунёга
Армуғон шаҳрим.

ВАТАН

Яна бир дақиқа,
Яна бир қадам,
Етарли ўзимдан
Ҳатлаб ўтмоққа.
У ёғи майсазор,
У ёғи кўклам,
Бир заррин толаси
Сиғмас қучоққа.
Яна бир кўз қири,
Яна бир нафас,
Шаббода ифорин
Ўйнаган чаман.
Ҳатто битта чизиқ
Бегона эмас.
Нигоҳдан у ёғи,
Ҳаммаси Ватан!..

РИШТА

Сен онам,
Мен қизинг, бошимни
Силайди жамолинг ёғдуси.
Туну кун дилимда ўлғайди
Бағрингда яшамоқ орзуси.

Сен онам,
Мен қизинг, баҳорда
Бўйнимга кўзмунчоқ таққанинг.
Жийдалар шоҳида гуркираб,
Ифоринг маст қилар Ватаним.

Сен онам,
Мен қизинг, қўлимни
Маҳкам тут, бағринга бос мени.
Меҳрингни билмасам, минг йиллик
Чиноринг шохига ос мени.

Сен онам,
Мен қизинг, барибир
Ўлсам ҳам тик туриб ўламан.
Ёмоннинг яхшиси бўлгунча,
Яхшининг ёмони бўламан.

Сен онам,
Мен қизинг, бир қара,
Қумрилар тиллашган гулшаним.
Бугун маст ишқингдан, эртага
Сен билан гуллайман Ватаним.

МЕН ШОИР ЭМАСМАН

Мен шоир эмасман, лекин кимнингдир
Қувончини кўрсам, кўкка етаман.
Мен шоир эмасман, бироқ кимнингдир
Кўзёшини кўрсам, чўкиб кетаман.
Мен шоир эмасман, аммо табиат
Яшил боғларингни қучгим келади.
Гулбаргларга ўраб атру бўйингни,
Мовий хилқатингда учгим келади.
Шоирлар баъзида сал худ, сал бехуд,
Мен мудом ўзимни тутиб яшайман.

Сал кам ўттиз йилдир дардимни ютиб,
Ўн саккиз ёшимни кутиб яшайман.
Ўша ўн саккиз ёш орзу ва армон,
Хануз тушларимда товланар ишқ – чўғ.
Жуда узоқ юрдим ўшандан буён,
Сенинг манзилингни тополганим йўқ.
Мен шоир эмасман, бор-йўғи бир дард
Ва кўнгил шарҳига қўйганим ихлос.
Заминни, самони, дарахтларни ҳам
Сени севганимдек севганим холос.
Мен шоир эмасман, аммо, кимдир д-о-о-д!..
Шунчаки шеър ёзса, шу он кўраман.
Шеърпараст телбага баланд ҳавасим,
Шеърни севмагани ёмон кўраман.
Мен шоир эмасман, шундай экан бас,
Сал телба, сал дарвеш, салгина ошиқ.
Шоирлик шунчаки шеър ёзиш бўлса,
Менда бундайин ном бўлмайди ортиқ.
Шоирлик азобдир, шоирлик оташ,
Исён, изтиробга лим-лим тўламан.
Кимдир шеърим ўқиб «оҳ» деса бехос,
Фақат ўша кун мен шоир бўламан.

ЯШАМОҚНИНГ ЎЗИ БАХТ

Сизу бизнинг умримиз муборак бир наводир,
Қаҳқашонлар чорлаган саодатдир, сафодир,
Қалбимиз муҳаббатдек нурга тўлуғ дунёдир,
Чунки яшамоқ бир бахт, тириклигимиз давлат.

Қадр бўлар орада меҳру оқибат бўлса,
Юракда яшаш учун бир ўлуғ ният бўлса,
Одамлар бир-бирова дўст бўлса, ҳамдарад бўлса,
Яшамоқнинг ўзи бахт, тириклигимиз давлат.

Сўраганда бермайин, сўрамасанг мўл бериб,
Тангри иноят этса, йўлга тушсанг, йўл бериб,
Ўлгунингча яшолсанг, яхшиларга қўл бериб,
Яшамоқнинг ўзи бахт, тириклигимиз давлат.

Қай юмушинг битмаса, қай ташвишинг қолса ҳам,
Душманларинг бошингга турли савдо солса ҳам,
Тўғри бўлсанг, олғирлар ошинг тортиб олса ҳам,
Барибир яшамоқ бахт, тириклигимиз давлат.

Оҳ-воҳ дема, уйингда бурда нонинг бўлмаса,
Чаманларга бурканган ошиёнинг бўлмаса,
Қўл-оёғинг бут бўлса, лек дармонинг бўлмаса,
Барибир яшамоқ бахт, тириклигимиз давлат.

Сизу бизга яратган яшашга қувват берсин,
Тириклик, умр номли юксак тожу тахт берсин,
Ҳаммамизга ушбу йил омад берсин, бахт берсин,
Ахир, яшамоқ зўр бахт, тириклигимиз давлат.

Ранжимагин биродар, ҳаётни севмагандан,
Бу кунларни қувончу шодлик деб билмагандан,
Ҳайқириб келган яхши, дунёга келмагандан,
Ахир, яшамоқ зўр бахт, тириклигимиз давлат.

ЙИГИТНИНГ ЗҰРИ

Зўр қамар бўлади йигитнинг зўри,
Халқпарвар бўлади йигитнинг зўри.
Ҳақ учун курашса ўктам, довюрак,
Музаффар бўлади йигитнинг зўри.
Йигитнинг ёмонин дийдаси бўлмас,
Йиққан давлатининг эгаси бўлмас,
Пойгакда қолса ҳам пайғамбар билан
Баробар бўлади йигитнинг зўри.
Элнинг заҳматиға қараб туролмас,
Елкадош бўлади йигитнинг зўри.
Юраги чарақлаб мисоли қуёш,
Кўпга бош бўлади йигитнинг зўри.
Йигитнинг ёмони элатим демас,
Ўзидан ўзганинг ғамини емас.
Ўзи оч қолса ҳам етимлар билан
Қариндош бўлади йигитнинг зўри.
Бошига иш тушса, дардин билдирмай,
Ич-ичидан қуяр йигитнинг зўри.
Диёнатни дилга тикиб байроқдай,
Йиқилганни суюр йигитнинг зўри.
Худо берган десанг, Худо беради,
Вақти чоғ бўлади йигитнинг зўри.
Иллатларни янчиб ўтиб муҳтожга
Орқатоғ бўлади йигитнинг зўри.
Хиёнат, ноҳақлик дастидан ўлган,
Майитга жон бўлар йигитнинг зўри.
Юртни қўригувчи хавфү хатардан
Зирҳли қўрғон бўлар йигитнинг зўри.
Элати, элига тил теккизсанг гар,
Мисоли шер бўлар йигитнинг зўри.
Ўзбекнинг номуси, орини тутган,
Ҳақиқий эр бўлар йигитнинг зўри.

ЯХШИЛИК

Замонлар юкини тутиб кифтида,
Асрлар ошади буюк одамзод.
Аслида мукаммал нима бор яна,
Одамни табаррук этмаса ҳаёт.

Илло, яхши инсон муҳаббат номли
Қалбларда улкан юрт қура олади.
Бехосдан қоқилиб, тояр бўлсангиз,
Елка тутиб, сизни суяб қолади.

Мадҳ эта олсангиз фазилатларин,
Кўзу кўкрагида тутгани чўғдир.
Сиз бошқа мўъжиза қидириб юрманг,
Дунёда инсондан улуги йўқдир.

Мен руҳан толиққан эдим ўшанда,
Ва ожиз сезардим ўзимни ростдан.
Кўнглим хира эди, ҳаётим ҳам ҳа,
Юкиниб, нурга дуч келдим бехосдан.

Бир аёл йиғларди эзилиб, тўлиб,
«Отасин яратган чақириб олди.
Уч болам ўқийди олий даргоҳда,
Тўртинчиси бу йил илиги толди».

Аёлнинг ҳасрати сиғмас юракка,
Турмуш машаққати, етимнинг нони.
Фарзандлари муҳтож бўлмаса унга,
Ташлаб кетгудайин ёруғ дунёни.

Ҳаёт ўзанининг гирдоблари кўп,
Ким отиб юборар, кимдир қутқарар.
Лекин рўпарамда турган бу аёл,
Бир мурувват истаб, чора қидирар.

Шунда бир маслаҳат бердим таваккал,
Яхшига рўбарў айласин Худо.
Сиз бориб, шўл зотга учрашиб кўринг,
Уни яхши инсон дерлар мутлақо.

Аёл шу кун қайтиб келди қошимга,
Жуда гўзал экан фикри, сўзлари.
Умридан барака топсин, қўллади,
Шундай етим ўсган экан ўзлари.

Тинимсиз дуолар қиларди аёл:
«Фарзандларин бахтин кўрсин илоё,
Менинг юрагимни обод айлади,
Ҳаётини обод айласин Худо!»

Юрагим ёришди, қалбим ёришди,
Маърифатли киши мард бўлар илло.
Дуодан бир ҳаёт гуркирар бўлса,
Муҳтожнинг дуоси энг улуғ дуо.

Ўзимни тикладим, бошим кўтариб,
Яхшилиқ яхши-да, яхшилиқ! – дедим.
Яхшининг яхшига ҳурматин кўриб,
Мен бугун тоғ каби қудратли эдим.

БАХШИЁНА

Тоғларда қор бўлмаса,
Йигитда ор бўлмаса,
Ёнингда ёр бўлмаса,
Бундан ёмони бўлмас.

Ўчоғинг дудсиз бўлса,
Юрагинг ўтсиз бўлса,
Дўстинг субутсиз бўлса,
Бундан ёмони бўлмас.

Ёр деганинг паст чиқса,
Худбин, молпараст чиқса,
Қилмишидан маст чиқса,
Бундан ёмони бўлмас.

Сен кузакдек тўкилсанг,
Гирялардек ўқилсанг,
Ишққа етмай йиқилсанг,
Бундан ёмони бўлмас.

Мард бўлгин мардонавор,
Йўлингни ёритсин ор.
Эл бўлса сендан безор,
Бундан ёмони бўлмас.

Умринг қувончга тўлсин,
Оллоҳ паноҳинг бўлсин,
Бўлсанг ҳаётнинг нақши,
Ҳаммаси бўлар яхши.

ИСТАРДИМ...

Истардим, оймома ёстиғим бўлса,
Кўзларимни макон айласа қуёш.
Дунё жамолини мунаввар этиб,
Кўтарсайдим бош.

Кўнглимдаги ўтинч муаттар бўлса,
Бағрида улғайса боғлар бўй сочиб.
Ишқига тўймадим, чорласайди ишқ,
Қучоғин очиб.

Туйғулар тўкилди, бунча бепарво,
Жаннатий боғларда бийрондир қумри.
Кўнглимни узсам ҳам қайта чўзилди
Ишқимнинг умри.

Самолар ястаниб келишди тўйга,
Минг қиз никоҳига чалиб ўтдим най.
Минг йилдир саргардон кезаман чўлда,
Юзингни кўрмай.

Истардим, оймома ёстиғим бўлса,
Кўзларимни ўпиб, уйғонса қуёш.
Кипригим остига атиргул экиб,
Суғорсайди ёш.

Олқор ДАМИН

ДИЛБАР ВАТАНИМ

Осмонда югурар бир оппоқ булут,
Боқсанг, ўғирлайди хаёлларингни.
Қувона-қувона кўзларингга сурт
Юртимнинг чиройли шамолларини.
Бу дам юрт ҳуснига топиб бўлмас сўз,
Шунча яхшимисан, Ватаним – гүлюз?!

Гулдурак гулдираб, чақинлар чақиб,
Баҳор кўз-кўз қилар салтанатини.
Кезсанг яйраб олис-олисга боқиб,
Гўзал ЎЗБЕКИСТОН мамлакатини!
Минг термулган билан асло тўймас кўз,
Шунча яхшимисан, Ватаним – гүлюз?!

Ойдин кечаларда тонггача кезиб,
Табиатдан баҳра олгинг келади.
Само гулларидан хаёлан ўзиб,
Кўнгил рубобини чалгинг келади!
Ихтиёринг олиб қўяр дала-туз,
Шунча яхшимисан, Ватаним – тенгсиз?!

ШОИР ВА СЎЗ

Шоир Сўзни кўлига олиб,
 Айлантириб кўраркан обдон –
 Ундан ажиб самъат яратар,
 Номин атаб шеър ёхуд дoston.

Суртиб-суртиб кўзига Сўзни,
 Олиб чиқар осмон тоқига.
 Сўз юкини елкага олиб,
 Дастёрлик қилар халқига.

Шоир ўзин ўйламай, Сўзнинг –
 Тақдирига яшаркан куйиб,
 Шундан уни Шоир дейди эл,
 Сўзга фидо фарзандин суйиб.

ҚИРЛАР, ҚИРЛАР...

Қирлар, қирлар – яшил қўшиқлар,
 Кўзим яшнар жамолингиздан.
 Қирлар, қирлар, қучсаму Сизни
 Ўпсам яшил рўмолингиздан.

Қирлар, қирлар, Сизнинг меҳрингиз
 Қай юракка солмайди оташ?!
 Бир четингиз – яшил уфққа,
 Бир четингиз – қалбимга туташ...

УЙҒОҚЛИК

«Шеърлар ёзясизми?» – сўрашар мендан,
«Ҳа!» дейман юрагим ёришиб тонгдек.
«Шеърлар ёзясизми?» – бу улуғ сўзни
Фақат улуғлардан тинглайман жон деб.

Кимгадир бунинг ҳеч бир қизиғи йўқ,
Уларни лоқайдлар лоқайди дердим.
Сенинг керагинг йўқ манқуртлар учун,
Сен уйғоқ дилларни

уйғотгил, Шеърим!

ҚИРДА ЧОПАЁТГАН БОЛАЛАРИ

Деманг югурмоқда лолалар, –
Қирда чопаетган Болалар!

Деманг тошди шўх шалолалар –
Қирда югурмоқда Болалар.

Деманг ҳур-ҳур эсар шамоллар –
Қирда чопмоқда-ку Болалар.

Деманг қайдан ипак хаёллар –
Қирда қиқирлайди Болалар.

Дунёларга тўлқинлар солар –
Қирда чопаетган Болалар!

ЙИГИТНИНГ

Йигитнинг қадримас мол-давлат,
Эътиқоди бўлсин йигитнинг.
Мансаби ҳам бўлолмас савлат,
Яхши оти бўлсин йигитнинг.

Йигит доим ҳаётда – жангда,
Беласам дер номардлар чангга.
Завқ бергали гоҳ ҳориганда,
Паризоди бўлсин йигитнинг.

Сув симира, тошни кемира,
Ким айтади мард эр семира.
Бардошига эрир темирлар,
Қаноати бўлсин йигитнинг.

Ҳар кўринган йигит ҳам эрмас,
Жамиятга қилча наф бермас.
Олқор, эрмас – кимки у шермас,
Шижоати бўлсин йигитнинг.

КЎЛ

Ойна кўл. Ойнадан – сулув, кўқдан-кўк,
Нурда бордир ғубор, унда ғубор йўқ,
Табиат шунчалар фусункорми, ўҳ,
Оҳиста нафас ол, сесканмасин ул:
Ноз уйқуда ётар пари бўлиб кўл.

Теграсида эса жаннат гуллари,
Севиблар қоласан боққанинг сари,
Нурларга чайилган тоғлар – ҳув нари,
Зарра ҳиссиётинг бўлса, ён, термул,
Ширин тушлар кўриб, ором олар кўл...

Наҳотки дунёда бор шунча ҳусн,
Инсонни ёндириб куймоқлик учун,
Ул сени тушунар, сен-да сев, тушун,
Шундай маликага бўлмайсанми қул,
Нозлар қилиб ётар одамзодга кўл!..

БУЛОҚЖОН

Тегрангда харсанглар тош қотиб ётар,
Куйларинг уларни қачон ўйғотар?
Күёш дийдорингга тўймасдан боқар,
Бүлоқжон, меҳрибон бўлоғим менинг,
Мурувват, шафқатдан йироғим менинг.

Биламан, йиғлайсан қулганга ўхшаб,
Куламан деб ёнган гулханга ўхшаб.
Тенгрангда тоғ ётар сўлганга ўхшаб,
Бүлоқжон, меҳрибон бўлоғим менинг,
Тоғларга томоша ўртоғим менинг.

«Ассалом!» деб келдим гўзал қошингга,
Тўйғумни сочгали соғинч ёшингга,
Бардошлар тилайман тоғ бардошингга,
Бүлоқжон, меҳрибон бўлоғим менинг,
Тоғларга «осилган» чироғим менинг.

КАРВОН ЙЎЛЛАРИ

Бу ҳаётнинг оғир юкини ортиб,
Карвон бораётир сарбон изиндан.
Тақдир йўлларининг жабрини тортиб,
Орзу бораётир армон изиндан.

Карвондек чўзилиб ўтади йиллар,
Ортада қолар неча доvon, манзиллар,
Қайтадан очилар ғунчалар, гуллар,
Карвон бораётир даврон изиндан.

Олисларга элтар хаёл шамоли,
Ўтмишни эслатар орзу камоли,
Бир бор кўрмоқ учун ёрнинг жамолин,
Карвон кутган ошиқ карвон изиндан.

Ҳаёт бир йўл экан чексиз, бепоён,
Ҳаёт денгиз экан бамисли осмон,
Дуч келар оролми, саҳроми, бўстон?
Довонлар учрайди доvon изиндан.

Аравага турмуш ташвишин ортиб,
Гоҳ букри, гоҳ тўғри йўллардан тортиб,
Борасан тобора юк вазни ортиб,
Йиллар елдек елар замон изиндан.

Ўтасан гоҳ шаҳар, гоҳ овулдан,
Кечасан гоҳ селдан, гоҳ довулдан,
Бенасиб қолмайсан қордан, ёвундан,
Булутлар ёприлар тўфон изиндан.

Ташвишсиз кун борми ҳеч бир замонда,
Дард-қайғусиз манзил борми жаҳонда,
Оллоҳ омонатин олса инсондан,
Яхши-ёмон борар нарвон изиндан.

Қари дейди: “Эсиз йигитлик вақтим,
Куч-қудратли шердек шиддатим, шаҳдим,
Умр савдосига бой бердим нақдим,
Вақту соат деган полвон изиндан”.

Вақт тингламас сенинг оҳу зорингни,
Ортга қайтмас бахш этсанг ҳам борингни,
Сотилмайди сарф этсанг ҳам зарингни,
Қочолмайди оҳу қоплон изиндан.

Эҳ аттанг, ёшлигим, ёшлик чоғларим,
Беғам болалигим, шўх ўртоқларим,
Ёр суйиб ўйнаган гўзал боғларим,
Кузга асир бўлди хазон изиндан.

Вақт тўхтамас илган билан соатни,
Вақт билмас кутишни, сабру тоқатни,
Соғинчда сезасан вақтни – фурқатни,
Юзни сарғайтирар ҳижрон изиндан.

“Умр ўтар – вақт ўтар”, – дейди кекса чол,
Унинг ҳасратини тинглар кекса тол,
Қари тол ҳам бўлган бир вақтлар ниҳол,
Кун ўтар, тонг отар хуфтон изиндан.

Ҳар тоғнинг чўққиси, довони бордир,
Ҳар кимнинг ўз даври, замони бордир,
Элимнинг, юртимнинг камоли бордир,
Карвонлар бормоқда сарбон изиндан.

ТАРИХСАН

Ўтмишимни эслаб солнома битган,
Сандиғи хазина бўлган тарихсан.
Замонамга кўҳна кўзгусин тутган,
Келажакка зина бўлган тарихсан.

Сенга назар солиб қарасам ногоҳ,
Неча минг йилликлар дардин йиғасан.
Бугунимга боқсам, бўламан огоҳ,
Эртан тарих бўлиб қайта туғасан.

Ўтган куним ўтмишимга айланар,
Келажакда тарих бўлиб қолишга.
Вақт ҳукмини ўтказишга шайланар,
Авлодларни алмаштириб боришга.

Тошга ёзган ёдгорлигим сақлаган,
Сополимни азиз билган тарихсан.
Отамерос қадриятим асраган,
Бизга қадар етиб келган тарихсан.

Бу йўлда от суриб, баъзан йиқилиб,
Неча ғавғоларнинг оташи бўлдинг.
Қадим қўлёмалар ўтга ёқилиб,
Ота-боболарим кўз ёши бўлдинг.

Озод юртимизни тан олди очун,
Бу йўлларда шону шавкат кўрдик биз.
Авлодларга мерос қолдириш учун
Келажаги буюк давлат қурдик биз.

ИЗЛАЙМАН

Умр оқар дарё, мавж урар тинмай,
Шул дарёнинг кечувини излайман.
Тақдир сўқмоқлари ингичка қилдай,
Шул сўқмоқдан манзилимни кўзлайман.

Шеърларим бўлса-да рангсиз, бўёқсиз,
Қатор-қатор сўз маржонин тиздим мен.
Баъзида туроқли, баъзан туроқсиз,
Шеъриятда ўз йўлимни излайман.

Ким эдим, ким бўлдим, ким келажагим,
Тарихимнинг қатларини излайман.
Ота-бобом меросини ахтариб,
Ўтмишимдан ўзлигимни излайман.

Ватан учун жоним фидо азалдан,
Жон олса-да тупроғидан безмайман.
Жаннат қуриб берса-да ўзга элни
Ўз элимнинг саҳросидай сезмайман.

Кулганда кенг, йиғлаганда тор бұлган,
 Ечими йўқ бир жумбоққа менгзайман.
 “Шул чарчамас, шул курашчан умрдан”
 Мен ҳар доим ўз ўрнимни излайман.

ОРОЛИМ

Тошмасанг ҳам майли,
 Бурунгидай тўлқинланиб жўшмасанг ҳам майли,
 Кемаларни ўйнаб рақсга тушмасанг ҳам майли,
 Мен сени севаман, Оролим!

Қилмасанг ҳам буюк қирғоққа сажда,
 Чиқмаса ҳам кўйинг, қўшиғинг авжга,
 Қумлардан яралган нақшга – мавжга
 Мен ошиқ бўлганман, Оролим!

Не қилай тўлмасанг кўзим ёшига,
 Соҳилинга келган барча ошиқа,
 Қурбонлик қилсак ҳам тамал тошига,
 Кўнглинг ҳеч тўлмайди биздан, Оролим!

Сувларинг ҳаёт бахш этганми даштга,
 Тўлқинлар тўлганми шиддатга, шаштга,
 Кўнгил овлаш учун сайрга – гаштга
 Манзил айлашганми сени, Оролим!

Соҳилда қабарган синиқ кемам бор,
 Тўзларда қувраган гулзор, чаманзор,
 Мен янги авлодман, сендан таъмам бор,
 Қайта тўлганингни кўрай, Оролим!

УСТОЗ

Билим – катта дарё, устоз, сиз – мироб,
Миллат равнақида мураббий – офтоб.
Замонлар ўзгарар, асрлар ўтар,
Қуёшдек ўзгармас Алифбе китоб.

Кундалигим варағида баҳолар,
Гоҳо аъло, гоҳо икки – жазолар.
Йўл топдик. Ранж чекканингиз ганж бўлди –
Болаликда тўғриланди хатолар.

Эсдалик дафтаримни қўлга олдим,
Ўқувчилик давримга назар солдим.
Кечиргансиз қанча шўхлигимизни,
Сабру-тоқатингизга қойил қолдим.

Кекса устозимнинг сочлари оппоқ,
Кўзлари меҳрибон чақнайди бироқ.
Билим ва маърифат ўргатар ҳамон,
Ҳаёт мактабида чалиб қўнғироқ.

Ўқимасак, такрор ўқитган, толган,
Манглайида қатор ажинлар қолган.
Ўша ажинлари туфайли халқни
Келажакка элтар тўғри йўл солган.

Қорақалпоқчадан Рустам Мусурмон таржималари.

МУНДАРИЖА

Маҳмуд Тоир	
<i>Янги Тошкентнома</i>	4
Муҳаммад Али	
<i>Жаҳонга айтилган сўз</i>	29
Ўрозбой Абдураҳмонов	
<i>Орол бўйи оппоқ тонглар оғушида</i>	53
Исажон Султон	
<i>Озод</i>	65
Ҳамиджон Ҳомидий	
<i>Поктийнат</i>	85
Амирқул Карим	
<i>Шеърлар</i>	100
Ориф Тўхташ	
<i>Шеърлар</i>	105
Муяссар Тиловова	
<i>Тўғон</i>	117
Насриддин Исмоилов	
<i>Бир кўнгил нигоҳи</i>	132
Жумагул Сувонова	
<i>Шеърлар</i>	136
Олқор Дамин	
<i>Шеърлар</i>	148
Сарвиноз Мусатдинова	
<i>Шеърлар</i>	153

Адабий-бадиий нашр

ИФТИХОРИМСАН ВАТАН

Масъул муҳаррирлар:
Сирожиддин Саййид, Уйғун Рўзиев

Муҳаррир Ҳ. Акбаров
Техник муҳаррир Н. Сувонов
Мусахҳиҳ И. Абдураззоқова
Дизайнер Ш. Назарова

Нашриёт лицензияси № 181. 08.12.2011.

Теришга 26.09.2012 й. да берилди.

Босишга 7.11. 2012 й. да рухсат этилди.

Бячими 60x84^{1/4} см. Офсет босма. «Calibri» гарнитураси.

Шартли б.т. 2,0 Нашр-ҳисоб т. 10,5.

Адади 3000 нуска.

Буюртма № 490

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси,
«ADIB» нашриёти масъулияти чекланган жамияти.
100027. Тошкент. Ўзбекистон шох кўчаси, 16^А уй.
тел: (8371) 245-89-24.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг
Ғифур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа
ижодий уйида чоп этилди.
100128. Тошкент. Шайхонтоҳур кўчаси, 86.
www.gglit.uz. e-mail: iptd gulom@sarkor.uz, info@gglit.uz